

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ
НАН УКРАЇНИ

М. О. Кизим, П. Й. Бернацький, І. О. Губарєва

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНЖЕК»

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНЖЕК»

KIZIM M. O.
BERNATSKYI P. I.
GUBAREVA I. O.

ENSURING ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE
BY MEANS OF REDUCTION OF THE LEVEL
OF CORRUPTION

Monograph

Kharkiv
PH «ІНЗНЕК»
2014

КИЗИМ М. О.
БЕРНАЦЬКИЙ П. Й.
ГУБАРЄВА І. О.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ЗНИЖЕННЯ
РІВНЯ КОРУПЦІЇ

Монографія

Харків
ВД «ІНЖЕК»
2014

УДК 330.342.95

ББК 65.9(2)8

К 38

*Затверджено на засіданні вченої ради Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку
НАН України (протокол № 1 від 03.01.2014 р.)*

Рецензенти: **Клебанова Т. С.** – доктор економічних наук, професор, Харківський національний економічний університет, завідувач кафедри економічної кібернетики;

Предборський В. А. – доктор економічних наук, доцент, Національна академія внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, професор кафедри економіко-правових дисциплін

Кизим М. О., Бернацький П. Й., Губарева І. О.

К 38 Забезпечення економічної безпеки України за рахунок зниження рівня корупції:

Монографія/ за заг. ред. М. О. Кизима – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2014. – 184 с. Укр. мова

ISBN 978-966-392-460-1

Монографію присвячено теоретичному та практичному дослідженню забезпечення економічної безпеки країни. Розроблено організаційний підхід до формування програмних заходів боротьби з корупцією з метою забезпечення економічної безпеки держави, що, на відміну від існуючого, ґрунтується на засадах цільового програмування та дає змогу здійснювати вибір напрямів та форм боротьби з корупцією. Представлено методичний підхід до прогнозування впливу корупції на рівень економічної безпеки держави, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на когнітивному підході в моделюванні, що дає змогу визначити пріоритети у формуванні програмних заходів. Удосконалено методичне забезпечення до визначення якості регіональних програм боротьби з корупцією, який сполучує методи цільового програмування, експертної оцінки і таксономічного аналізу, що дає змогу комплексно оцінити регіональні програми за критеріями: цілісність, узгодженість за рівнями ієрархії, структурна відповідність, наукова обґрунтованість та практична реалізованість. Розроблено методичний підхід до оцінки та співставлення рівня економічної безпеки країн світу, який ґрунтується на сполученні міжнародних індексів, які характеризують ефективність державного управління, економічну свободу, конкурентоспроможність та рівень корупції в країні.

Рекомендовано для наукових працівників, викладачів, аспірантів і студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, а також фахівців з питань запобігання та протидії корупції, вивчення проблем економічної безпеки держави.

ББК 65.9(2)8

ISBN 978-966-392-460-1

© Кизим М. О., Бернацький П. Й.,
Губарева І. О., 2014
© ВД «ІНЖЕК», 2014

ЗМІСТ

Вступ.....	7
Розділ 1. Аналіз рівня корупції в Україні та практика боротьби з нею	9
1.1. Сутність поняття «корупція» та класифікація її видів	9
1.2. Порівняльна оцінка корупції в Україні та інших країнах світу	24
1.3. Законодавство і практика протидії корупції в Україні та інших країнах світу.....	37
Розділ 2. Оцінка впливу корупції на економічну безпеку України	49
2.1. Сутність поняття «економічна безпека» та склад її компонент	49
2.2. Оцінка економічної безпеки України	66
2.3. Моделювання впливу корупції на економічну безпеку України.....	75
Розділ 3. Методичне забезпечення організації запобігання і протидії корупції в Україні	93
3.1. Механізм державного регулювання запобігання і протидії корупції в системі забезпечення економічної безпеки України.....	93
3.2. Методичне забезпечення оцінки якості цільових програм запобігання і протидії корупції	106
3.3. Оцінка якості державних програм запобігання і протидії корупції в Україні	118
Висновки.....	141
Додатки	144
Література	164

CONTENTS

Introduction.....	7
Section 1. Analysis of the level of corruption in Ukraine and the practice of fighting it	9
1.1. Essence of the corruption notion and classification of its types.....	9
1.2. Comparative assessment of corruption in Ukraine and other countries of the world.....	24
1.3. Legislation and practice of opposing corruption in Ukraine and other countries of the world	37
Section 2. Assessment of impact of corruption on economic security of Ukraine.....	49
2.1. Essence of the economic security notion and composition of its components.....	49
2.2. Assessment of economic security of Ukraine	66
2.3. Modelling corruption impact on economic security of Ukraine	75
Section 3. Methodical provision of organisation of prevention and opposition to corruption in Ukraine	93
3.1. Mechanism of state regulation of prevention and opposition to corruption in the system of ensuring economic security of Ukraine.....	93
3.2. Methodical provision of assessment of quality of target programmes of prevention and opposition to corruption.....	106
3.3. Assessment of quality of state programmes of prevention and opposition to corruption in Ukraine.....	118
Conclusions.....	141
Supplements.....	144
Bibliography.....	164

В Україні корупція є однією із загроз економічній безпеці країни. Корупція спричиняє руйнівний вплив на усі сфери життя суспільства, є серйозною перешкодою для реформ в економіці, гальмує становлення ринкових інститутів, перешкоджає надходженню інвестицій, вона представляє собою одну з найбільших загроз економічній безпеці України.

Проблемою економічної безпеки країни займалися такі вчені, як: І. Бінько, О. Власюк, В. Геєць, Б. Губський, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, М. Кизим, В. Кириленко, Т. Клебанова, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Пірожков, А. Сухоруков, В. Шлемко та ін., але деякі аспекти цього явища не були ними вирішені.

У свою чергу, проблемою корупції, як одному з видів загроз економічній безпеці, присвячено роботи таких українських дослідників, як О. Барановського, З. Варналія, Я. Дяченко, І. Мазур, М. Мельника, В. Предборського, О. Турчинова та зарубіжних вчених М. Альпідовської, В. Андріанова, Л. Гевелінга, Л. Гончаренко, А. Долгової, С. Єчкамова, П. Кабанова, А. Крюгера, В. Лаптекру, Г. Мішина, Н. Еріашвілі, С. Роуз-Акермана та ін., але в них увага значною мірою зосереджена на рекомендаціях щодо вдосконалення законодавства, яке б допомогло звузити сферу корупційної діяльності, а не на дослідження впливу корупції на економічну безпеку країни.

Незважаючи на наявність значного надбання, сучасна практика потребує подальшого теоретико-методичного та науково-прикладного забезпечення в частині використання програмно-цільового підходу з метою забезпечення економічної безпеки країни.

Наведене вище підтверджує актуальність теми дослідження, яка спрямована на забезпечення економічної безпеки України за рахунок зниження рівня корупції в країні.

Мета роботи полягає в розробці теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо зниження рівня корупції в системі забезпечення економічної безпеки України.

Для досягнення мети в роботі було поставлено та вирішено такі завдання:

- уточнити зміст понять «корупція» та «цільова програма боротьби з корупцією» й здійснити класифікацію її видів;

- розробити когнітивну модель та побудувати сценарії впливу корупції на економічну безпеку України;
- узагальнити методичне забезпечення оцінки рівня економічної безпеки України;
- узагальнити законодавчі основи та практику світового досвіду боротьби з корупцією;
- розробити методичний підхід щодо оцінки якості державних заходів боротьби з нею;
- удосконалити порядок державної підтримки боротьби з корупцією в системі забезпечення економічної безпеки держави.

Беручи до уваги, що далеко не всі проблеми зниження рівня корупції та його впливу на стан економічної безпеки держави були вирішені у процесі дослідження та не відображені у цій роботі, а деякі аспекти можуть визвати бурхливу наукову дискусію, автори сподіваються, що монографія буде корисною для наукових співробітників, аспірантів, менеджерів, викладачів та студентів економічних спеціальностей.

Автори висловлюють глибоку подяку рецензентам: доктору економічних наук, професору Харківського національного економічного університету ім. Саймона Кузнеця Клебановій Тамарі Семенівні та доктору економічних наук, професору Національної академії внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України Предборському Валентину Антоновичу.

Розділ 1

АНАЛІЗ РІВНЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ПРАКТИКА БОРОТЬБИ З НЕЮ

1.1. Сутність поняття «корупція» та класифікація її видів

Корупція – досить складне соціально-економічне явище, наслідки якого проявляються у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Як відзначив М. Мельник: «Корупція – це складне багатоаспектне (економічне, політичне, правове, морально-психологічне) соціальне явище. Її соціальна сутність проявляється у тому, що вона має соціальну обумовленість (є продуктом соціального життя); своєрідну соціальну ціну, яку платить суспільство за існування корупції; здійснює суттєвий вплив на найважливіші соціальні процеси; має історичні витоки і глобальний характер; є економічним, політичним, правовим, психологічним і моральним явищем; має властивості пристосовуватися до соціальних реалій, постійно мімікрувати та видозмінюватися» [1 с. 28].

Корупція не має єдиного загальноприйнятого визначення.

У літературі зустрічаються різні тлумачення щодо етимологічного походження терміну «корупція». Більшість авторів стверджують, що термін «корупція» походить від латинського «*corruptio*», що означає «підкуп, порча». Так, в словнику іноземних слів зазначено: «Корупція, від лат. *corruptio*, – підкуп; – підкупність і продажність серед державних, політичних і громадських діячів, а також урядовців і службовців державного апарату» [2].

Аналогічна трактовка корупції, як підкупу, дається в словнику російської мови С. Ожегова: «Корупція – підкуп хабарами, продажність посадових осіб, політичних діячів» [3]. Згідно з юридичним словником-довідником: «Корупція – це одна з форм зловживання владою, пов'язана з підкупом посадових осіб» [4].

Деякі автори [5; 6] вважають, що термін «корупція» походить від сполучення латинських слів «*corrupti*» (обов'язкова причетність кількох представників однієї зі сторін до однієї справи) і «*rumperere*» (ламати, пошкоджувати, порушувати, скасовувати). Корупція (*corruptere*) у римському праві розумілась як «зламати, фальсифікувати, підкупати», а також означала протиправну дію, наприклад щодо судді. У результаті утворився самостійний термін «*corruptere*», який передбачає участь у діяльності кількох осіб, метою яких є «гальмування, псування, руйнування, пошкодження» нормального розвитку судового процесу або процесу управління справами суспільства.

Свою трактовку поняття «корупція» пропонує Г. Мішин, який вважає, що латинський термін «*corruptio*» походить від двох кореневих слів «*cor*» (серце; душа, дух) і «*ruptum*» (руйнувати, пошкоджувати, розбещувати) [7].

Велика Російська Енциклопедія дає інше визначення цього поняття: «Корупція – суспільно небезпечне явище у сфері політики або державного управління, що є підкупом, продажністю державних чиновників, представників структур влади й інших службових осіб, які стали на шлях використання посади, що вони обіймають, службових прав і владних повноважень для незаконного збагачення, отримання матеріальних та інших благ і переваг як в особистих, так і в групових інтересах (давання та одержання хабара, зловживання посадовими повноваженнями, незаконна участь у підприємницькій діяльності тощо)» [8].

Таким чином, вже на рівні етимології виникають спірні питання щодо розуміння визначення поняття «корупція»: розуміти під корупцією підкуп хабарами, форму зловживання владою, девіантну поведінку чи інше. У зв'язку з цим існує необхідність у розкритті сутності поняття «корупція».

У табл. 1.1 подано трактування поняття «корупція», які були надано різними авторами.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «корупція» різними авторами

Автор / джерело	Визначення поняття
1	2
М. Мельник [1]	Корупція – соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших корупційних правопорушень, у тому числі тих, які створюють умови для вчинення корупційних діянь чи є приховуванням їх, потурання їм.
Г. Гнатієнко, Л. Ледомська [9]	Корупція – зловживання державною владою в приватних інтересах; продаж державної власності чиновниками для задоволення особистих потреб; це дії, які відхиляються від норми поведінки державного службовця під впливом особистих інтересів (багатство, влада або кар'єра); це одержання юридичними особами платежів від фізичних або юридичних осіб і приватне зловживання державним майном; це чинення перешкод проведенню економічних реформ і демократизації; спосіб подолання наслідків ефективного втручання держави в діяльність на ринку вільних економічних зон
Словник С. Ожегова [3]	Корупція – підкуп хабарами, продажність посадових осіб, політичних діячів
Словник Г. Блека [10]	Корупція – діяння, яке вчинюється з наміром надати деяких переваг, що несумісні з офіційними обов'язками посадової особи і правами інших осіб; діяння посадової

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ РІВНЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ПРАКТИКА БОРОТЬБИ З НЕЮ

Продовження табл. 1.1

1	2
	особи, яка неправомірно використовує своє становище чи статус для одержання будь-якої переваги для себе або іншої особи в цілях, які суперечать обов'язкам і правам інших осіб
Радянський енциклопедичний словник [11]	Корупція – це процес, пов'язаний з прямим використанням посадовою особою прав (повноважень), наданих їй за посадою, з метою особистого збагачення, включаючи в цей процес підкуп чиновників і громадсько-політичних діячів, давання хабарів і таке інше
М. Тихомиров [12]	Корупція – злочинна діяльність у сфері політики або державного управління, що полягає у використанні посадовими особами наданих їм прав і владних можливостей з метою особистого збагачення
В. Комісаров [13]	Корупція – використання суб'єктом управління своїх владних повноважень всупереч інтересам служби з особистою зацікавленістю
Л. Астаф'єв [14]	Корупція – незаконне використання посадовою особою свого статусу та можливостей, які з нього випливають, в інтересах інших осіб з метою одержання особистої вигоди
Дж. Най [15]	Корупція – це поведінка, що відхиляється від формальних обов'язків публічної ролі під дією приватних матеріальних чи статусних цілей або порушує правила, які забороняють окремі види стосовно приватного впливу
Г. Аврех, В. Овчинський [16]	Корупція – складне соціально-правове явище, пов'язане з підкупом осіб, які перебувають на державних або громадській службі, одержання ними додаткових доходів, благ і переваг за вчинення умисних дій або бездіяльність (у тому числі в інтересах інших осіб) всупереч інтересам держави і суспільства
О. Охотнікова [17]	Корупція існує як система відповідних стосунків між певними посадовими особами та кримінальним середовищем на основі протиправної діяльності цих посадових осіб на шкоду державним та суспільним інтересам, які виявляються у різних формах
Е. Суховарова А. Нестеров [18]	Корупція – незаконний вид діяльності, пов'язаної з використанням службового, посадового становища для одержання доходу. Ця діяльність може підпадати під норми кримінального чи адміністративного права, а може ними і не враховуватися, але залишатися антисуспільним явищем
П. Кабанов [19]	Корупція – це корисливе використання посадовою особою органів державної влади і управління свого службового становища для особистого збагачення
К. Сурков [20]	Корупція – складне соціальне, політико-правове явище, що виникає в результаті дисфункції бюрократичного апарату, соціальна категорія, об'єктивно властива будь-яким структурам соціального управління. Використання у будь-якій формі посадовими особами органів державної, виконавчої, судової влади, установ і організацій господарського управління, громадських об'єднань свого службового становища для одержання майна, послуг чи пільг для себе або третіх осіб
А. Долгова [21]	Корупція – соціальне явище, яке характеризується підкупом-продажністю державних чи інших службовців і на цій підставі корисливим використанням ними в особистих або у вузькогрупових, корпоративних інтересах офіційних повноважень, пов'язаних з ними авторитету і можливостей

Продовження табл. 1.1

1	2
Г. Мішин [22]	Корупція – явище в сфері соціального управління, яке виявляється у зловживанні суб'єктами управління своїми владними повноваженнями шляхом їх використання в особистих (в широкому розумінні – індивідуальних та групових) цілях
Б. Волженкін [15]	Корупція – це соціальне явище, яке полягає в розкраданні влади, коли державні (муніципальні) службовці та інші особи, уповноважені на виконання державних функцій, використовують своє службове становище, статус і авторитет посади, що вони обіймають, в корисливих цілях для особистого збагачення або в групових інтересах
В. Лаптеакру [23]	Корупція – процес протиправної поведінки, в якій беруть участь офіційні особи, що обіймають посади у всіх гілках державної влади, комерційних і кооперативних структурах і торгують наданими їм повноваженнями за різного роду винагороду, послуги, блага тощо, яка розкладає державні і недержавні структури, установи, управлінський апарат, перетворюючи їх на служницю злочинного світу, внаслідок чого корупція стала соціальною патологією
О. Терещук [24]	Корупція розглядається в двох аспектах як: 1) протизаконні діяння осіб, які уповноважені на виконання функцій держави, спрямовані на особисте збагачення; 2) стійкий зв'язок представників владно-управлінських структур зі злочинним середовищем і сприяння йому у проведенні протиправної діяльності за рахунок використання наданих державою повноважень
Є. Невмержицький [25, 26]	Корупція – соціально-політичне явище, змістом якого є обумовлена політичними, економічними, соціальними і психологічними факторами система негативних поглядів, переконань, установок і діянь окремих громадян, посадових осіб владних інститутів, державних і недержавних організацій, політичних партій, громадських організацій, спрямованих на задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів шляхом підкупу, хабарництва, зловживання владою, надання пільг і переваг всупереч суспільним інтересам
І. Мазур [27]	Корупція в широкому розумінні – це складне соціально-економічне (скоріше асоціальне) явище, що виникає в процесі реалізації тіньових економічних відносин між посадовими особами та іншими суб'єктами з метою задоволення особистих інтересів через комерціалізацію суспільних благ і цінностей. Корупція у вузькому розумінні – це комерціалізація посадовими особами їх функціональних обов'язків
Велика Російська Енциклопедія [8]	Корупція – суспільно небезпечне явище у сфері політики або державного управління, що є підкупом, продажністю державних чиновників, представників структур влади і інших службових осіб, які стали на шлях використання положення, що вони обіймають, службових прав і владних повноважень для незаконного збагачення, отримання матеріальних та інших благ і переваг як в особистих, так і в групових інтересах (давання і одержання хабара, зловживання посадовими повноваженнями, незаконна участь у підприємницькій діяльності тощо)
І. Гальперин [28]	Корупція – це розкладення влади, використання її можливостей для особистого збагачення. Вона виражається в конкретних аспектах злочинної поведінки: одержанні хабара, зловживанні службовим положенням

Закінчення табл. 1.1

1	2
Л. Гуменюк [29]	Корупцію можна визначити як складне соціальне (а за своєю суттю асоціальне, аморальне і протиправне) явище, що виникає в процесі реалізації владних відносин уповноваженими на це особами, які використовують надану їм владу для задоволення особистих інтересів (інтересів третіх осіб), а також для створення умов здійснення корупційних дій, приховування цих дій та сприяння їм

Проаналізувавши наведені визначення поняття «корупція», можна виділити низку підходів щодо розуміння цього явища.

Більшість авторів трактують корупцію як підкуп і продажність державних чиновників, представників структур влади й інших посадових осіб, які використовують положення, що вони обіймають, службові права і владні повноваження для незаконного збагачення, отримання матеріальних та інших благ і переваг як в особистих, так і в групових інтересах. Водночас, зарубіжні автори [15; 23] розглядають корупцію як девіантну або протиправну поведінку, що відхиляється від формальних обов'язків публічної ролі під дією приватних матеріальних чи статусних цілей або порушує правила, які забороняють окремі види стосовно приватного впливу. У роботах [12; 17; 24; 28] корупція розглядається в першу чергу як злочинна діяльність, як елемент (ознака) або різновид організованої злочинності.

На даний період є певна складність визначення поняття «корупція», адекватного сучасному рівню розвитку світового законодавства.

Аналіз міжнародно-правових документів також свідчить про наявність різних підходів до визначення поняття «корупція». У Довідковому документі ООН про міжнародну боротьбу з корупцією це поняття трактується таким чином: «Корупція – це зловживання державною владою для отримання вигоди в особистих цілях» [30]. У документі, який було підготовлено секретаріатом ООН, поняття «корупція» включає: 1) крадіжку, розкрадання і привласнення державної власності посадовими особами; 2) зловживання службовим положенням для отримання невиправданих особистих вигод у результаті неофіційного використання офіційного статусу; 3) конфлікт інтересів між громадським обов'язком і особистою користю [30]. З цих трактувань видно, що корупція виходить за межі хабарництва.

Експерти Ради Європи дають таке визначення поняття «корупція»: «Корупція – це хабарництво, підкуп та інша поведінка особи, яка наділена відповідальністю в публічному та приватному секторі, яка порушує свої обов'язки,

виходячи з публічного статусу як публічної особи, приватного найманого працівника, незалежного агенту або іншого статусу подібного роду, і спрямовано на отримання будь-яких неправомірних переваг для себе або іншої особи» [31]. Таким чином, експерти Ради Європи розглядають проблему корупції не тільки в державному, а й у приватному секторі, а до суб'єктів корупційних правопорушень віднесено ще й незалежних агентів.

У законодавчих актах країн СНД також не існує єдиного визначення поняття «корупція». У табл. 1.2 подано порівняння визначення поняття «корупція» в законодавчих актах деяких країн СНД. Ці визначення поняття «корупція» відображають єдність та розбіжності в трактуванні, що необхідно враховувати при удосконаленні українського антикорупційного законодавства. Крім цього, вони відповідають кримінально-правовій і кримінологічній науці, що розглядає корупцію як корисливе службове зловживання.

Таблиця 1.2

Визначення поняття «корупція» в законодавчих актах країн СНД

Країна	Визначення
1	2
Україна [32]	Корупція – використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей
Азербайджан [33]	Корупція – незаконне отримання посадовими особами матеріальних та інших благ, пільг або привілеїв з використанням свого статусу, статусу органу, що вони представляють, посадових повноважень або можливостей, які випливають з даного статусу та повноважень, а також залучення фізичними і юридичними особами даних посадових осіб на свою сторону шляхом незаконного пропонування або обіцяння чи передачі ним відзначених матеріальних і інших благ, пільг або привілеїв
Білорусь [34]	Корупція – навмисне використання державною посадовою або прирівняною до неї особою або іноземною посадовою особою свого службового положення і пов'язаних з ним можливостей, що пов'язане з протиправним отриманням майна або іншої вигоди у виді послуги, покровительства, обіцяння переваг для себе або для третіх осіб, а рівно підкуп державної посадової або прирівняної до неї особи чи іноземної посадової особи шляхом надання їм майна або іншої вигоди у вигляді послуги, покровительства, обіцяння переваг для себе або для третіх осіб з тим, щоб ця державна чи прирівняна до неї особа або іноземна посадова особа здійснили дії або утримались від їх здійснення при виконанні своїх службових (трудова) обов'язків
Казахстан [35]	Під корупцією розуміється непередбачене законом отримання особисто або через посередників майнових благ і переваг особами, які виконують державні функції, а також

Закінчення табл. 1.2

1	2
	особами, прирівняними до них, з використанням своїх посадових повноважень і пов'язаних з ними можливостей чи інше використання ними своїх повноважень для отримання майнової вигоди, а рівно підкуп цих осіб шляхом противоправного надання ним фізичними та юридичними особами вказаних благ і переваг
Киргизстан [36]	Корупція (корупційне правопорушення) – це корисне діяння посадових осіб, які виконують визначені функціональні обов'язки в державному секторі, яке призводить до порушення функціональних обов'язків, покладених на них за статусом державного службовця, та іншого роду відносин, що має ціллю отримання незаконних вигод для себе та інших і створює загрозу інтересам суспільства та держави Вона включає: хабарництво, крадіжку, розкрадання, недбалість та привласнення державної та приватної власності посадовими особами; зловживання посадовим положенням для отримання будь-яких незаконних вигод (пільг, переваг) для себе та інших в результаті неофіційного використання офіційного статусу
Молдова [37]	Корупція – будь-яке незаконне використання особою, яка має публічний статус, своєї посади для отримання матеріальних благ або вигоди для себе чи для іншої особи всупереч законним інтересам суспільства і держави або незаконне надання іншій особі матеріальних благ або вигоди, що йому не належить
Росія [38]	Корупція: а) зловживання службовим положенням, дача хабара, отримання хабара, зловживання повноваженнями, комерційний підкуп чи інше незаконне використання фізичною особою свого службового положення всупереч законним інтересам суспільства і держави в цілях отримання вигоди у вигляді грошей, цінностей, іншого майна чи послуг майнового характеру, інших майнових прав для себе або для третіх осіб чи незаконне надання такої вигоди вказаній особі іншими фізичними особами; б) здійснення діянь, вказаних в підпункті «а», від імені або в інтересах юридичної особи.

При всьому різноманітті поглядів на поняття «корупція», які представлено в законодавстві різних країн, не можна не помітити, що в законодавстві окремих країн, наприклад у Молдові, це поняття дається досить вузько, без деталізації суб'єктів корупційних проявів, у законодавстві Киргизстану поняття «корупція» поєднано з поняттям «корупційне правопорушення», що не відповідає міжнародним нормам.

Необхідно наголосити, що окремі визначення поняття «корупція» обмежуються загальними ознаками та характеризуються відсутністю чітких формулювань, які б дозволили виділити суттєві ознаки цієї категорії. Тому для аналізу визначення цього поняття використаємо методу [39], яка передбачає застосування наступного алгоритму (рис. 1.1).

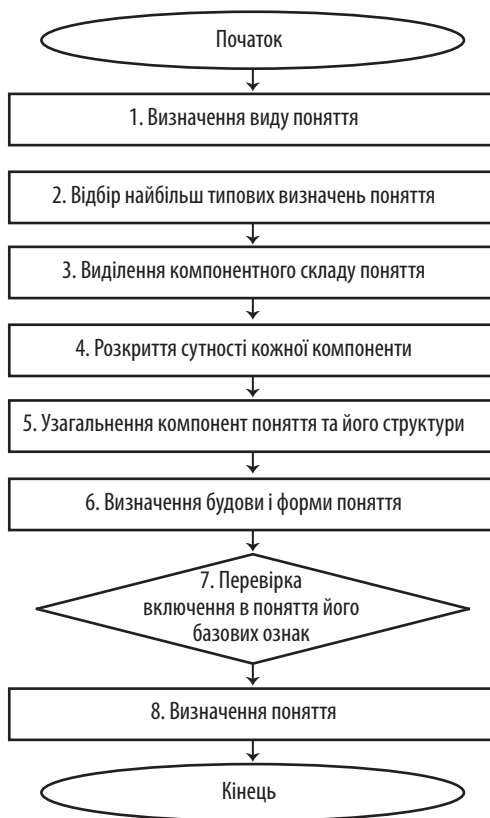

Рис. 1.1. Алгоритм визначення поняття [39]

З багатьох визначень поняття «корупція», наведених у табл. 1.1 – 1.2, відберемо найбільш типові, які використовуються найчастіше.

Використовуючи алгоритм, наведений на рис. 1.1, визначимо сутність поняття «корупція». Корупція є категорією відносною, суб'єктивною, соціальною, моральною, динамічною.

Далі в кожному з визначень поняття «корупція» виокремлено їх конкретний компонентний склад.

Розподіл визначення поняття «корупція» на складові компоненти наведено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Розподіл визначення поняття «корупція» на складові його компоненти

№ з/п	A1	A2	A3	A4
1	2	3	4	5
1	соціальне явище	особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади	охоплює всю сукупність корупційних діянь, а також інших корупційних правопорушень, пов'язаних з неправомірним використанням службових повноважень, відповідних можливостей, інших корупційних правопорушень, які створюють умови для вчинення корупційних діянь чи є приховуванням їх, потурання їм	з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб
2	діяння	посадової особи	вчинюється з наміром надати деяких переваг, що несумісні з офіційними обов'язками і правами інших осіб; неправомірно використовує своє становище чи статус	в цілях, які суперечать обов'язкам і правам інших осіб
3	система відповідних стосунків	між певними посадовими особами та кримінальним середовищем	на основі протиправної діяльності цих посадових осіб на шкоду державним та суспільним інтересам, які виявляються у різних формах	
4	соціальне явище	державні чи інші службовці	характеризується підкупом-продажністю	корисливим використанням ними в особистих або у вузькогрупових, корпоративних інтересах офіційних повноважень, пов'язаних з ними авторитету і можливостей
5	явище в сфері соціального управління	суб'єктами управління	виявляється у зловживанні своїми владними повноваженнями	шляхом їх використання в особистих (в широкому розумінні – індивідуальних та групових) цілях
6	соціальне явище	державні (муніципальні) службовці та інші особи, уповноважені на виконання державних функцій	полягає в розкраданні влади, використовують своє службове становище, статус і авторитет посади, що обіймають	в корисливих цілях для особистого збагачення або в групових інтересах

Закінчення табл. 1.3

1	2	3	4	5
7	соціально-політичне явище, обумовлене політичними, економічними, соціальними і психологічними факторами; система негативних поглядів, переконань, установок і діянь	окремих громадян, посадових осіб владних інститутів, державних і недержавних організацій, політичних партій, громадських організацій,	шляхом підкупу, хабарництва, зловживання владою, надання пільг і переваг всупереч суспільним інтересам	спрямованих на задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів
8	суспільно небезпечне явище	у сфері політики або державного управління, державних чиновників, представників структур влади й інших посадових осіб	є підкупом, продажністю, які стали на шлях використання ними становища, що вони обіймають, службових прав і владних повноважень (давання і одержання хабара, зловживання посадовими повноваженнями, незаконна участь у підприємницькій діяльності тощо)	для незаконного збагачення, отримання матеріальних та інших благ і переваг як в особистих, так і в групових інтересах

Як видно з табл. 1.3, поняття «корупція» складається з 4 основних компонент: $K_0 = (14A_1, 20A_2, 1A_3, 20A_4)$.

Низка компонент, які складають визначення поняття «корупція», включає в себе:

$A_1 = \{a_1\}$ – характеристику процесу, що протікає;

$A_2 = \{a_2\}$ – характеристику суб'єктів;

$A_3 = \{a_3\}$ – характеристику предмету, який цікавить суб'єктів у процесах їх взаємодії;

$A_4 = \{a_4\}$ – характеристику призначення предмету, форму існування.

Аналіз компонентного складу, наведений у табл. 1.3, показав неоднорідність опису в різних визначеннях поняття «корупція» однією і тією самою компонентою. Наприклад, при характеристиці процесу використовуються поняття

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ РІВНЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ПРАКТИКА БОРОТЬБИ З НЕЮ

«соціальне явище», «діяння», «система відповідних стосунків». Зведемо всі терміни, що найчастіше використовуються для характеристики компонент, в табл. 1.4 і розтлумачимо їх, як це передбачено у загальній практиці.

Таблиця 1.4

Загальне трактування термінів, які використовують при визначенні компонент поняття «корупція»

№ з/п	Характеристика компонент	Термін, що використовується	Значення терміну [3]
1	2	3	4
1	A1	соціальне явище (a17)	Явище: взагалі прояв чого-небудь. Соціальний: суспільний, відноситься до життя людей та їх відносин в суспільстві
		діяння (a4)	Діяння: дія, вчинок, здійснення
		система (a11)	Система: 1. Сукупність елементів, що перебувають у відношеннях і зв'язках між собою і утворюють певну цілісність, єдність. С. відіграє важливу роль у сучасній науці, техніці та практичній діяльності. Будь-яка система може бути розглянута як елемент системи вищого порядку, тоді як її елементи можуть виступати як системи нижчого порядку. 2. Сукупність заходів, методів і засобів організаційно-екологічного, нормативно-правового, техніко-технологічного характеру, спрямованих на забезпечення дотримання встановлених вимог у тій чи іншій сфері діяльності
2	A2	уповноважені посадові особи (a1)	Уповноважений : офіційна особа, яка діє на основі повноважень. Посадова особа (особа, яка обіймає адміністративну або розпорядчу посаду)
		суб'єктами управління (a16)	Суб'єкт: 1. У філософії: людина, що пізнає і діє, істота, що протистоїть зовнішньому світові як об'єкту пізнання. 2. Людина як носій будь-яких властивостей. С. права (фізична або юридична особа як носій юридичних прав і обов'язків; спец.) Управління: 1. управляти. 2. Діяльність органів влади
		службовці (a15)	Службовець: Робітник, що займається інтелектуальною, нефізичною працею в різних сферах діяльності: державній, адміністративній, господарчій та інше
		розкрадання влади (a17)	Розкрадання: розікрасти, пограбувати. Влада: 1. Право і можливість розпоряджатися ким- або чим-небудь. Підкоряти своїй волі. Перевищення влади. Підпорядкованих владою бути, перебувати. В. вжити (змусити підкоритися собі, тому хто має владу). Втрачати в. над собою (втрачати самовладання) 2. Політичне панування, державне управління та його органи

Закінчення табл. 1.4

1	2	3	4
3	A3	підкуп, продажність (a22)	Підкуп: 1. кого (що). Схилити на свою сторону грошима, подарунками. Підкуплений свідок. 2. перен., кого (що). Розташувати на свою користь чимось (підкупити всіх своєю добротою). Продажність: 1. см. продати. 2. Призначений для продажу, що продається. Продажна річ. 3. перен. За гроші, за підкуп готовий на безчесні вчинки
		зловживання (a16)	Зловживання: 1. зловжити. 2. зазвичай мн. Провина, що складається в незаконному, злочинному використанні своїх прав, можливостей
4	A4	задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів (a20)	Задоволення: 1. кого-небудь виконати чиїсь вимоги, бажання. Задовольнити потреби населення, прохання 2. Цілком відповідає вимогам
		задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб (a1)	Інтерес: 1. Особлива увага до чого-небудь. Бажання вникнути в суть, дізнатися, зрозуміти. Виявляти інтерес до справи. 2. Цікавість, значущість. Справа має суспільний інтерес 3. мн. Потреби. Групові інтереси. Защищати свої інтереси. 4. Вигода, користь (розм.).

На основі отриманого розрахунку частоти ознак, які використовувалися, модель визначення поняття «корупція» має такий вигляд: $K0 = \langle A1a17; A2a1; A3a17; A4a1 \rangle$.

Сутність поняття «корупція» можна сформулювати таким чином: корупція – це складне соціально-економічне, політико-правове явище, що виникає між особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, особами, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, посадовими особами юридичних осіб, фізичними особами, шляхом використання наданої їм влади у сфері політики або державного управління, службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди, задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів.

Запропоноване визначення сутності поняття «корупція» узагальнює доктринальне розуміння корупції як правової категорії, обґрунтовує, що корупція виявляється насамперед у трьох аспектах: політичному, соціально-економічному і правовому, а також конкретизує суб'єктів корупційних діянь.

У літературі зустрічаються різноманітні класифікації корупції за різними ознаками, критеріями, особливостями прояву тощо.

Л. Гончаренко надає класифікацію причин виникнення корупції: фундаментальні, організаційні, соціентальні [40 с. 210]. До фундаментальних причин виникнення корупції він відносить недосконалість і нереалізованість підходу економічних інститутів та економічної політики, до організаційних – «слабкість держави», коли відсутнє чітке законодавство, слабкий контроль, низька заробітна платня чиновників і таке інше, а до соціентальних – рівень суспільної свідомості; бюрократичну поведінку державних чиновників; поблажливість суспільства до корупційних проявів; історичне минуле держави; характер (індивідуальність) конкретного державного службовця – його принциповість, рішучість, моральність і таке інше.

А. Берлач та Т. Філіпенко [41 с. 87] корупцію поділяють на два різновиди: «захоплення держави» й адміністративну корупцію, що відповідає класифікації, яку використовують в міжнародних документах. «Захоплення держави» містить у собі дії компаній (як приватних, так і державних), деяких угруповань або окремих осіб, спрямовані на забезпечення пільгами, перевагами окремих фірм, галузей або обмеженого кола осіб шляхом впливу на ухвалення та коригування законів, указів та інших елементів державної політики. У результаті держава діє не в загальнонародних, а в приватних інтересах. Адміністративна корупція, яка керується аналогічними цілями та правилами, виявляється в навмисному внесенні перекручувань у процесі виконання правил і законів.

В. Андріанов виокремлює такі види корупції: адміністративну та її різновид побутову корупцію, ділову (взаємодія бізнесу і влади), політичну та корупцію, що пов'язана із захопленням держави [42 с. 14].

У роботах Н. Еріашвілі, Н. Артем'єва та В. Богомолова [43, 44] корупцію поділяють на верхівкову (державну) та низову. Верхівкова включає політиків та середнє чиновництво і пов'язана з прийняттям рішень, які мають високу ціну (формули законів, держзамовлення, зміна форм власності). Низова розповсюджена на середньому та нижчому рівнях і пов'язана з постійною, повсякденною взаємодією чиновника та громадян (штрафи, ліцензування).

Деякі автори класифікують корупцію в залежності від особливостей корупційних угод, її масштабів, місця виникнення [45 – 48]: на рівні окремих угод (корупція як платня чиновнику за його діяльність чи бездіяльність); корупція всередині організації або підкуп члена організації із зовні; міжнародна корупція та корупція всередині країни, корупція державна (бюрократична або політична) та корупція в приватному секторі і таке інше.

При дослідженні корупції застосовують міждисциплінарний підхід, оскільки вона є предметом дослідження юристів, криміналістів, соціологів, економістів, політологів, філософів, істориків. Притаманні кожній дисципліні методи та дослідницькі підходи суттєво впливають на формулювання визначення поняття «корупція» та розкриття її сутності. У літературі при вивченні та визначенні сутності корупції автори застосовують такі підходи:

- політологічний (корупція як фактор, що деформує політичну організацію суспільства; девіантна політична поведінка, що виражається в нелегітимному використанні політичною та адміністративною елітою державних ресурсів з метою зміцнення своєї влади або збагачення, незаконному фінансуванні політичних партій, торгівлі впливом; теорія політичної ренти, запропонована представниками школи Громадської вибору [49; 50; 51];
- соціологічний (соціальна хвороба; корупція як форма девіантної поведінки) [1; 52];
- економічний («корупція – це специфічний вид економічних відносин, які виникають в результаті заміщення ринковими відносинами тих суспільних відносин, які за своєю природою не є економічними» [53]);
- морально-етичний («корупція – це не лише певні діяння, а й система негативних поглядів, переконань, установок, способів мислення, який обумовлює спосіб життя» [26]);
- юридичний підхід, що сформувався у римському праві.

Окремі автори, узагальнивши існуючі у вітчизняній та зарубіжній практиці підходи для дослідження корупції, пропонують свої. Так, А. Бистрова, М. Сильвестрос [54] виокремлюють чотири підходи для дослідження корупції, які об'єднують філософів, політологів, соціологів та економістів: ідеалістично-філософський, ревізійністський, економічний або ринково-центристський, ортодоксально-марксистський. С. Орехов [55] пропонує для дослідження корупції використати такі підходи: функціональний, який знаходиться на стику соціологічного та економічного підходів; організаційний, що дозволяє відстежити дію об'єктивних закономірностей організації; управлінський, що вивчає управління як одну з функцій організації, розробляє цілі, можливості та методи керуючого впливу на організацію боротьби з корупцією згідно з об'єктивними закономірностями управління.

Класифікацію видів корупції наведено в *табл. 1.5*.

З наведеної класифікації видно, що корупція – це явище, що проявляється в таких сферах як економічна, соціальна, політична; за масштабом прояву вона може бути індивідуальною або транснаціональною. Корупція включає в свою

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ РІВНЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ПРАКТИКА БОРОТЬБИ З НЕЮ

структуру широкий спектр корисливих діянь, скоєних суб'єктами влади і управління в публічному і приватному секторах з використанням свого службового становища.

Таблиця 1.5

Класифікація видів корупції

Класифікаційна ознака	Види корупції
Масштаби здійснення	Транснаціональна, міжнародна, національна, локальна, індивідуальна
Вид корупційного діяння	Хабар, зловживання посадовим положенням, фінансування партій, конфлікт інтересів, купівля голосів, торгівля власним впливом, непотизм, торгівля навичками, корупція, що пов'язана з відмиванням «брудних грошей», розкраданням державного майна, державними замовленнями
Сектор виникнення	Державний, приватний
Умови виникнення	Достатні, додаткові
Причини виникнення	Фундаментальні, організаційні, соціотальні
Місце виникнення	Внутрішня та зовнішня
Види корупції	Політична, бюрократична (адміністративна), «захоплення держави»
Як явище	Економічне, політичне, правове, морально-психологічне, соціальне
Сфери прояву	Економічна, соціальна, політична
За суб'єктами	Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків; посадові особи юридичних осіб, фізичні особи
За видом покарання	Адміністративна, кримінальна, дисциплінарна, цивільно-правова
Підхід до вивчення	Політологічний, соціологічний, економічний, морально-етичний, функціональний, юридичний, організаційний, управлінський

Така класифікація дає можливість розкрити більш повно сутність та особливості прояву корупції, а також доповнити визначення поняття «корупція» такими ознаками, як: соціальна сутність (розкрадання влади), нормативний характер (заборонена нормами права), корислива мотивація.

Економічний ракурс дослідження сутності корупції має бути пріоритетним.

Л. Гончаренко зазначає, що корупція – це складне економічне явище, яке характеризується корисливим використанням влади, можливостей або положення в суспільстві в особистих інтересах, обходячи чинне законодавство або прийняті суспільством моральні, етичні принципи [40]. Економічна корупція – один з основних видів тіньової економіки, який характеризується використанням

службового положення в економічних відносинах з метою привласнення власності, фінансових і матеріальних ресурсів, отримання пільг, преференцій та інших переваг в економічній діяльності.

Масштаби корупції, сфера її розповсюдження та характер наслідків, з одного боку, чинить суттєвий вплив на стан та розвиток тієї чи іншої економічної системи, з іншого – слугують об'єктивним індикатором благополуччя суспільної системи та її безпеки. Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури за проблемою показав, що первісні причини прояву, розповсюдження, а також шляхи подолання (регулювання, зниження) корупції та зменшення негативних наслідків для суспільства необхідно шукати в характері управління суспільством і насамперед в державному управлінні [20].

Економічні наслідки корупції проявляються в тому, що вона підриває економічну систему держави; дискредитує економічні реформи; порушує основні засади господарської діяльності; перешкоджає надходженню внутрішніх та зовнішніх інвестицій; є причиною фінансових криз; порушує конкурентні засади економіки, сприяє розвитку недобросовісної конкуренції; сприяє монополізації економіки; перешкоджає розвитку ринкових відносин, передусім середнього та малого підприємництва; дискримінує підприємців з боку корумпованих чиновників; сприяє криміналізації та тінізації економіки, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; призводить до необґрунтованого підвищення собівартості продукції; викривляє принципи проведення приватизації; скорочує надходження до бюджету; ускладнює економічні відносини з іншими державами [1].

1.2. Порівняльна оцінка корупції в Україні та інших країнах світу

У міжнародній практиці для оцінки рівня корупції в країнах світу використовують різноманітні індекси, які базуються на опитуваннях різних груп населення. Найбільш відомим є Індекс сприйняття корупції (ІСК), який розраховується міжнародною некомерційною громадською організацією «Transparency International» [56]. На сьогодні «Transparency International» є найавторитетнішою організацією, яка вивчає прояви корупції в різних країнах світу. В основі методики визначення ІСК лежить опитування представників транснаціональних корпорацій, національних компаній, малого і середнього бізнесу. Метою визначення ІСК є оцінка уявлень експертів щодо рівня корупції в державному секторі різних країн світу. «Transparency International» також розраховує Барометр глобальної корупції, який спрямовано на оцінку відношення громадян до корупції і випадків стикання з нею у повсякденному житті.

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ РІВНЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ПРАКТИКА БОРОТЬБИ З НЕЮ

Індекс сприйняття корупції відображає сприйняття рівня корупції бізнесменами та аналітиками різних країн світу, у тому числі експертами, що проживають в країні, рівень корупції якої досліджується. ІСК фокусує увагу на корупції в державному секторі і визначає її як зловживання службовим положенням в цілях особистої вигоди. Показник ІСК кожної країни оцінюється за 10-ти бальною шкалою, де 10 балів – повна відсутність корупції, 0 – максимальний ступінь корупції [56]. Індекс дає можливість порівнювати корумпованість тих чи інших країн та слідкувати за зміною цього показника в залежності від проведення соціально-економічної політики.

У табл. 1.6 наведено порівняння України з деякими іншими країнами світу за Індексом сприйняття корупції та Барометром глобальної корупції.

Таблиця 1.6

Порівняння згідно з відповідними індексами рівня корупції в Україні з деякими іншими країнами світу [56; 57]

Найменування індексу (рік розрахунку)	Рейтинг і значення показника країни-лідера	Рейтинг і значення показника для України і країн, що знаходяться поряд з нею	Рейтинг і значення показника країни-аутсайдера
Індекс сприйняття корупції (2013)	1. Данія (91)	144. Іран (25) 144. Нігерія (25) 144. Папуа-Нова Гвінея (25) 144. Україна (25) 150. Гвінея (24)	175. Сомалі (8)
Барометр глобальної корупції (2009)	1. Норвегія (0,91)	84. Вірменія (0,798) 85. Україна (0,796) 86. Азербайджан (0,787) 87. Таїланд (0,783) 88. Іран (0,782)	182. Нігер (0,340)

У світі Україну сприймають як країну з надзвичайно високим рівнем корупції. Динаміка зміни ІСК свідчить про погіршення ситуації з корупцією в Україні. Так, за даними Transparency International, у рейтингу країн за рівнем корумпованості Україна в 2013 р. посіла 144-е місце поряд із Камеруном, Центрально-Африканською республікою, Іраном, Нігерією, Папуа-Нова Гвінея. Це вказує на очевидну недостатність зусиль політичної влади в Україні та її силових структур у формуванні спільної, єдиної позиції щодо протидії корупції, що демонструє одночасно і кризовонизький імунітет державного організму – 25 балів зі 100 можливих.

У табл. 1.7 та додатку А наведено динаміку індексу сприйняття корупції України за останні роки у порівнянні з деякими країнами світу.

Таблиця 1.7

Місце України серед країн світу за Індексом сприйняття корупції

Рік	Кількість обстежених країн	Місце в списку обстежених країн	Індекс сприйняття корупції
2001	91	83	2,1
2002	102	85	2,4
2003	133	106	2,3
2004	146	122	2,2
2005	159	107	2,6
2006	163	99	2,8
2007	180	118	2,7
2008	180	134	2,5
2009	180	146	2,2
2010	178	141	2,4
2011	182	152	2,3
2012	176	144	2,6
2013	177	144	2,5

Індекс сприйняття корупції нижче 30 балів необхідно вважати «національною ганьбою». Такий низький показник свідчить про те, що державні органи не бажають або не можуть визнати корупцію загрозою національній безпеці країни та особистій безпеці громадян, прийняти адекватні міри щодо мінімізації цієї загрози [42].

Індекс сприйняття корупції дає уяву про поточний стан рівня корупції в країні, але його важко використовувати для виявлення довгострокових тенденцій.

Барометр глобальної корупції [57] є доповненням до Індексу сприйняття корупції – цей показник дозволяє оцінити зміни в рівні корупції за достатньо довгий проміжок часу. Дослідження, яке відображає думку суспільства відносно корупції, здійснювалося в 2009 р. у 69 країнах світу. У рамках дослідження було опитано 73132 людини про ступінь корумпованості шести ключових секторів у країні: політичні партії, парламент, бізнес, засоби масової інформації, посадові особи / державні службовці, судова влада. Оцінки ставилися за 5-ти бальною шкалі, де 1 бал – «найбільш низький рівень», а 5 – «найбільш високий». Як показав аналіз результатів опитування респондентів у 41 країні світу, в 2009 р.

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ РІВНЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ПРАКТИКА БОРОТЬБИ З НЕЮ

у порівнянні з 2004 р. розбіжності у сприйнятті корупції в окремих секторах незначні (рис. 1.2), тільки відсоток респондентів, які розглядають приватний сектор як корумпований, збільшився на 8%. Респонденти вважають, що політичні партії залишаються найбільш корумпованим сектором.

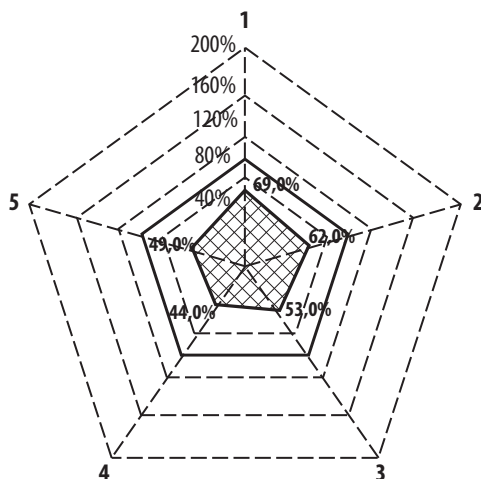

Рис. 1.2. Сприйняття широкою публікою корупції в ключових секторах у світі:
 1 – політичні партії; 2 – парламент, законодавча влада; 3 – бізнес, приватний сектор;
 4 – засоби масової інформації; 5 – судова влада.

Для розрахунку Барометру глобальної корупції 69 країн світу було об'єднано до 8 груп за регіональною ознакою (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Рівень враження корупцією окремих секторів у групах країн світу, бали [57]

Країна	Політичні партії	Парламент, законодавча влада	Бізнес, приватний сектор	ЗМІ	Посадові особи, державні службовці	Суди	Середнє значення
1	2	3	4	5	6	7	8
Країни Азії	3,9	3,8	3,5	3,0	4,0	3,5	3,6
Країни ЄС	3,7	3,4	3,4	3,3	3,4	3,1	3,4
Латинська Америка	4,2	4,0	3,5	3,2	4,0	4,1	3,8
Північна Африка	3,6	3,3	3,5	3,2	3,9	3,1	3,5

Закінчення табл. 1.8

1	2	3	4	5	6	7	8
Нові незалежні країни	3,9	3,9	3,7	3,5	4,4	4,0	3,9
Північна Америка	4,0	3,8	3,7	3,6	3,6	3,1	3,6
Південна Африка	4,1	3,7	3,2	2,9	3,7	3,6	3,5
Балканські країни	3,6	3,5	3,7	3,4	3,7	3,5	3,6

Як видно з табл. 1.8, найбільш корумпованими у світі є «нові незалежні країни» – 3,9 бали та країни Латинської Америки – 3,8 бали. Регіональні середні значення показників маскують важливі розбіжності в країнах, тому дослідження необхідно проводити не тільки взагалі по регіону, а і по окремих країнах.

Україна посіла останню сходинку серед «Нових незалежних держав». Рівень корупції в країні було оцінено в 4,3 бали. Найближчими до України країнами за рівнем корупції було визначено Боснію та Герцеговину – 4,2 бали, Хорватію – 4,1, Камерун, Болгарію та Румунію – 4 бали. У світі найменший рівень корупції мають такі країни, як: Сінгапур – 2,2, Данія – 2,4, Фінляндія – 2,5, Кувейт – 2,5 та Голландія – 2,6. У США рівень корупції оцінили в 3,7 бали, Канаді – 3,2, Австрії – 2,8, Великобританії – 3,3, Японії – 3,9, Вірменії – 3,1, Азербайджані – 3,3, Білорусії – 3,4, Грузії – 3,1, Молдові – 3,5, Монголії – 3,7 та Росії – 3,9.

В Україні найбільш корумпованими респонденти назвали державні установи – 28%, парламент – 25%, суди – 21%. Рівень корумпованості в бізнесі оцінили в 11%, засобах масової інформації – 2% (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Які з секторів на думку експертів вражені корупцією, % [57]

Країна	Політичні партії	Парламент, законодавча влада	Бізнес, приватний сектор	ЗМІ	Посадові особи, державні службовці	Суди
1	2	3	4	5	6	7
Нові незалежні країни	10	11	10	3	54	13
Вірменія	11	12	12	13	18	33
Азербайджан	1	4	16	1	49	29
Білорусь	12	5	15	8	38	22

Закінчення табл. 1.9

1	2	3	4	5	6	7
Грузія	12	16	9	6	21	37
Молдова	17	15	25	5	19	18
Росія	9	8	9	3	63	8
Україна	12	25	11	2	28	21

За рівнем корупції бали розподілилися таким чином: державні чиновники, юстиція та парламент – 4,5 бали, політичні партії – 4,4, корупція в бізнесі – 4,3, медіа – 3,8 бали. Неefективною боротьбу української влади з корупцією вважають 73% опитаних українців; це найвищий показник серед «нових незалежних країн». Найefективнішою було визнано діяльність влади проти корупції в Грузії – 57% та Білорусі – 51%.

Аналіз даних показує, що податкові адміністрації є одним з головних чинників, що здійснює вплив на рівень адміністративної корупції в країнах світу. Корупція за секторами «податки», «митниця», «суди» в країнах Європи та Центральної Азії в 2005 – 2008 рр. знизилася. Суттєвий прогрес був досягнутий в галузі податків, митної справи та регулювання імпорту. Впорядкування адміністративних процедур в країнах, де вони є особливо обтяжливими, швидше за все, знижує рівень корупції.

За даними дослідження Барометру глобальної корупції, кожен десятий з опитуваних в країнах світу давав хабар за минулий рік. Окрім того, четверо з десяти, хто давав хабар, віддали близько 10% свого річного доходу. 21% з опитаних українців або їх близьких давали хабарі на протязі останнього року. Відсоток респондентів, які заплатили хабар у минулому році, в «нових незалежних країнах» склав 28%, серед країн групи цей показник має суттєві розбіжності: Грузія – 2%, Білорусь – 13%, Молдова – 28%, Росія – 31%, Вірменія – 43%, Азербайджан – 46% [57].

Окрім Transparency International аналізом ступеня розповсюдження корупції в різних країнах займалися й інші організації.

А саме, гонконгська консалтингова фірма Political and Economic Risk Consultancy [58] здійснює дослідження щодо розповсюдження корупції в країнах Східної та Південно-Східної Азії. На основі опитування менеджерів іноземних фірм, які працюють на ринках азійських країн, фірмою визначається рівень ризику країни за десятибальною шкалою (0 балів – ризик для інвестування і ведення бізнесу мінімальний, 10 балів – ризик максимальний). Оцінка здійснюєть-

ся за такими напрямками: рівень соціальної напруги та політичної нестабільності, уразливість до корупції, умови праці, якість інфраструктури. У 2010 р. найкращі значення в рейтингу отримали такі країни, як: Австралія (2,9 бали), Сінгапур (3,0), Гонконг (3,2), Японія (3,5), найгірший показник у Індії (6,5 бали). Фірма дійшла висновку: хоча соціально-політичні ризики в країнах Азії в 2010 р. знизилися у порівнянні з минулим роком, досягти успіху в регіоні можливо лише шляхом зниження системних проблем, таких як корупція і бюрократична не-ефективність; особливо це актуально для таких країн як Індія, Філіппіни та Індонезія.

Всесвітній банк спільно з Європейським банком реконструкції та розвитку здійснюють дослідження стану корупції у 20 країнах з перехідною економікою. У цих країнах світу швидкими темпами проходить процес перерозподілу основної маси матеріальних і фінансових активів.

Світовим банком здійснюється дослідження впливу корупції на ефективність державного управління. Індекс «Контроль корупції» визначається за результатами анкетування [59]. У табл. 1.10 наведено порівняння рівня корупції в Україні з деякими іншими країнами світу за оцінкою Світового банку.

Таблиця 1.10

Порівняння рівня корупції в Україні з деякими іншими країнами світу згідно з оцінкою Світового банку [59]

Найменування індексу (рік розрахунку)	Рейтинг і значення показника країни-лідера	Рейтинги і значення показника для України і країн, що знаходяться поряд з нею	Рейтинг і значення показника країни-аутсайдера
Контроль корупції (2012 р.)	1. Данія (100)	173. Тимор Лесте (17) 174. Того (17) 176. Україна (16) 177. Бангладеш (16)	215. Сомалі (0)

Ефективність державного управління Світовим банком оцінюється за шістьма складовими: право голосу і відповідальність: якою мірою громадяни країни мають можливість брати участь у виборі свого уряду, а також свобода вираження думок і преси; політична стабільність і відсутність насильства: вірогідність того, що уряд буде дестабілізовано неконституційними або насильницькими засобами, в тому числі тероризм; ефективність роботи уряду: якість державних послуг, потенціал цивільної служби та її незалежність від політичного тиску, якість розробки політики; якість державної політики в сфері розвитку приватного сектору: здатність уряду забезпечити обґрунтовану політику та нормативні положен-

ня, забезпечення та стимулювання розвитку приватного сектора; верховенство права: ступінь, в якому агенти мають довіру та дотримуються правил суспільства, у тому числі якість права власності, поліція та суди, а також ризик злочину; боротьба з корупцією: ступінь, в якому здійснюється державна влада в цілях особистої вигоди, в тому числі і дрібної, і великої форми корупції, а також елітні «захоплення» держави. Показники охоплюють 212 країн світу, об'єднуючи сотні змінних з 35 різних джерел даних і відображають думки десятків тисяч респондентів по усьому світі, а також тисяч експертів приватних компаній та організацій державного сектора.

Данні щодо рівня корупції в країнах, які презентують Світовий банк та «Transparency International», використовуються в різних міжнародних рейтингах як субіндекси для оцінки політичної та економічної нестабільності, безпеки, конкурентоспроможності країни, рівня криміналізації і делегітимізації країни, тобто якою мірою населення країни вважає державний апарат корумпованим, незаконним і неефективним та інше. Наприклад, Індекс політичної нестабільності, який використовується найчастіше в міжнародних співставленнях для оцінки ефективності державного управління в країнах світу і розраховується експертами The Economist [60], Рейтинг слабкості держав (ІСД), який розраховує Дослідницький центр Brookings Institution [61], Індекс недієздатних країн світу [62], що презентують американський політологічний інститут та Американський Фонд Миру.

В Україні рівень корупції можна оцінити за даними офіційної статистики Міністерства юстиції, а також за результатами опитування, що проводять різноманітні організації.

Згідно з антикорупційним звітом Міністерства юстиції України [63], в якому відображені відомості та статистичні дані про результати діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, за результатами діяльності у 2012 р. спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції до суду направлено 2438 протоколів про адміністративні корупційні правопорушення, що на 392 протоколи більше, ніж у 2011 р.

Органами внутрішніх справ у 2012 р. складені протоколи про адміністративні корупційні правопорушення щодо 605 осіб, органами Служби безпеки України – щодо 769 осіб, органами Державної податкової служби України – щодо 92 осіб, органами Військової служби правопорядку у Збройних Силах України – щодо 50 осіб. Загалом у 2012 році до суду направлені кримінальні справи про 2740 корупційних злочинів (табл. 1.11). Загальна сума збитків, завданих кримінальними корупційними правопорушеннями, становила 577,8 млн грн.

Таблиця 1.11

**Направлено до суду адміністративних протоколів про порушення вимог
закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» [63]**

Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції	2011 р.		2012 р.	
	Кількість осіб	Питома вага, %	Кількість осіб	Питома вага, %
Прокуратура	850	55,5	916	38
Міністерство внутрішніх справ	293	19	616	25
Служба безпеки України	296	19	764	31
Державна податкова служба	71	5	92	4
Органи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України	24	1,5	50	2

За результатами направлених до суду протоколів про адміністративні корупційні правопорушення до відповідальності притягнуто 1987 осіб, на яких накладено штрафи на загальну суму 2104 тис. грн. У табл. 1.12 наведено динаміку зміни кількості службовців, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення корупційних злочинів органами прокуратури.

Таблиця 1.12

**Категорії державних службовців, притягнутих до кримінальної відповідальності
за вчинення корупційних злочинів органами прокуратури**

Категорії службовців	Роки		
	2010	2011	2012
1	2	3	4
Державні службовці 1–2 категорії	3	6	0
Народні депутати України	0	0	0
Депутати обласної ради	3	2	1
Посадові особи:			
місцевого самоврядування	545	624	284
райдержадміністрації	116	92	86
облдержадміністрації	30	40	33
прокуратури	11	20	9
служби безпеки України	2	6	12
державної податкової служби	145	118	71
податкової міліції	-	-	17

Закінчення табл. 1.12

1	2	3	4
митної служби	34	37	69
органів внутрішніх справ	370	385	264
професійні судді	-	-	31

Як видно з табл. 1.12, кількість службовців, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення корупційних злочинів органами прокуратури, має тенденцію до зниження, як і суми збитків, завданих корупційними правопорушеннями. Загальна сума збитків, завданих кримінальними корупційними правопорушеннями в 2012 р., становить 577,8 млн грн (680 млн грн у 2011 р.), з них 527,9 млн грн – державним інтересам (518 млн грн у 2011 р.). Із загальної суми збитків відшкодовано 247,6 млн грн (222,5 млн грн у 2011 р.). З метою забезпечення відшкодування збитків було накладено арешт на майно на суму 550,7 млн грн, у 2011 р. – 304 млн грн.

Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) під керівництвом Менеджмент Системз Інтернешнл (MSI) за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) проводилися загальнонаціональні дослідження корупції в Україні. Протягом 2007 – 2011 рр. в Україні були проведені чотири загальнонаціональні опитування громадської думки задля вимірювання ставлення громадян та їхнього досвіду зіткнення з корупцією [64].

Загальний рівень корупції в Україні залишається дуже високим, хоча дослідження 2009 та 2011 рр. фіксують певне його зниження. У 2011 р. 60,1% респондентів заявили, що вони були втягнуті в корупційні стосунки з посадовцями протягом останніх 12 місяців проти 67% у 2007 р. (рис. 1.3).

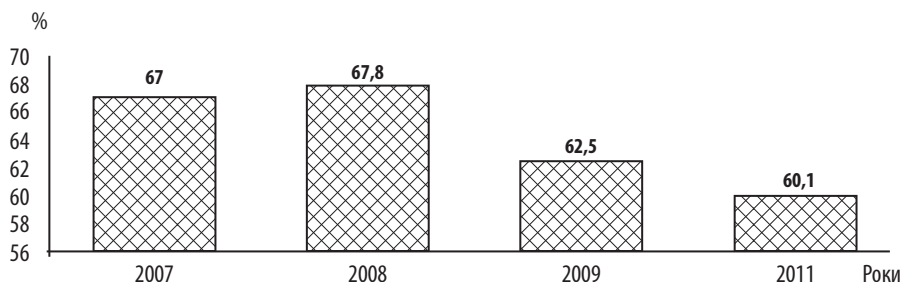

Рис. 1.3. Динаміка частки втягнутих в корупційні стосунки протягом року в Україні в 2007 – 2011 рр. [64]

Опитування в 2011 р. охоплювало доросле населення (віком від 18 років) з усіх областей України та АР Крим (10639 осіб). Головним завданням дослідження став моніторинг змін у сприйнятті та досвіді корупції населення України. Респонденти повинні були дати відповіді на такі питання: ставлення дорослого населення України до проблеми корупції, досвід населення щодо корупції, оцінка населенням достатності ефективності антикорупційних заходів, запроваджених органами влади та іншими групами задля подолання корупції, готовність населення долучатися до антикорупційної діяльності.

За результатами опитування було розраховано індекси сприйняття та досвіду корупції.

Індекс сприйняття корупції було обчислено на основі відповідей респондентів на запитання про те, наскільки, на їхню думку, корупція є поширеною у владних структурах України та серед державних службовців. Чим більше респондентів вважало, що корупція поширена у 20 різних функціях та секторах, тим вищим є середнє значення індексу (від 100 – найбільшого сприйняття до 0 – найменшого сприйняття корупції). Середнє значення Індексу сприйняття корупції, яке з 33 в 2007 р. зросло до 37 в 2008 р., відтоді не змінюється. Тобто в уявленнях населення за останні два роки ситуація з поширеністю корупції в країні не змінилась. І надалі в середньому більше третини всіх основних сфер та інституцій України розглядаються населенням як надто корумповані.

На основі результатів попередніх опитувань обраховувались два індекси, які підсумовували досвід зіткнення українців з корупцією в 17-ти державних секторах/установах. *Перший* із них – Індекс досвіду зіткнення з корупцією на вимогу – вимірює рівень поширеності хабарництва, ініційованого державними посадовими особами. *Другий* – Індекс досвіду зіткнення з корупцією на основі добровільності – вимірює рівень поширеності пропозиції хабарів з боку самого населення, котре звертається до держслужбовців. Обидва індекси мають значення від 0 до 100: чим більшою є кількість сфер, у яких респондент став жертвою вимагання або сам запропонував хабар, то вищим є значення відповідного індексу.

Третій індекс, який розроблявся лише за даними 2009 та 2011 рр., – це Індекс досвіду використання особистих зв'язків, «кумівства», блату при контактах з державними чиновниками. Цей індекс має ті самі характеристики, що й два попередні. Отримане медіанне значення цього індексу дорівнює 16,4, що перевищує відповідне значення 2009 р. Отже, до використання корисних знайомств українці вдаються частіше, ніж стикаються з вимаганням з боку чиновників, однак рідше, ніж пропонують хабар з власної ініціативи.

Динаміка Індексів сприйняття та досвіду корупції наведена на рис. 1.4.

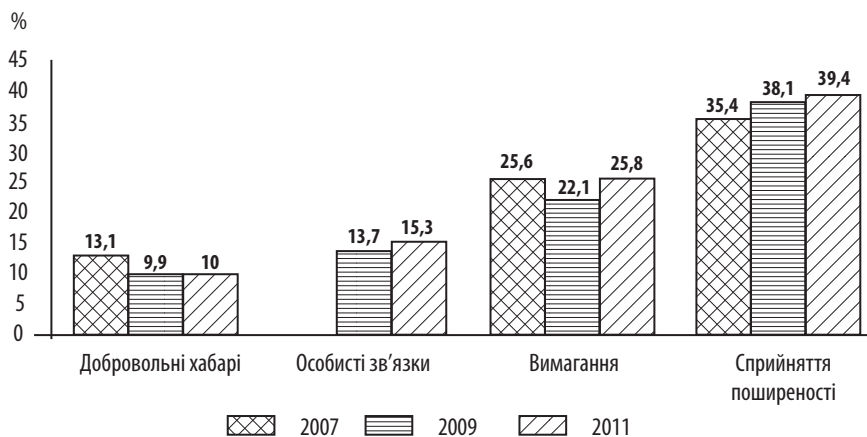

Рис. 1.4. Динаміка Індексів сприйняття корупції в Україні в 2007 – 2011 рр. [64]

Вивчення окремих видів корупції показує, що вимагання хабарів повернулось до рівня 2007 р. (25,8% у 2011 р. та 25,6% у 2007 р.), попри те, що в 2009 р. воно скоротилось до 22,1%. Добровільне пропонування хабара після скорочення з 13,1% у 2007 р. до 9,9% у 2009 р. тримається на тому ж рівні й досі – 10,0% у 2011 р. Використання особистих зв'язків невідчутно зросло – з 13,7% у 2009 р. до 15,3% у 2011 р.

До сфер, які найбільше потребують антикорупційних змін, віднесено: регламентацію підприємницької діяльності, судову систему, митний контроль, отримання дозволів в органах влади, приватизація та користування землею, операції з нерухомістю, державні нотаріуси, вищі навчальні заклади.

Таким чином, загальна тенденція в Україні є такою: водночас зі сталим зростанням уявлення про поширеність корупції в різних сферах та невеличким скороченням частки громадян, які відчули на власному досвіді прояви корупції, спостерігається певне поглиблення корупції – вона проявляється в дедалі більшій кількості сфер людського життя. Зазначимо, що це поглиблення відбувається за рахунок посилення саме вимагань з боку чиновників, тоді як добровільна пропозиція хабарів та використання особистих зв'язків залишаються на рівні попередніх років.

В Україні також проводяться дослідження окремих видів корупції. Так, Український центр економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова здійснював дослідження політичної корупції, основною метою якого було з'ясування особливостей і масштабу проявів політичної корупції в Україні, сфер і причин

її поширення, що має стати основою для вироблення оптимальної стратегії протидії цьому явищу. В аналітичній доповіді «Політична корупція в Україні: суб'єкти, прояви, проблеми протидії» [65] наведено результати експертних оцінок щодо специфіки і масштабів політичної корупції в Україні, причин існування корупції, ефективні заходи для боротьби з політичною корупцією, діяльність влади в сфері боротьби з політичною корупцією, вплив окремих чинників на політичну корупцію.

У 2012 році Центром О. Разумкова [63; 65] проводилися соціологічні дослідження на антикорупційну тематику на тему: «Якою є найголовніша причина складної соціально-економічної та політичної ситуації в Україні?». 2009 респондентів віком від 18 років у всіх областях України, Києві та АР Крим за вибіркою, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками, визнали, що головними причинами складної соціально-економічної та політичної ситуації в Україні є: високий рівень корупції (31,3%), переважання у керівництва держави особистих інтересів (18,2%), ігнорування представниками влади Конституції та законів України (14,4%), не-ефективне управління державою через некомпетентність її керівництва (13,3%).

Заслугує на увагу проведене в 2012 р. Сумським державним університетом на замовлення Сумської обласної державної адміністрації соціологічне дослідження з питань поширення на території області корупції, з'ясування причин та умов, що їй сприяють [63]. Кожен третій житель області вважає перепорою у боротьбі з корупцією небажання відповідних органів виявляти корупціонерів (33,02%) та фактичну недоторканність депутатів і високопосадовців (31,64%). На думку громадян, до найбільш корумпованих органів більше 45% респонденти відносять правоохоронні органи, а 28% – лікувальні заклади.

Таким чином, наведені результати оцінки корупції в Україні та інших країнах світу, результати проведених соціологічних досліджень лише підтвердили наявну в державі проблему корупції та вказали на необхідність подальшого вдосконалення державного регулювання в сфері запобігання і протидії цьому явищу. Подальше поширення корупції в Україні загрожує її національній безпеці, оскільки знижує ефективність дій влади, підриває її суспільну легітимність, стимулює поширення у суспільстві правового нігілізму, зневіри у цінностях демократії та верховенства права. Це має своїм наслідком зниження рівня конкурентоспроможності країни на світовій арені, її здатності адекватно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики.

1.3. Законодавство і практика протидії корупції в Україні та інших країнах світу

Сьогодні у світі, з урахуванням особливостей історичного розвитку країн, склалося кілька моделей корупції. Найпоширеніша з них пов'язана з географією. «Географічна» класифікація узагальнює багато спостережень і висновків досліджень феномену корупції. Її «континентальна» прив'язка не повинна сприйматися як спроба приниження національної гідності якогось народу чи нації, оскільки на кожному континенті можна знайти приклади реалізації моделей, поіменованих у класифікації назвою іншого континенту [25].

Для західноєвропейської моделі характерний низький рівень корупції. Вона сприймається суспільством як явна аномалія, пов'язана з порушенням закону, цьому сприяють традиції, у яких велика доля цивільної культури та правосвідомості.

В азіатській моделі корупція пов'язана з історією, культурою, традиціями, що обумовили функціонування держави. Цей різновид корупції можна назвати соціальним – корупційні відносини найтісніше переплітаються з іншими соціальними відносинами: сімейними, земельними, етнічними, корпоративними та ін.

Для африканської моделі характерна ситуація, коли влада продається групі основних економічних кланів, що домовилися між собою, або політичними засобами забезпечує надійність їх існування. При цьому в країні демократичні процедури використовуються як камуфляж; економіка примітивізується, задовольняючи тільки найголовніші потреби населення з метою уникнення соціальних потрясінь й забезпечуючи інтереси вузької олігархічної групи.

При латиноамериканській моделі уряд надає можливість «тіньовим» і криміналізованим секторам економіки досягти могутності, яка дорівнює державній. З цим явищем, яке стало державою у державі, боротися найважче.

Таким чином, як відзначив Е. Невмержицький, сьогодні не існує чітко визначених для всіх правових систем єдиного розуміння сутності та змісту корупції. Те, що у християнській цивілізації сприймається як корупція, у мусульман може бути складовою їх культури. Але міжнародна спільнота все одно шукає щось спільне для країн з різним рівнем розвитку і культури, відокремлюючи найбільш характерні і загальні ознаки й особливості. Саме це було зроблено в правових актах міжнародних і регіональних організацій. Для більшості держав гострота цієї проблеми стала загальноновизнаною [25; 26].

Про негативний та руйнівний вплив корупції на національну безпеку говориться в концептуальних документах (Стратегіях та Концепціях національної безпеки) таких країн як Україна, Російська Федерація, Киргизстан.

У ряді країн СНД ухвалені спеціалізовані закони про боротьбу з корупцією: Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» [32], Федеральний закон Російської Федерації «Про протидію корупції» [38], Закон Республіки Білорусь «Про боротьбу з корупцією» [34], Закон Азербайджанської Республіки від «Про боротьбу з корупцією» [33]; Закон Республіки Казахстан «Про боротьбу з корупцією» [35]; Закон Республіки Молдова «Про попередження корупції та боротьбу з нею» [37]; Закон Киргизької Республіки «Про боротьбу з корупцією» [36].

В окремих країнах прийнято відповідні концепції, стратегії боротьби з корупцією. В Україні в 2006 р. Указом Президента України була схвалена Концепція подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» [66], а в 2011 р. – Національна антикорупційна стратегія на 2011 – 2015 рр. [67]. В Азербайджані прийнято Національну стратегію по підвищенню прозорості і боротьбі з корупцією [68], у Киргизстані – Національну стратегію боротьби з корупцією [69].

Заслуговує на увагу досвід Киргизстану в розробці антикорупційного законодавства. Законодавчі акти в сфері протидії корупції Киргизстану становлять логічно пов'язаний ланцюг нормативно-правових актів: Національна стратегія боротьби з корупцією в Киргизькій Республіці [69], Закон Киргизької Республіки «Про боротьбу з корупцією» [36], норми Кримінального кодексу Киргизстану, на яких базується діяльність державних органів, в тому числі і органів національної безпеки, по боротьбі з корупцією [70].

Антикорупційне законодавство почало формуватися в Україні відразу після набуття державою незалежності у 1991 р. Аналіз чинного законодавства України показує, що нормативно-правову базу протидії корупції становлять відповідні положення Конституції України, законів, постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, відомчих нормативних актів. Але при створенні антикорупційного законодавства була порушена логіка її формування, яка мала здійснюватися за схемою: Концепція – стратегія – закон – програма – підзаконні акти. Окремі нормативні акти приймалися в різний час за відсутності єдиної науково обґрунтованої концепції протидії корупції. Так, Закон України «Про боротьбу з корупцією» був прийнятий у 1995 р., він містив визначення корупції і адміністративну процедуру про звітування про це явище, і тільки у 1998 р. була представлена Президентська стратегія (антикорупційна концепція) [25].

У 2003 р. Україна приєдналася до Антикорупційної мережі для Східної Європи і Центральної Азії (АСН) ОЕСР (OECD). Відповідно до оцінного звіту АСН, у січні 2004 р. Україна потребувала оновленої Національної антикорупцій-

ної стратегії, між іншим, з більшим акцентом на попередження корупції з метою визначення системних недоліків, які створюють сприятливе для корупції середовище, та кращого зосередження законодавства на боротьбі з корупцією [71].

У 2006 р. Указом Президента України було схвалено Концепцію подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» [66]. У концепції визначено, що в Україні корупція є однією з проблем, які потребують невідкладного розв'язання. Вона становить значну загрозу демократії, реалізації принципу верховенства права, соціальному прогресу, національній безпеці, становленню громадянського суспільства. Тому створення дієвої системи запобігання корупції, розроблення комплексних заходів для протидії цьому явищу, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків є одним із пріоритетів держави. У Концепції стверджується, що корупція перетворилася на соціальне явище, яке набуває рис системного явища, що проникло у життєво важливі соціальні інститути і забезпечує їх функціонування. У Концепції також зазначаються політичні неефективні заходи, які вживаються проти корупції в Україні, і зростання толерантності суспільства до корупції. Хабарництво державних службовців описується як найбільш розповсюджена форма корупції, однак є також ряд прихованих форм, у тому числі непотизм у державному управлінні. З прийняттям у 2011 р. Національної антикорупційної стратегії Концепція подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» втратила чинність.

Важливим кроком у формуванні системи антикорупційного законодавства стало затвердження Указом Президента України рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про заходи щодо реалізації національної антикорупційної стратегії та інституційного забезпечення цілісної антикорупційної політики» [72]. У цьому документі відзначено, що масштаби криміналізації та корумпованості влади мають тенденцію до невпинного зростання, сягаючи критичної межі, за якою настає втрата важелів управління державою з боку легітимної влади, розпад державних інститутів та припинення демократичного розвитку держави. Причинами такої ситуації є неефективність державної політики у сфері протидії злочинності та корупції, відсутність реальних кроків, спрямованих на реформування правоохоронних органів та судової гілки влади.

У 2009 р. було ухвалено ряд антикорупційних законів: Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» [32], який визначає основні засади запобігання та протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, відшкодування завданої внаслідок вчинення корупційних правопорушень шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави; Закон України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» [73], який

встановлює відповідальність юридичних осіб за вчинення їх уповноваженими особами корупційних правопорушень, а також визначає порядок притягнення їх до відповідальності; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [74], яким внесено зміни щодо притягнення до кримінальної відповідальності за заявою юридичної особи, корупційні адміністративні правопорушення, злочини у сфері службової діяльності в юридичних особах приватного права та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Відповідно до Концепції [66] Кабінетом Міністрів України було розроблено план заходів щодо її реалізації на період до 2010 р. і реалізації державної антикорупційної політики [75; 76]. Але діяльність Кабінету Міністрів України щодо реалізації передбачених указами Президента України заходів, спрямованих на протидію корупції, було визнано РНБОУ повільною і неефективною. Із 24 завдань, визначених рішенням Ради національної безпеки і оборони України «Про стан протидії корупції в Україні» [77], виконано менше третини. Не здійснюються вкрай важливі реформи у сфері кримінальної юстиції. До цього часу Кабінетом Міністрів України не внесено на розгляд Верховної Ради України проект Кримінального процесуального кодексу України. У державі відсутня єдина скоординована політика запобігання та протидії злочинності. Законотворча діяльність є безсистемною, непослідовною і має у більшості випадків репресивну спрямованість. В Україні всупереч світовим тенденціям щодо декриміналізації збільшується кількість діянь, що караються в порядку кримінального судочинства, та посилюється кримінальна відповідальність за їх вчинення (інколи з ігноруванням принципу індивідуалізації покарання). Більшість основних заходів, передбачених Комплексною програмою профілактики правопорушень на 2007 – 2009 рр., яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України, не реалізовано [70].

У 2011 р. було прийнято Національну антикорупційну стратегію на 2011 – 2015 рр. [69], в якій визначено що реформування вітчизняного антикорупційного законодавства є незавершеним. Законодавчого врегулювання потребують такі питання, як: упорядкування адміністративних процедур і надання адміністративних та інших публічних послуг; притягнення до відповідальності юридичних осіб за вчинення їх уповноваженими особами корупційних правопорушень; удосконалення інституту конфіскації; притягнення до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень осіб, які користуються недоторканністю. Національна антикорупційна стратегія реалізовуватиметься шляхом розроблення та ухвалення Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011 – 2015 рр., яка за структурою відповідатиме Національній антикоруп-

ційній стратегії та міститиме перелік заходів, обсягів і джерел фінансування, очікуваних результатів, індикаторів, строків, відповідальних виконавців, а також партнерів із реалізації заходів.

З метою реалізації затвердженої Президентом України Національної антикорупційної стратегії на 2011 – 2015 роки була впроваджена в 2011 р. Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011 – 2015 рр. [78].

Під впливом євроінтеграційних процесів українське антикорупційне законодавство зазнало суттєвих змін. 2013 р. став знаковим у приведенні вітчизняного антикорупційного законодавства до міжнародних стандартів. Верховною Радою було прийнято пакет антикорупційних законів («Про засади запобігання та протидії корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення» та «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень»), якими переглядаються превентивні антикорупційні механізми і процедури конфіскації у відповідності з міжнародними стандартами, а також врегульовано питання відповідальності за корупційні правопорушення та введена відповідальність юридичних осіб за скоєння в їх інтересах або від їх імені корупційних злочинів. Цими законами розширюється перелік суб'єктів корупції, встановлюються антикорупційні обмеження на державній службі, запроваджуються перевірки при вступі на державну службу, забороняється отримувати подарунки, пов'язані із службою, передбачається декларування майнового стану службовців та близьких родичів, запроваджується антикорупційна експертиза тощо. Також запроваджується кримінальна відповідальність за торгівлю впливом, незаконне збагачення, комерційний підкуп; поширюється відповідальність на осіб, які виконують делеговані їм державою публічні функції влади – аудитор, експерт, арбітражний керуючий, а також на посадових осіб міжнародних організацій та іноземних держав. Важливим є чітке розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності за корупцію, відсутність якого сьогодні призводить до уникнення відповідальності за корупційні правопорушення; встановлення відповідальності юридичних осіб за корупцію та визначення порядку притягнення їх до відповідальності [79].

Так, відповідно до Закону України від 14 травня 2013 року № 224-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики» [80], починаючи з 1 січня 2014 року Міністерством юстиції України забезпечується оприлюднення на своєму офіційному веб-сайті відомостей з Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

Таким чином, як показав проведений аналіз, в Україні створено систему антикорупційного законодавства, але вона потребує удосконалення з метою приведення її до міжнародних стандартів. Незважаючи на визнання важливості проблеми подолання корупції, в Україні залишається не вирішеною проблема зі створенням структури координації та моніторингу діяльності органів державної влади в сфері протидії корупції.

Антикорупційні заходи в Україні були спрямовані на корупцію як окреме явище, з використанням викриття та покарання як інструменти, а основним питанням боротьби з корупцією стало підвищення ефективності саме цих інструментів за допомогою централізованої правоохоронної структури. На нашу думку, антикорупційні заходи повинні спрямовуватися більше на попередження корупції і бути довгостроковими. Національною антикорупційною стратегією [69] визнано, що корупція в Україні набула ознак системного явища, яке поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя, все глибше укорінюючись у повсякденному житті як основний, швидкий та найбільш дієвий протиправний засіб вирішення питань, досягнення певних цілей; масштаби поширення корупції загрожують національній безпеці України, тому пріоритетними напрямками антикорупційної політики мають стати виявлення та усунення умов, що сприяють або можуть сприяти виникненню корупції, а також заходи із запобігання спробам їх створити, але на теперішні час відсутній перелік системних та послідовних заходів щодо подолання та профілактики корупції в Україні та зниження її впливу на національну безпеку.

На сьогодні боротьба з корупцією не відноситься до компетенції жодного окремого державного органу. У сфері правопорядку за викриття і розслідування корупційних злочинів відповідають спеціальні підрозділи з боротьби із організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, з боротьби із корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, якщо інше не передбачено законом. Координацію діяльності правоохоронних органів з питань протидії корупції здійснюють в межах наданих повноважень, визначених законами, Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори [71].

Створення нової централізованої антикорупційної структури часто зводилося до централізації функцій правоохоронних органів, а має бути чіткий розподіл між реалізацією загальних превентивних реформ, як зазначено в Концепції, з одного боку, та тим, як підвищити ефективність правосуддя, з іншого боку. Ці дві функції є відокремленими, тому їх не потрібно змішувати. Більш того, бажано, щоб загальний антикорупційний орган мав ширшу представленість українського суспільства,

державних органів, а також громадянського суспільства, наприклад, приватного бізнесу, недержавних організацій, ЗМІ тощо. Тому GET рекомендував створити орган, що не матиме правоохоронних функцій і буде відповідати за нагляд за реалізацію Національної антикорупційної стратегії і відповідного плану дій, а також пропонуватиме нові заходи з боротьби із корупцією. У такому органі повинні бути представники органів державної влади і громадськості. Вказаному органу має бути наданий рівень незалежності при здійсненні моніторингових функцій [71].

Подібний орган раніше існував в Україні. У 2003 р. було створено Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України [81]. У 2005 р. Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України було ліквідовано, його функції, фінансове та матеріально-технічне забезпечення передали Раді національної безпеки і оборони України. Замість Координаційного комітету Указом Президента України була створена Міжвідомча Комісія при Раді національної безпеки і оборони. Указом Президента «Про Міжвідомчу робочу групу з питань протидії корупції» [82] була створена міжвідомча робоча група, яка є допоміжним органом, утвореним Президентом України. Міжвідомчій комісії була надана провідна роль у розробці нової антикорупційної політики. Також до її завдань входив аналіз різних державних органів, відповідальних за боротьбу з корупцією, та розробка політики, тактики та координації, з урахуванням статусу корупції у державі, а також міжнародних норм і стандартів.

У 2009 р. Указом Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції» [83] було визначено за доцільне утворити Координаційну раду із запобігання і протидії злочинності та корупції як робочий орган Ради національної безпеки і оборони України.

У 2010 р. в Україні було створено Національний антикорупційний комітет [84], який є консультативно-дорадчим органом при Президентові України. Антикорупційний комітет України, який є спеціалізованим правоохоронним органом з повноваженнями з організації і проведення системної боротьби з корупцією і злочинами, пов'язаними з корупцією, що становлять високу соціальну небезпеку життєво важливим інтересам держави та її громадян. Національний антикорупційний комітет здійснює системний аналіз стану корупції в Україні та заходів, що вживаються для запобігання і протидії їй; розробляє антикорупційні заходи, в тому числі з метою гармонізації законодавства та усунення наявних у ньому суперечок; готує пропозиції про спрощення дозвільних та інших процедур щодо ведення малого і середнього бізнесу та ліквідації причин, які зумов-

люють порушення у цій сфері; розробляє з урахуванням вітчизняного та міжнародного досвіду, рекомендацій провідних світових організацій проекти актів законодавства з питань посилення боротьби з корупцією; бере участь у підготовці проектів послань Президента України до народу, щорічних і позачергових послань до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України в частині, що стосується питань запобігання та протидії корупції.

Необхідно відзначити, що на цей час не визначено механізму моніторингу та контролю за реалізацією антикорупційної діяльності, а також не усунуто суперечок у функціях РНБОУ, Координаційної ради та Національного антикорупційного комітету.

У січні 2010 р. набув чинності Закон України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції» [85], згідно з яким втратили силу закони «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення». Після набуття чинності цього документа Україна позбулася законодавства, спрямованого на регулювання боротьби з корупцією. Скасовані документи, що одержали в назву «антикорупційного пакету», повинні були встановити жорсткіший контроль за посадовими особами державної та місцевої влади щодо отримання ними хабарів та здійснення інших корупційних дій.

Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» [86] встановлював досить широкий перелік осіб, які могли бути притягнуті до відповідальності за корупційні дії. Серед них виявилися не тільки держслужбовці всіх рангів, а й особи, що надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі та ін.), Особи, що обіймають керівні посади в юридичних особах, та фізичні особи – підприємці.

Закон «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» [73] передбачав можливість застосування санкцій до юридичних осіб за вчинення їх керівниками від їхнього імені та в їхніх інтересах корупційних дій. Серед санкцій були передбачені штраф, заборона на заняття певними видами діяльності, конфіскація майна і ліквідація.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [74] розширював перелік корупційних діянь, за які була передбачена адміністративна і кримінальна відповідальність. Зокрема, вводилася кримінальна відповідальність за зловживання повноваженнями, перевищення повноважень посадовими особами юридичних

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ВПЛИВУ КОРУПЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

осіб приватного права, за зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, комерційний підкуп, підкуп особи, яка надає публічні послуги, незаконне збагачення, зловживання впливом.

Наступним кроком, у відповідності з рекомендаціями організації ГРЕКО, буде створення підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції в органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях, що належать до сфери їх управління, в межах загальної чисельності відповідних державних органів. Уповноважені підрозділи чи особи з питань запобігання та виявлення корупції займатимуться перевіркою декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, а також здійснюватимуть контроль за дотриманням законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів.

У додатку Б наведено основні нормативно-правові акти України з питань протидії корупції. У *табл. 1.13* наведено порівняння законів про корупцію деяких країн світу.

Таблиця 1.13

Порівняння законів про корупцію в Україні та в деяких країнах світу

Елементи	Закони про корупцію країн світу					Разом
	Україна [86]	Росія [38]	Білорусь [34]	Латвія [87]	Грузія [88]	
1	2	3	4	5	6	7
Стратегія, закон про боротьбу з корупцією, план заходів	+	+	+	+	+	5
Визначення поняття «корупція», «корупційне правопорушення»	+	+	+	-	-	3
Наявність принципів антикорупційної діяльності	+	+	+	-	-	3
<i>Організаційні основи профілактики і боротьби з корупцією</i>						
Суб'єкти корупційних правопорушень	+	+	+	+	+	5
Суб'єкти, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції	+	+	+	+	+	5
Заходи, спрямовані на запобігання і протидію корупції	+	+	+	+	+	5
Система заходів по профілактиці корупції (антикорупційна експертиза проектів, обмеження щодо працевлаштування, подарунків)	-	+	+	-	-	2

Закінчення табл. 1.13

1	2	3	4	5	6	7
Напрямки діяльності державних органів	-	+	-	-	-	1
Врегулювання конфлікту інтересів	+	+	-	-	-	2
Відповідальність за корупційні правопорушення	+	+	-	+	+	4
Усунення наслідків корупційних правопорушень	+	-	+	-	+	3
Спеціальні органи в сфері протидії корупції	+	+	+	+	+	5

Як показав проведений аналіз антикорупційного законодавства різних країн на наявність логічно пов'язаного ланцюга нормативно-правових актів, в Україні створено систему антикорупційного законодавства, але вона потребує удосконалення. Антикорупційне законодавство в Україні ще до кінця не сформовано, є окремі розділи, що потребують удосконалення. У зв'язку з цим є нагальна потреба окреслити напрями дії в сфері запобігання і протидії корупції, які необхідно врахувати при формуванні державної стратегії та програм запобігання і протидії корупції в Україні.

Таким чином, проведене дослідження аналізу рівня корупції в Україні та практика боротьби з нею дозволило зробити такі висновки [89–91]:

1. Корупція – досить складне соціально-економічне явище, наслідки якого проявляються у всіх сферах життя суспільства. Під корупцією у роботі розуміється складне соціально-економічне, політико-правове явище, що виникає між особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, особами, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, посадовими особами юридичних осіб, фізичними особами, шляхом використання наданої їм влади у сфері політики або державного управління, службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди, задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів. Запропоноване визначення сутності поняття «корупція» узагальнює доктринальне розуміння корупції як правової категорії, обґрунтовує, що корупція виявляється насамперед у трьох аспектах: політичному, соціально-економічному і правовому, а також конкретизує суб'єктів корупційних діянь.

2. У роботі представлено класифікацію видів корупції за масштабами здійснення, видами корупційних діянь, секторами виникнення, за умовами, причинами, місцем виникнення, за видами, суб'єктами, видами покарання, за підходами до вивчення. Представлена класифікація дає можливість розкрити більш повно сутність та особливості прояву корупції, а також доповнити визначення поняття «корупція» такими ознаками, як: соціальна сутність (розкрадання влади), нормативний характер (заборонена нормами права), корислива мотивація. У процесі дослідження зроблено висновок, що економічний ракурс дослідження корупції має бути пріоритетним.
3. У міжнародній практиці для оцінки рівня корупції в країнах світу використовують різноманітні індекси, які базуються на опитуваннях різних груп населення. У роботі представлено порівняльну оцінку рівня корупції в Україні та інших країнах світу за Індексом сприйняття корупції та Барометром корупції, які розраховуються міжнародною некомерційною громадською організацією «Transparency International», Індексом «Контроль корупції», що розраховується Світовим банком. Окрім цього, наведено оцінку рівня корупції в Україні за даними офіційної статистики Міністерства юстиції України, а також за результатами опитування, що проводять різноманітні неурядові організації. Динаміка зміни індексів корупції свідчить про погіршення ситуації з корупцією в Україні, що вказує на очевидну недостатність зусиль політичної влади в Україні та її силових структур у формуванні спільної, єдиної позиції щодо протидії корупції.
4. Подальше поширення корупції в Україні загрожує її національній безпеці, оскільки знижує ефективність дій влади, підриває її суспільну легітимність, стимулює поширення у суспільстві правового нігілізму, зневіри у цінностях демократії та верховенства права. Це має своїм наслідком зниження рівня конкурентоспроможності країни на світовій арені, її здатності адекватно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики.
5. У дослідженні приділено уваги законодавству і практиці боротьби з корупцією в Україні та інших країнах світу. Про негативний та руйнівний вплив корупції на економічну безпеку говориться в концептуальних документах (Стратегіях та Концепціях національної безпеки) таких країн як Україна, Російська Федерація, Киргизстан. У роботі досліджено антикорупційне законодавство окремих країн на наявність логічно пов'язаного ланцюга нормативно-правових актів: Національна стратегія боротьби з корупцією, Закон про боротьбу з корупцією, норми Кримінального кодексу, державні цільові програми боротьби з корупцією.

6. Як показав проведений аналіз, в Україні створено систему антикорупційного законодавства, але вона потребує удосконалення з метою приведення її до міжнародних стандартів. Доведено, що антикорупційні заходи в Україні повинні спрямовуватися більше на попередження корупції і бути довгостроковими, за рахунок реалізації державних цільових програм запобігання і протидії корупції.

Розділ 2

ОЦІНКА ВПЛИВУ КОРУПЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

2.1. Сутність поняття «економічна безпека» та склад її компонент

Аналіз наукової літератури показав, що існує різна термінологія при описанні та визначенні поняття «економічна безпека». Так, автори використовують такі поняття як: «безпека», «загроза», «економічна система», «розвиток», «національна безпека», «національні інтереси». Однак усі вони нерозривно пов'язані з поняттям «економічна безпека».

Тому виникає нагальна потреба дослідити поняття «безпека», «національна безпека», «економічна безпека», «загроза» для формування категорійного ряду «моніторинг – загроза – небезпека – управління – система забезпечення економічної безпеки – національна безпека», що дасть можливість на підставі теоретичних розробок цього категорійного ряду формувати адекватну систему моніторингу та управління економічною безпекою в країні.

Спочатку розглянемо, як вчені трактують сутність поняття «безпека».

Безпека є однією з базових категорій, але, як показав проведений аналіз законодавства та робіт вітчизняних і зарубіжних вчених, на сьогодні немає єдиного визначення цього поняття [92, 93, 94]. Як відзначив М. Пендюра, поняття «безпека» виконує методологічну функцію, тому що виступає як концептуальна ідея для пояснення тих чи інших конкретних процесів і явищ соціальної реальності [95]. Згідно зі словником Робера, термін «безпека» почав вживатися з 1190 р. і означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Однак в цьому значенні він не прижився у лексиці народів Західної Європи і вживався до XVII століття дуже рідко [96].

У тлумачному словнику С. Ожегова, Н. Шведової безпека трактується як стан, при якому не загрожує небезпека, є захист від небезпеки [97].

Сутність поняття «безпека» та виміри діяльності із забезпечення безпеки було надано В. Предборським [93]: «Безпека є результатом певної свідомої, соціальної діяльності із забезпечення безпеки особи, сім'ї, суспільства, держави. Діяльність із забезпечення безпеки має горизонтальний і вертикальний вимір. До горизонтального виміру належить забезпечення безпеки особи, підприєм-

ства, регіону, держави, суспільства, міжнародної спільноти. До вертикального виміру – політична, військова, економічна, інформаційна, науково-технологічна тощо». У табл. 2.1 подані трактування поняття «безпека», які було надано різними авторами.

Таблиця 2.1

Визначення поняття «безпека» різними авторами

Автор / джерело	Визначення поняття
С. Ожегов, Н. Шведова [97]	Стан, при якому не загрожує небезпека, є захист від небезпеки
Закон Російської Федерації «Про безпеку» [98]	Стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз
Е. Олейников [99]	Стан та тенденція розвитку захищеності життєво важливих інтересів соціуму та його структур від зовнішніх та внутрішніх загроз
О. Грунін [100]	Такий стан об'єкта, при якому йому не загрожує небезпека, зберігається його незалежність, надійність, цілісність, є захищеність від небезпеки або існуючих загроз
С. Єрмаков [101]	Захищеність природно-фізіологічних, соціально-економічних, ідейно-духовних і ситуативних потреб у ресурсах, технологіях, інформації, моральних ідеалах, необхідних для життєдіяльності і розвитку суспільства
Р. Дацків [102]	Задоволення таких потреб, як існування, цілісність, незалежність, спокій і розвиток. Здатність народу до оборони своїх внутрішніх цінностей від зовнішніх загроз
Л. Коженювські [103]	Певний об'єктивний стан, заснований на відсутності загрози, відчутний суб'єктивно через одиниці чи угруповання
Ю. Кунєв [104]	Відсутність небезпеки (неприпустимого ризику), пов'язаної з можливістю завдання будь-якої шкоди для системи
М. Пендюра [95]	Соціальне правове явище, яке забезпечує захист інтересів усього суспільства, усіх його структурних підрозділів
Г. Ситник [105]	Фундаментальна системна характеристика сталого суспільного розвитку. Тенденція розвитку й умови життєдіяльності соціуму, за яких забезпечується їх якісна і структурна визначеність та вільне, яке відповідає їх природі, функціонування.

Використовуючи алгоритм [39], визначимо поняття «безпека».

Відповідно до наведеної в роботі [39] класифікації поняття «безпека» є загальним, збірним, конкретним, позитивним, безвідносним.

З багатьох визначень поняття «безпека», наведених в табл. 2.1, відберемо найбільш типові, які найчастіше використовуються. Далі в кожному з визначень поняття «безпека» виокремимо їх компонентний склад (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Розкладання визначення поняття «безпека» на складові його компоненти

№ з/п	A1	A2	A3
1	Стан	Не загрожує небезпека, є захист від небезпеки	-
2	Стан	Захищеність життєво важливих інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз	Особистість, суспільство і держава
3	Стан та тенденція розвитку	Захищеність життєво важливих інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз	Соціуму та його структур
4	Стан	Не загрожує небезпека, зберігається його незалежність, надійність, цілісність, є захищеність від небезпеки або існуючих загроз	Об'єкт
5	-	Захищеність потреб, необхідних для життєдіяльності і розвитку суспільства	-
6	-	Задоволення таких потреб, як існування, цілісність, незалежність, спокій і розвиток від зовнішніх та внутрішніх загроз	Народ
7	Певний об'єктивний стан	Відсутність загрози	Одиниці чи угруповання
8	-	Відсутність небезпеки (неприпустимого ризику), шкода	Система
9	Стан духу	Спокій, захищеність, небезпека	Людина
10	-	Захист інтересів	Суспільство і його структурні підрозділи
11	Сталий суспільний розвиток	Забезпечується їх якісна і структурна визначеності та вільне, яке відповідає їх природі, функціонування.	Соціум

Як видно з табл. 2.2, поняття «безпека» складається з трьох основних компонент: $K_1 = (3A_1, 4A_2, 4A_3)$. Ці компоненти, які складають визначення поняття «безпека», включають в себе:

$A_1 = \{a_1\}$ – характеристику процесу, що протікає, форма існування;

$A_2 = \{a_2\}$ – характеристику предмету, який цікавить суб'єктів у процесах їх взаємодії;

$A_3 = \{a_3\}$ – характеристику суб'єктів.

Як показав проведений аналіз компонентного складу поняття, наведений в табл. 2.2, в різних визначеннях поняття «безпека» при характеристиці суб'єктів використовуються поняття «система», «суб'єкт», «об'єкт», «соці-

ум», тому необхідно дослідити характеристику окремих компонент. У табл. 2.3 подано загальне трактування термінів, які використовують автори при визначенні компонент поняття «безпека»

Таблиця 2.3

Загальне трактування термінів, які використовують при визначенні компонент поняття «безпека»

№ з/п	Характеристика компонент	Термін, що використовується	Значення терміну
1	2	3	4
1	A1	Стан (a_{11})	Положення внутрішнє або зовнішнє, обставини, в яких знаходяться [97]
		Тенденція розвитку (a_{13})	Розвиток – процес закономірної зміни переходу з одного стану в інший більш досконалий стан; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного [97] Тенденція – спрямований розвиток, схильність, прагнення [97]
2	A2	Небезпека (a_{21})	Небезпека – можливість, загроза чого-небудь, небезпечний – здатний визвати, спричинити шкоду [97]
		Захищеність (a_{22})	Захист – запобігти, убезпечити від чого-небудь [97]
		Надійність (a_{25})	Надійний – викликати довіру, міцний, кріпкий [97]
		Цілісність (a_{28})	Цілісність – внутрішня єдність, неділимість [97]
		Спокій (a_{29})	Спокій – рівновага, спокійний стан духу [97]
		Загрози (a_{32})	Загроза – можлива небезпека [97]
		Шкода (a_{311})	Шкода – наносити збитки, занепад [97]
3	A3	Суб'єкт (a_{36})	Суб'єкт – предмет судження [97] Суб'єкт – фізична або юридична особа, що здійснює економічну, господарську діяльність (людина, сім'я, підприємець, підприємство, компанія, держава) [106]
		Об'єкт (a_{35})	Об'єкт – явище, предмет, на який спрямована діяльність, увага [97] Об'єкт – установа, організація, підприємство та інші юридичні особи, засоби виробництва, елементи соціальної сфери тощо, в яких зосереджена або на які спрямована економічна діяльність [106]
		Система (a_{38})	Система – визначений порядок в розташуванні зв'язків в системі; дещо ціле, що становить єдність закономірно розташованих частин, які знаходяться у зв'язку; форма організації чого-небудь [97]

Закінчення табл. 2.3

1	2	3	4
		Соціум (a_{33})	Соціум – велика стійка соціальна спільність, що характеризується єдністю умов життєдіяльності людей і спільністю культури. Найвища форма – суспільство як цілісна соціальна система [106]

На основі підрахунку термінів характеристик та розбиття частот використаних ознак, відповідно до методики [39], модель визначення поняття «безпека» має такий вигляд: $K_1 = \langle A_1 a_{11} \rangle, A_2 a_{22} \rangle, A_3 (a_{33}) \rangle$.

Сутність поняття «безпека» можна сформулювати таким чином: безпека – це стан захищеності об’єкта від зовнішніх та внутрішніх загроз, при якому зберігається його незалежність, цілісність, спокій і розвиток.

Одним з видів безпеки є національна безпека. Аналіз різноманітних поглядів вчених дозволив виокремити декілька підходів до визначення поняття «національна безпека». Деякі автори розглядають національну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і країни від внутрішніх та зовнішніх загроз (І. Петрів [107], Ю. Максименко [108]); іншими авторами національна безпека розглядається як спосіб саморозвитку суспільства (В. Богданович [109], В. Ліпкан [110]) і досягнення країною відповідного рівня конкурентоспроможності (Х. Моргентау, Дж. Кеннан, Р. Осгоот [111]).

У табл. 2.4 подано основні визначення поняття «національна безпека» різними авторами.

Таблиця 2.4

Визначення поняття «національна безпека» різними авторами

Автор / джерело	Визначення поняття
1	2
Закон України «Про основи національної безпеки України» [112]	Захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам
Концепція (основи державної політики) національної безпеки України [113]	Стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і країни від внутрішніх та зовнішніх загроз є необхідною умовою збереження і примноження духовних і матеріальних цінностей
О. Хилько [114]	Конкретний ступінь захищеності важливих цінностей, інтересів, прав особи, соціальних груп, всього суспільства і держави, зокрема загальнонаціональних цінностей та самобутності, від широкого спектру зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, військового, екологічного, технологічного, інформаційного, культурного та іншого характеру

Закінчення табл. 2.4

1	2
В. Богданович [109]	Такий рівень досягнутої захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якого забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам
В. Ліпкан [110]	Свідомий, цілеспрямований, організуючий вплив суб'єкта управління на загрози і небезпеки, за якого державними і недержавними інституціями створюються сприятливі умови для прогресивного розвитку українських національних інтересів, джерел добробуту конкретної особи, суспільства і держави, а також забезпечується ефективне функціонування системи національної безпеки України
І. Петрів [107]	Здатність особи, суспільства і держави до захисту та стан їх захищеності від сукупності об'єктивно існуючих негативних факторів, які створюють реальну небезпеку національним інтересам України
Б. Гунський [115]	Здатність держави ефективно протидіяти впливу наявних чи потенційних загроз її існуванню і незалежному розвитку
Х. Моргентгау, Дж. Кеннан, Р. Осгоот [111]	Збереження і зміцнення позицій держави у світовій господарській системі
М. Пендюра [95]	Стан країни, за якого відсутні або усунені реальні зовнішні і внутрішні загрози її національним цінностям, інтересам і національному способу життя, тобто забезпечується реалізація життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави
З. Чуйко [116]	Динамічний політико-правовий режим, метою якого є стан убезпеченості національних інтересів від різного роду загроз, що досягається завдяки цілеспрямованій діяльності органів державної влади та інститутів громадянського суспільства з метою гарантування прав людини і основоположних свобод, їх прогресивного розвитку та стабільності конституційного ладу
Ю. Максименко [108]	Визначається як результат управління реальними чи (та) потенційними загрозами (небезпеками) з метою задоволення національних інтересів людини, суспільства, держави
М. Левицька [117]	Такий ступінь захищеності особи, держави та суспільства, що забезпечує їх стале функціонування та базується на діяльності людей, держави, суспільства і світової спільноти для виявлення, попередження, припинення та ліквідації наслідків загроз національним інтересам

З. Чуйко відзначив, що національна безпека України є багатогранним, багатаспектним, системним явищем. Основними елементами у структурі національної безпеки є: об'єкт (людина і громадянин, суспільство і держава, їх життєво важливі інтереси (національні інтереси)), суб'єкт (державні і недержавні інсти-

туції (система забезпечення національної безпеки)) та цілеспрямована діяльність щодо убезпечення національних інтересів від різного роду загроз [116].

Використовуючи алгоритм, наведений в [39], визначимо поняття «національна безпека». Згідно з розрахунками поняття «національна безпека» складається з трьох основних компонент: $K_2 = \langle 1A_2, 2A_2, 3A_{10} \rangle$.

Набір компонент, які складають визначення поняття «національна безпека», включає в себе:

$A_1 = \{a_1\}$ – характеристику процесу, що протікає, форма існування;

$A_2 = \{a_2\}$ – характеристику суб'єктів;

$A_3 = \{a_3\}$ – характеристику предмету, який цікавить суб'єктів у процесах їх взаємодії.

Таким чином, сутність поняття «національна безпека» можна сформулювати як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, держави та суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз, за якого забезпечуються їх сталий розвиток, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Економічна безпека є однією з найважливіших складових національної безпеки країни.

У літературі зустрічаються різноманітні визначення поняття «економічна безпека». Офіційно термін «економічна безпека» з'явився у 1985 р. в резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Міжнародна економічна безпека».

Поняття економічної безпеки можна використовувати до систем різного рівня ієрархії. Так, автори [118 – 122] виокремлюють: глобальну економічну безпеку, міжнародну економічну безпеку, національну економічну безпеку, економічну безпеку регіону, економічну безпеку фірми, економічну безпеку особистості.

Трактування сутності економічної безпеки можна об'єднати в групи: економічна безпека як сукупність умов, які захищають господарство від внутрішніх і зовнішніх загроз (Л. Абалкін [183]), економічна безпека, пов'язана з таким станом економіки, який дозволяє захищати її життєво важливі інтереси (В. Сенчагов [92]), економічна безпека – це стан найбільш ефективного використання економічних ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування економічної системи в теперішньому і майбутньому (Е. Олейников [99]); економічна безпека – це стан економіки, суспільства та інститутів державної влади, при якому забезпечується реалізація та гарантований захист національних економічних інтересів, прогресивний соціально-економічний розви-

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ

ток країни, достатній оборонний потенціал навіть при несприятливих внутрішніх та зовнішніх процесах (В. Геєць [123]).

У табл. 2.5 представлено трактування поняття «економічної безпеки», які було надано різними авторами.

Таблиця 2.5

Визначення поняття «економічна безпека» різними авторами в залежності від основи його формування

Автор / джерело	Визначення поняття
1	2
В. Амітан [123]	Внутрішнім змістом поняття економічна безпека є модель, що спрямована на створення умов для безперервного пристосування господарської діяльності або економічного функціонування до мінливих умов досягнення поставленої мети як у рамках держави, так і в рамках її регіонів та господарюючих суб'єктів
В. Шлемко, І. Білько [124]	Такий стан національної економіки, який дозволяє зберегти стійкість до внутрішніх та зовнішніх погроз та спроможне задовольняти потреби особистості, суспільства, держави
А. Архипов [123]	Здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному та міжнародному рівнях
В. Богомолов [44]	Система організаційно-економічних і правових заходів із запобігання економічних загроз
В. Кузьменко [125]	Стан економіки, який забезпечує спроможність протистояння системи негативним впливам із зовнішнього середовища
В. Сенчагов [92]	Такий стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечені гарантований захист національних інтересів, соціальна направленість політики, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів
М. Камлик [118]	Надійна захищеність національних інтересів у сфері економіки від реальних та потенційних внутрішніх загроз, й у першу чергу – від прямих та опосередкованих економічних збитків; захищеність економічних інтересів держави, суспільства та особистості, з одного боку, відпрацювання та впровадження оптимальної соціально орієнтованої економічної політики, з іншого боку.
О. Новікова [126]	Стан захищеності економічних інтересів особи, суспільства, держави від економічних загроз та інших загроз національній безпеці, які на них впливають
І. С. Чорнодід [96]	Стан захищеності найважливіших економічних інтересів особи, суспільства, держави, розвиток достатнього економічного потенціалу, що сприятиме стійкому й ефективному функціонуванню в режимі розширеного відтворення
А. Ілларіонов [127]	Поєднання економічних, політичних і правових умов, яке забезпечує стійке в тривалій перспективі виробництво максимальної кількості економічних ресурсів на душу населення найбільш ефективним способом

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ВПЛИВУ КОРУПЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Продовження табл. 2.5

1	2
Л. Абалкін [92]	<p>Це сукупність умов та чинників, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, спроможність до постійного оновлення та саморозвитку.</p> <p>Стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно і вирішувати соціальні завдання і в якому держава має можливість виробляти і проводити в життя незалежну економічну політику</p>
Г. Пастернак-Таранушенко [128]	<p>Це стан держави, за якими країна забезпечена можливістю створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку економіки в майбутньому</p>
Я. Жаліло [129]	<p>Здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу нормальному розвитку країни, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання</p>
О. Грунін [100]	<p>Такий стан народного господарства, який дозволяє задовольнити всю сукупність реальних, економічних потреб суспільства, забезпечує його економічну незалежність, стабільний та стійкий розвиток, прогрес, гідне рівноправне положення у світовому господарстві, надійну, тобто яка не дозволяє скочуватися за критичну межу, захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз і впливу непередбачуваних і факторів, що важко прогнозуються</p>
Е. Олейников [99]	<p>Стан економіки та інститутів влади, при яких забезпечуються гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально спрямований розвиток країни в цілому, достатній економічний і оборонний потенціал при найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів</p>
В. Мунтіян [23]	<p>Це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам.</p> <p>Стан захищеності економічних інтересів особи, суспільства і держави, розвиток достатнього оборонного потенціалу, що сприятиме стійкому й ефективному функціонуванню економіки в режимі розширеного відтворення, як створення передумов для підтримки і покращення рівня життя громадян, задоволення корінних національних інтересів у виробничо-економічній сфері, фінансовій, зовнішньоекономічній, технологічній, енергетичній, продовольчій та інших субекономічних сферах</p>
Б. Губський [131]	<p>Визначає спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства та достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій. Економічну безпеку держави визначають: економічна незалежність, стійкість і стабільність національної економіки, здатність до саморозвитку і прогресу</p>

Закінчення табл. 2.5

1	2
Концепція економічної безпеки України [132]	Стан економіки, суспільства та інститутів державної влади, при якому забезпечується реалізація та гарантований захист національних економічних інтересів, прогресивний соціально-економічний розвиток України, достатній оборонний потенціал навіть при несприятливих внутрішніх і зовнішніх процесах
М. Єрмошенко [133]	Стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери
Ф. Медвідь [134]	Стан захищеності економіки, коли сукупність державних і суспільних гарантій забезпечує її сталий розвиток, захист пріоритетних інтересів народу, джерел його матеріального та духовного розвитку від внутрішніх і зовнішніх загроз
К. Іполітов [135]	Захищеність усієї системи економічних відносин, які визначають прогресивний розвиток економічного потенціалу країни і забезпечують підвищення рівня добробуту всіх членів суспільства, його окремих соціальних груп, а також формують основи обороноздатності країни, захищеність від небезпек і загроз, джерелом яких є внутрішні та зовнішні суперечки

Використовуючи алгоритм, наведений на рис. 1.1, визначимо поняття «економічна безпека». Згідно з розрахунками модель поняття «економічна безпека» з урахуванням різних основ його формування можна представити таким чином: $K_3 = \langle 1A_1; 5A_2; 6A_3; 1A_4; 1A_5 \rangle$.

Компоненту A_1 формують поняття, в основі яких лежать загрози економічній безпеці, компоненту A_2 – національні інтереси, компоненту A_3 – ресурси, а компоненту A_4 – стійкість та саморозвиток.

Необхідно відзначити, що ряд авторів вважає, що «національні інтереси», «загрози економічній безпеці», «стійкість та саморозвиток» входять в склад комплексного поняття – компоненти A_5 .

На основі вищезазначеного сформуємо поняття «економічна безпека» як стан забезпеченості необхідними ресурсами на рівні, який дозволяє досягти захищеності національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, що забезпечує незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, спроможність до постійного оновлення та саморозвитку.

Система забезпечення економічної безпеки країни базується на усвідомленні та реалізації концепції національних економічних інтересів на державному та міжнародному рівнях, метою якої є підтримка збалансованості економіки, захищеність її від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, здатність до стабільного роз-

витку. Таким чином, виходячи з наведеного поняття, є необхідність у визначенні національних економічних інтересів, загроз і компонент економічної безпеки країни.

О. Гончаренко національні інтереси охарактеризував як визначальні потреби суспільства (держави), які співвідносяться з його (її) базовими цінностями і виявляються у загальноприйнятому ідеальному або нормативному комплексі цілей [136].

Ю. Максименко національний інтерес визначає як сукупність потреб людини, суспільства (держави), реалізація яких забезпечує їх безпечне існування та прогресивний розвиток через створення відповідних державно-правових і недержавних інституцій [108].

Під національними інтересами В. Ліпкан пропонує розуміти результат усвідомлення цінності потреб, свідомий вибір національних цінностей, які зумовлені національним ідеалом, метою і ідеєю і забезпечують умови та засоби задоволення та реалізації національних інтересів [137].

У законодавчій базі різних країн використовуються поняття «національні інтереси» і «життєво важливі інтереси». Так, в російському та білоруському законодавстві дається визначення поняття життєво важливих інтересів як сукупності потреб, задоволення яких надійно забезпечує існування і можливість прогресивного розвитку громадян, суспільства і держави. Причому формулювання цього визначення ідентичні як в Законі Російської Федерації «Про безпеку» [98], так і в Концепції національної безпеки Республіки Білорусь [138]. В українському законодавстві одночасно застосовуються обидва поняття, що, на нашу думку, не є коректним. В Законі України «Про основи національної безпеки» [108] дається визначення поняття національних інтересів як життєво важливих матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток. А Стратегія національної безпеки України [139] визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

В Законі «Про національну безпеку Республіки Казахстан» національні інтереси розглядаються як сукупність політичних, економічних, соціальних та інших потреб Республіки Казахстан, від реалізації яких залежить здатність держави забезпечувати захист конституційних прав людини та громадянина, цінностей казахстанського суспільства, основних державних інститутів [140].

На нашу думку, виокремлення економічних потреб у структурі найважливіших національних інтересів країни є основою ефективного функціонування та сталого розвитку її економічної системи. В роботах [126; 128] зазначено, що економічні інтереси – це спрямованість на одержання економічних переваг особи, суспільства і держави, забезпечення умов існування і розвитку, економічної незалежності і збагачення.

У *табл. 2.6* представлено порівняльну характеристику національних інтересів України, Росії, Білорусі та Казахстану згідно з існуючим законодавством.

Як показав проведений аналіз законодавства в сфері економічної безпеки України, Російської Федерації, Республіки Білорусь та Республіки Казахстан, національні економічні інтереси в законодавчих актах України та Республіки Казахстан не деталізовані. Найбільш системно подано життєво важливі інтереси в економічній сфері в Концепції національної безпеки Республіки Білорусь. Заслужують на увагу критерії та параметри стану економіки, міри та механізми економічної політики, спрямовані на забезпечення економічної безпеки, які наведено в законодавстві в сфері економічної безпеки Російської Федерації. Невизначеність з переліком національних економічних інтересів України перешкоджає формуванню ефективної системи забезпечення економічної безпеки країни.

У Концепції національної безпеки Республіки Білорусь наведено життєво важливі інтереси в економічній сфері Республіки Білорусь, основні чинники, що створюють загрозу безпеці в економічній сфері, пріоритетні напрямки забезпечення безпеки в економічній сфері. У законодавстві інших аналізованих країн зосереджено увагу на загрозах національній безпеці в економічній сфері, причому наведено їх перелік, стратегічні цілі та пріоритетні завдання щодо забезпечення прийнятного рівня економічної безпеки, але не наведено механізму взаємозв'язку системи забезпечення економічної безпеки і планування соціально-економічного розвитку країни. Національні економічні інтереси потребують не тільки визначення, а і механізму своєї реалізації і захисту. У Державній стратегії економічної безпеки Російської Федерації [141] вказано, що запобігання або пом'якшення наслідків дій загроз економічній безпеці Російської Федерації потребує визначення і моніторингу факторів, які підривають стійкість соціально-економічної системи держави. У цьому документі наведено міри і механізми економічної політики, спрямовані на забезпечення економічної безпеки, які включають: моніторинг факторів, що визначають загрози економічній безпеці Російської Федерації; розробку критеріїв і параметрів (порогових значень) економічної безпеки Російської Федерації; діяльність держави щодо забезпечення економічної безпеки країни.

Таблиця 2.6

Порівняльна характеристика національних інтересів України, Росії, Білорусі, Казахстану згідно з законодавством

Показник	Україна [108]	Росія [98; 141; 142]	Білорусь [138]	Казахстан [140]
Визначення поняття	Національні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток	Під життєво важливими інтересами розуміється сукупність потреб, задоволення яких забезпечує існування та можливості розвитку особистості, суспільства та держави. Національні інтереси Росії – це сукупність збалансованих інтересів особистості, суспільства та держави в економічній, внутрішньополітичній, соціальній, міжнародній, інформаційній, воєнній, прикордонній, екологічній та інших сферах	Під життєво важливими інтересами розуміється сукупність потреб, задоволення яких забезпечує існування та можливості розвитку особистості, суспільства та держави	Національні інтереси Республіки Казахстан – сукупність політичних, економічних, соціальних та інших потреб, від реалізації яких залежить здатність держави забезпечувати захист конституційних прав людини та громадянства, цінностей казахстанського суспільства, основних державних інститутів.
Пріоритетні національні інтереси	Наведено перелік пріоритетних національних інтересів. Національні економічні інтереси не виділено	Наведено інтереси особистості, суспільства, держави, у внутрішньополітичній сфері, соціальній, духовній, міжнародній, інформаційній, воєнній, прикордонній, екологічній сферах. Зазначено, що реалізація національних інтересів Росії можлива лише на базі стійкого розвитку економіки, тому національні інтереси в цій сфері є ключовими	Наведено життєво важливі інтереси в таких сферах: політичній, економічній, воєнній, інформаційній, гуманітарній	Наведено перелік національних інтересів. Національні економічні інтереси не виділено
Загрози національній безпеці в економічній сфері та шляхи їх нейтралізації	Наведено загрози національній безпеці та національним інтересам України в економічній сфері. Напрямим державної політики з питань національної безпеки в економічній сфері. Стратегічні цілі і завдання	Наведено загрози економічній безпеці РФ, критерії та параметри стану економіки, міри та механізми економічної політики, спрямовані на забезпечення економічної безпеки	Наведено основні чинники, що створюють загрозу безпеці в економічній сфері, пріоритетні напрями забезпечення безпеки в економічній сфері	Наведено загрози національній безпеці Республіки Казахстан, забезпечення економічної безпеки

Наведені в законодавстві аналізованих країн національні (або життєво важливі) інтереси носять довгостроковий характер і визначають цілі, стратегічні і тактичні завдання зовнішньої та внутрішньої політики держави. Природним, як зазначив В. Ліпкан [137], є існування у кожній незалежній державі власних інтересів, що звичайно створює потенціал до їх конкуренції, а іноді і до конфронтації.

Українськими вченими приділяється велика увага визначенню національних економічних інтересів, але їх перелік суттєво відрізняється. Так, В. Предборський [93] навів 8 найбільш пріоритетних економічних інтересів, В. Мунтіян перелічує 42 національних економічних інтереси [130].

Національні економічні інтереси визначають зміст, конфігурацію та спрямування системи забезпечення економічної безпеки країни. На різних етапах розвитку країни національні інтереси змінюються під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, тому необхідно їх постійно коригувати. У сучасних умовах нестабільності економічної сфери реалізація національних економічних інтересів повинна бути послідовною у відповідності до темпів економічного і соціального розвитку з урахуванням виявлених загроз та постійного моніторингу якісних і кількісних критеріїв стану економічної безпеки країни.

Згідно із Законом України «Про основи національної безпеки України» [112] національна безпека визначається у термінах реальних і потенційних загроз національним інтересам. У цьому Законі під загрозами розуміються як наявні, так і потенційно можливі явища та чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам. Тому в процесі державного управління, на думку Г. Ситника [143], принципово важливим є ідентифікація загроз національним інтересам як потенційних, так і реальних.

На сьогодні у літературі не має єдиного визначення поняття «загроза», а також існують різні підходи стосовно дослідження загроз економічній безпеці.

Так, В. Предборський [93] під загрозою розуміє будь-який намір, можливість здійснити фізичну, моральну, матеріальну чи іншу шкоду суспільним чи особистим інтересам.

В роботі [40] загроза розглядається як найбільш конкретна і безпосередня форма небезпеки або сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку інтересам держави, суспільства, підприємств, особистості, а також національним цінностям і національному способу життя. Загрози – це негативні зміни у зовнішньому політичному, економічному або природному середовищі, які наносять реальну або потенційну шкоду державі в цілому, його структурним елементам і безпосередньо життєвим, політичним, економічним інтересам громадян країни.

На погляд В. Мунтіяна [130], під загрозами економічної безпеці України слід розуміти явні чи потенційні дії, що ускладнюють або унеможливають реалізацію національних економічних інтересів і створюють небезпеку для соціально-економічної та політичної систем, національних цінностей, життєзабезпечення нації та окремої особи.

Б. Губський [131], у свою чергу, розглядає загрози економічній безпеці України як фактори, що безпосередньо чи у перспективі унеможливають або ускладнюють реалізацію національних економічних інтересів, створюючи перешкоди на шляху до нормального розвитку економіки і безпеку незалежному державному існуванню та добробуту народу.

Згідно із Законом України «Про основи національної безпеки України» [112] національна безпека визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам, у свою чергу загрози національній безпеці – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України. Тому в процесі державного управління принципово важливою є ідентифікація загроз національним інтересам з метою обрання адекватної методології управління ними. Втім, робіт, у яких досліджувалася би проблема якісної та кількісної класифікації загроз, досить мало.

Як відзначив В. Ліпкан [94], класифікація загроз ставить своїм завданням їх поділ за сутнісними ознаками на окремі групи. Якщо ця класифікація виконана вірно, то вона може надати нам точне уявлення про завдання кожної окремої групи загроз та про їхнє місце в загальній системі дестабілізації. Система безпекогенних чинників потребує правильної логічної класифікації.

Загрози економічній безпеці, що взаємодіють, із різним рівнем складності впливають одна на одну, тому вірна класифікація загроз економічній безпеці має вказувати взаємну залежність загроз одна від одної, місце їх у загальній системі дестабілізації.

Аналіз та узагальнення наявних у літературі і пропозиція додаткових критеріїв дозволили скласти класифікацію основних загроз економічній безпеці країни.

У свою чергу, загрози економічній безпеці незалежно від походження, наслідків, форм вияву або відображенню у свідомості людини можуть бути розрізнені на два загальних типи: 1) ті, що стосуються стану та опису самих загроз; 2) ті, що стосуються стану та опису об'єкта, на який ці загрози впливають.

До *першого типу* можна віднести такі загрози економічній безпеці країни: за місцем виникнення: внутрішні та зовнішні; за тривалістю дії: тимчасові, постійні; за тривалістю: короткострокові і довгострокові; за характером спрямування: прямі і непрямі; за ставленням до них: об'єктивні та суб'єктивні; за вірогідністю виникнення: неймовірні, маловірогідні, вірогідні, вельми вірогідні, цілком вірогідні; за можливістю управління: керовані, некеровані; за можливістю прогнозування: передбачувані, непередбачувані; за можливістю запобігання: форс-мажорні, не форс-мажорні, явні, латентні; за віддаленістю у часі: безпосередні, близькі (рік), далекі (більше одного року) та інші.

До *другого типу* відносять загрози, що стосуються стану та опису об'єкта, на який дані загрози впливають. До них можна віднести такі загрози: за величиною збитку: значні, катастрофічні, незначні; за розповсюдженням наслідків: загальні, локальні, складні; за природою виникнення: політичні, економічні, соціальні, правові, військові, техногенні; за масштабом здійснення: загальнонаціональні, локальні, індивідуальні; за сферою спрямування: виробничі, фінансові, експортно-імпорتنі, технологічні, інституційні, соціально-економічні, демографо-економічні, воєнно-економічні, еколого-економічні, інші.

Запропонована класифікація загроз економічній безпеці країни дає можливість визначати дії, або послідовність дій задля захисту національних інтересів, створювати умови для цілісності, стабільності і прогресивного розвитку Української держави.

Система забезпечення економічної безпеки України повинна бути побудована так, щоб вона могла на ранніх стадіях виявляти різні деструктивні чинники, обирати заходи із запобігання їх шкідливій дії і нанесенню збитку економіці країни [92]. Для цього необхідно застосовувати алгоритм забезпечення економічної безпеки.

Алгоритм забезпечення економічної безпеки, наведений в роботі [144], включає ряд етапів: визначення цілей і принципів системи, створення правового поля функціонування системи; визначення структурних елементів і організаційної структури системи; виявлення і оцінка чинників дестабілізації, що діють, здійснюють вплив на об'єкт економічної безпеки, виявлення сукупності загроз; визначення і оцінка передбачуваних збитків від реалізації виявлених загроз; розробка методичного інструментарію оцінки економічної безпеки України; розробка механізмів протидії виявленим загрозам.

Виходячи з реальної ситуації в українській економіці у процесі її реформування, можна виділити такі ключові економічні загрози: посилення структурної деформації економіки, зниження інвестиційної та інноваційної активності

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ВПЛИВУ КОРУПЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

та розпад науково-технічного потенціалу, тенденція до перетворення України на паливно-сировинну периферію розвинутих країн, посилення залежності від імпорту, втеча з країни валютних ресурсів і капіталів, поглиблення майнового розшарування суспільства, зростання зовнішнього боргу, надмірна відкритість економіки та її уразливість стосовно зовнішніх загроз, активна криміналізація економічних відносин [93; 101].

У додатку В наведено перелік потенційних і реальних загроз економічній безпеці країни, наданий різними авторами. Серед загроз економічній безпеці країни, найбільш важливими є: зростання тіньової економіки, посилення її криміналізації; деформована структура виробництва, відсутність науково обґрунтованої структурної перебудови економіки; застарілі технології у більшості галузей виробництва, високі витрати, низька якість продукції.

Необхідно відзначити, що не всі загрози економічній безпеці країни знайшли своє відображення в її компонентах. У *табл. 2.7* наведено компоненти економічної безпеки країни, запропоновані вітчизняними та зарубіжними вченими.

Таблиця 2.7

Запропоновані вітчизняними та зарубіжними вченими компоненти економічної безпеки країни

Компоненти економічної безпеки країни	Автори												Загалом
	[40]	[44]	[128]	[92]	[93]	[99]	[120]	[123]	[130]	[131]	[145]	[146]	
Науково-технологічна	+	+			+	+	+	+	+	+	+		9
Макроекономічна		+			+	+					+		4
Виробнича	+			+	+	+	+		+	+	+		8
Енергетична	+		+	+		+		+	+	+	+	+	9
Кримінологічна (тіньова економіка, корупція)	+	+	+					+	+	+		+	8
Соціальна	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	11
Демографічна	+	+	+		+	+		+	+		+	+	9
Продовольча	+	+	+	+				+		+		+	7
Сировинно-ресурсна	+		+					+	+	+		+	6
Цінова			+									+	2
Фінансово-грошова	+	+	+	+				+	+	+	+	+	9
Зовнішньоекономічна		+						+		+	+		4
Інвестиційна	+							+		+	+		4

Як видно з табл. 2.7, більшість авторів до компонент економічної безпеки відносять такі: соціологічну, науково-технологічну, енергетичну, демографічну та кримінологічну, деякі компоненти дублюють одна одну, так, наприклад, Г. Пастернак-Таранушенко [128] і О. Данільян [147] виокремлюють таку компоненту як цінова, яка є складовою фінансово-грошової компоненти. На нашу думку, представлений перелік компонент економічної безпеки країни необхідно доповнити такими компонентами, як політична та правова.

Як показав проведений аналіз, на сьогоднішній день існує нагальна потреба в удосконаленні системи забезпечення економічної безпеки країни. Система забезпечення економічної безпеки України повинна виконувати ряд спеціальних функцій, серед яких головною є своєчасне, оперативне виявлення, прогнозування загроз економічній безпеці країни. До числа таких загроз входять як негативні тенденції і процеси економічного, політичного, соціального, техногенного, енергетичного і екологічного характеру, так і цілеспрямовані дії, тобто посягання, ззовні і зсередини суспільства, що становлять небезпеку для інтересів країни; попередження, локалізація або нейтралізація виявлених потенційних і реальних загроз для країни, за допомогою необхідних законодавчих, адміністративних, економічних, інформаційних заходів; безпосередня протидія носіям чи джерелам вказаних загроз за допомогою реалізації відповідних механізмів.

2.2. Оцінка економічної безпеки України

Сталий розвиток будь-якої країни залежить від забезпечення її економічної безпеки. Проблема забезпечення економічної безпеки важлива на будь-якому етапі розвитку країни, але особливу гостроту вона набуває в кризові та трансформаційні періоди, коли зовнішні та внутрішні загрози економічній безпеці країни посилюються.

Питання забезпечення економічної безпеки країни знайшли своє відображення в роботах українських та зарубіжних вчених Л. Абалкіна [92], В. Геєця [123], М. Єрмошенка [133], В. Ліпкана [94, 137], В. Мунтіяна [130], Г. Пастернака-Таранушенка [128], В. Сенчагова [92], Г. Ситника [143] та інших, але необхідно відзначити, що рівень теоретичної та практичної проробки визначення пріоритетних проблем економічної безпеки країни, а також прогнозування впливу факторів на неї залишається невисоким.

Авторами пропонується для оцінки рівня економічної безпеки використовувати різноманітні методи, найбільш поширеними з яких є: експертні оцінки, метод таксономії, спостереження основних макропоказників та порівняння їх з пороговими значеннями (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

**Запропоновані вітчизняними та зарубіжними вченими методи
для оцінки економічної безпеки**

Методи оцінки	Автори										Загалом
	[40]	[44]	[92]	[93]	[99]	[120]	[126]	[130]	[132]	[145]	
Експертні оцінки	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Інтегральний показник, таксономія	+			+	+	+	+	+	+	+	8
Спостереження основних макропоказників та порівняння їх з пороговими значеннями	+	+	+		+	+		+	+	+	8
Метод аналізу та обробки сценаріїв	+		+	+	+	+			+		4
Методи багатомірного статистичного аналізу	+		+	+	+	+			+		4
Теоретико-ігрові методи	+		+	+	+				+		3
Методи теорії нечітких систем	+		+	+	+				+		3

Деякі автори [92; 99; 126] вважають, що економічна безпека має оцінюватися за допомогою кількісних показників, котрі мають граничні (порогові) значення, ігнорування яких перешкоджає нормальному розвитку економіки та соціальної сфери, призводить до формування руйнівних тенденцій в області виробництва і рівня життя населення, наближення до порогових значень свідчить про наявність кризових явищ в економіці країни. Найбільш широке поширення в деяких країнах отримали показники оцінки економічної безпеки, розроблені С. Глазьевим, який для оцінки економічної безпеки запропонував 22 показники та їх порогові значення [92]. Однак, як зазначив А. Ілларіонов, така методика оцінки не може бути використана для аналізу економічної безпеки країни, оскільки представлені С. Глазьевим величини порогових показників економічної безпеки є абсолютно довільними і не можуть точно охарактеризувати ситуацію в країні як передкризову або критичну, світовій економічній науці нічого не відомо ні про будь-які порогові значення, ні про країни, які при досягненні цих порогових значень виявилися «за критичною межею» [127]. У додатку Д наведено запропоновані вітчизняними та зарубіжними вченими показники для оцінки економічної безпеки країни та їх порогові значення.

В Україні рівень економічної безпеки оцінюють з використанням інтегрального показника, який розраховується відповідно до Методики розрахунку економічної безпеки України [146]. У цій методиці зазначено, що відбір багатьох

індикаторів було здійснено з урахуванням світового досвіду і розробок українських вчених, але при цьому не конкретизовано джерела, порогові значення окремих показників суттєво відрізняються від прийнятих у різних країнах.

Динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки (ІЕБ) України за 2000 – 2008 рр. свідчить, що економіка країни знаходиться в нестійкому стані (рис. 2.1).

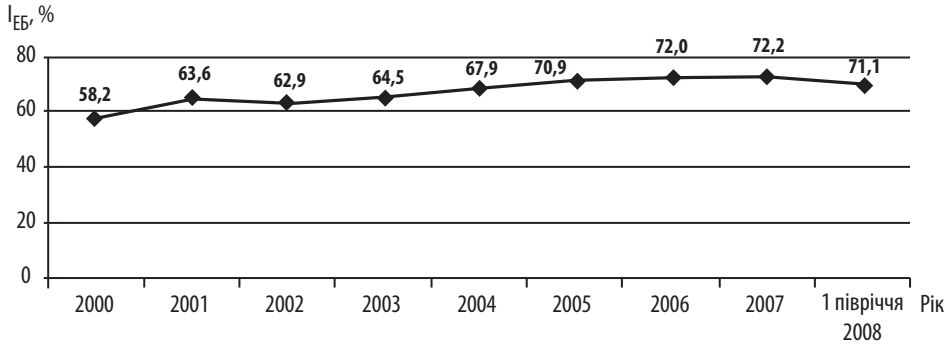

Рис. 2.1. Динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки України в 2000 – 2008 рр. [149]

Як видно з рис. 2.1, у 2000 – 2008 рр. інтегральний показник рівня економічної безпеки України мав тенденцію до збільшення і в 2007 р. досяг 72,2%, але у I півріччі 2008 р., порівняно з I півріччям 2007 р., він знизився до 71,1%.

Для визначення загроз (проблем) економічної безпеки України необхідно дослідити динаміку розвитку її компонент та часткових показників, які їх оцінюють. Складовими компонентами економічної безпеки країни є такі: макроекономічна, фінансова, виробнича, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, зовнішньоекономічна, соціальна, демографічна і продовольча. Розрахунки стану економічної безпеки України здійснювалося за кожною компонентою та частковим показником, який її оцінює, шляхом співставлення фактичних значень індикаторів безпеки, визначених у Методиці [146], з їх пороговими значеннями – кількісними величинами, порушення яких викликає несприятливі або загрозливі тенденції в економіці. На рис. 2.2 подано оцінку рівня досягнення порогових значень компонентами економічної безпеки України в I півріччі 2008 р.

Як видно з рис. 2.2, жодна з компонент економічної безпеки України в I півріччі 2008 р. не досягла порогового значення (100%), найменший рівень мали такі: «Демографічна» (55,2%), «Науково-технологічна» (58,5%), «Макроекономічна» (65,6%), «Продовольча» (66,0%).

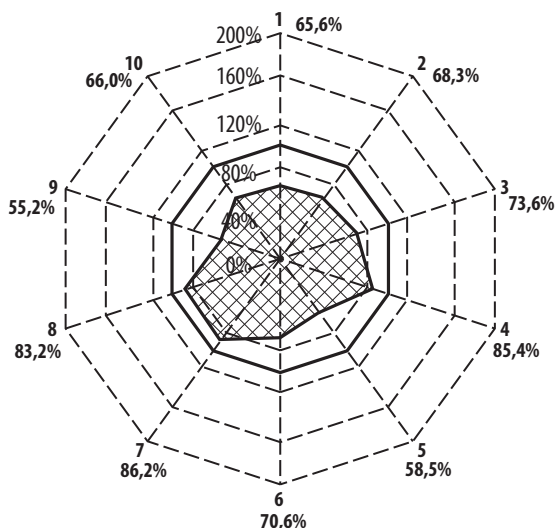

Рис. 2.2. Оцінка рівня досягнення порогових значень компонентами економічної безпеки

України в 1 півріччі 2008 р. Компоненти економічної безпеки:

- 1 – макроекономічна; 2 – фінансова; 3 – виробнича; 4 – інвестиційна; 5 – науково-технологічна;
6 – енергетична; 7 – зовнішньоекономічна; 8 – соціальна; 9 – демографічна; 10 – продовольча

У табл. 2.9 наведено динаміку та темпи зміни інтегрального показника рівня економічної безпеки України та його компонент.

Таблиця 2.9

Динаміка та темпи зміни компонент економічної безпеки України в 2000 – 2008 рр.

Компонента	Динаміка зміни, %								
	Рік								
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008 (1пів.)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Макроекономічна	54,8	55,6	54,0	60,5	61,8	63,0	73,9	67,2	65,6
Фінансова	55,0	60,3	63,4	71,6	71,9	73,9	71,3	70,6	68,3
Виробнича	55,0	64,5	68,0	67,9	72,8	82,1	71,4	74,1	73,6
Інвестиційна	65,2	65,3	62,8	70,6	78,1	87,6	86,9	93,1	85,4
Науково-технологічна	49,6	60,3	58,7	54,6	56,7	55,0	57,8	59,1	58,5
Енергетична	62,6	65,1	65,5	65,9	65,9	65,4	65,9	68,5	70,6
Зовнішньоекономічна	84,8	93,4	91,3	82,0	80,8	93,7	94,3	92,5	86,2

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ

Закінчення табл. 2.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Соціальна	59,3	62,3	64,1	66,0	69,5	73,1	75,2	76,7	83,2
Демографічна	46,0	46,5	47,7	51,7	52,2	53,4	56,3	56,0	55,2
Продовольча	51,7	63,0	55,6	56,3	71,4	70,0	72,7	69,7	66,0
Інтегральний показник економічної безпеки	58,2	63,6	62,9	64,5	67,9	70,9	72,0	72,2	71,1
Компонента	Темпи зміни, %								
	Рік, %								
	2001	2002	2003	2004.	2005	2006	2007	2008	Усього за 8,5 років
Макроекономічна	1,5	-2,9	12,0	1,7	1,9	17,3	-9,1	-2,4	19,7
Фінансова	9,6	5,1	12,9	0,4	2,8	-3,5	-0,1	-3,3	24,2
Виробнича	17,3	5,4	-0,1	7,2	12,8	-13,0	3,8	-0,7	33,8
Інвестиційна	0,2	-3,8	12,4	10,6	12,2	-0,8	7,1	-8,3	31,0
Науково-технологічна	21,6	-2,7	-7,0	3,8	-3,0	5,1	2,3	-1,0	17,9
Енергетична	4,0	0,6	0,6	0	-0,8	0,8	3,9	3,1	12,8
Зовнішньоекономічна	10,1	-2,2	-10,2	-1,5	16,0	0,6	-1,9	-6,8	1,7
Соціальна	5,1	2,9	3,0	5,3	5,2	2,9	2,0	8,5	40,3
Демографічна	1,1	2,5	8,4	1,0	2,3	5,4	-0,5	-1,4	20,0
Продовольча	21,9	-11,8	1,3	26,8	-2,0	3,9	-4,1	-5,3	27,7
Інтегральний показник економічної безпеки	9,2	-1,1	2,5	5,3	4,4	1,6	0,3	-1,5	22,2

Згідно з табл. 2.9 інтегральний показник рівня економічної безпеки України протягом 8,5 років мав позитивну динаміку зростання, яка становила 22,2%. Суттєвого зростання набули компоненти: «Соціальна» (40,3%), «Виробнича» (33,8%), «Інвестиційна» (31,0%). Низькими темпами зростали компоненти: «Зовнішньоекономічна» (1,7%) та «Енергетична» (12,8 %).

Оцінити рівень економічної безпеки країни за наведеною методикою досить складно, за окремими частковими показниками не можливо знайти данні офіційної статистики та відстежити їх динаміку, в методиці багато показників, що дублюють один одного, до того ж не можливо порівнювати рівень економічної безпеки України з іншими країнами. Тому ми вважаємо за доцільне здійснювати оцінку економічної безпеки країни з використанням міжнародних індексів та рейтингів. За-

пропоновані індекси дають можливість оцінити рівень економічної безпеки країни за напрямками: рівень розвитку економіки, ефективність роботи уряду, політична стабільність, якість законодавства, рівень корупції.

Для проведення дослідження було відібрано міжнародні індекси та рейтинги, за допомогою яких можна оцінити рівень економічної безпеки країни.

Індекси ефективності державного управління (Worldwide Governance Indicators) [59] розраховуються Світовим банком. За допомогою Індексів ефективності державного управління здійснюється оцінка якості виборчого процесу в країні, здатність уряду ефективно розробляти і здійснювати раціональну політику, повага громадян і держави до організацій, які регулюють економічні і соціальні процеси в країні. Оцінка проводиться за шістьма показниками якості державного управління, дослідження охоплює 212 країн.

Рейтинг слабкості держав наведено Дослідницьким центром Brookings Institution [61]. Дослідження ґрунтується на чотирьох базових параметрах: економічної і політичної ситуації, безпеці і соціальній сфері. В рейтингу оцінюється 141 країна.

Індекс конкурентоспроможності (The Global competitiveness Index) презентує Всесвітній економічний форум (World Economic Forum) [150]. У світовій практиці цей індекс найчастіше використовують для загальної оцінки рівня економічного розвитку країни. До глобального індексу конкурентоспроможності входить три субіндекси та 12 складових, які відповідають трьом стадіям розвитку економіки. Глобальний індекс конкурентоспроможності розраховується за допомогою інтегрального показника, що включає до себе систему часткових показників, охоплює 142 країни.

Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom) розраховує Cato Institute [151; 152]. Використовується більше 40 показників, що характеризують країну з п'яти сторін: державний апарат, захист прав власності, доступність грошових коштів, міжнародна торгівля і ступінь регулювання бізнесу.

Рейтинг конкурентоспроможності країн [153] презентує Національне Рейтингове Агентство. Методика включає аналіз кількісних (розрахунок коефіцієнтів) і якісних (експертна оцінка) показників. При цьому вага кількісних показників складає 64%, доля якісного аналізу 36% від максимальної суми балів. Рейтинг Росії прийнятий за 1. Кількісні і якісні показники згруповані в декілька блоків. Деякі з них: валовий внутрішній продукт, його динаміка і структура; розвиток комунікацій і транспортної інфраструктури; внутрішня і зовнішня безпека; позиції і ступінь впливу на міжнародній арені; зовнішній борг і його обслуговування; ресурсна база і промисловий потенціал; державний бюджет; міжнародна

ліквідність; стан фінансової системи, у тому числі банківського сектора; умови для створення і ведення бізнесу в країні; зовнішня торгівля і платіжний баланс; конкурентоспроможність національної економіки; інвестиції і інвестиційний клімат в країні.

Індекс якості державності [154] надає Інноваційний проект «Політичний атлас сучасності», індекс показує, наскільки та чи інша держава дійсно суверенна, здатна до незалежного існування та самостійного розвитку.

Індекс політичної нестабільності (*Political Instability Index*) [60] презентує Аналітичний центр Economist Intelligence Unit. Індекс політичної нестабільності розраховується за допомогою інтегрального показника, який оцінюється на основі простої середньої величини двох складових його індексів: економічний ризик та загальна нестабільність.

Індекс якості життя (*Quality of Life Index*) [155] розраховує International Living. Індекс становить комплексний показник, що характеризує рівень суспільного розвитку, досягнутий тією чи іншою країною.

Індекс сприйняття корупції (*Corruption Perception Index published by Transparency International*) [56] формується на основі експертних оцінок і «вимірює» рівень корупції в країнах.

Проведене дослідження показало, що в деяких індексах показники дублюються, так, наприклад, для оцінки рівня корупції в країні як субіндекс в більшості індексів і рейтингів використовується Індекс сприйняття корупції [56], тому нами було проведено кореляційний аналіз для визначення тісноти зв'язку між досліджуваними показниками. Перелік міжнародних індексів та рейтингів було доповнено показником ВВП на душу населення для характеристики рівня економічного розвитку країн.

При проведенні кореляційного аналізу виявилися тісні взаємозв'язки, понад 70 %, між такими показниками, як: Право голосу, Політична стабільність, Ефективність уряду, Якість законодавства, Верховенство закону, Контроль корупції та ВВП на душу населення.

З метою виділення груп країн з рівнем економічної безпеки було застосовано кластерний аналіз.

Кластерний аналіз – це метод багатовимірного статистичного дослідження, до якого належать збір даних, що містять інформацію про вибіркові об'єкти, та упорядкування їх в порівняно однорідні, схожі між собою групи. Сутність кластерного аналізу полягає у здійсненні класифікації об'єктів дослідження за допомогою численних обчислювальних процедур. В результаті цього утворюються «кластери» або групи дуже схожих об'єктів. На відміну від інших методів, цей

вид аналізу дає можливість класифікувати об'єкти не за однією ознакою, а за декількома одночасно. Для цього вводяться відповідні показники, що характеризують певну міру близькості за всіма класифікаційними параметрами.

При проведенні кластерного аналізу країн за рівнем економічної безпеки було здійснено ряд послідовних кроків:

- 1) проведено вибірку країн для кластеризації;
- 2) визначено перелік показників, за якими будуть оцінюватися відібрані країни;
- 3) оцінено міру подібності країн;
- 4) застосовано кластерний аналіз для створення груп подібних країн за рівнем економічної безпеки;
- 5) перевірено достовірність результатів кластерного рішення.

Перед застосуванням кластерного аналізу дані було стандартизовано. Оскільки показники неоднорідні, необхідно провести стандартизацію їх значень за формулою:

$$Z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{X}_j}{s_j}, \quad j=1, \dots, 6, \quad (2.1)$$

де \bar{X}_j – середнє арифметичне значення j -того показника;

s_j – середньоквадратичне відхилення j -того показника;

Z_{ij} – стандартизоване значення j -того показника для i -того об'єкта.

Дослідження ознак класифікаційного розподілення сукупності було здійснено методом k -середніх. У додатку Ж наведено результати кластеризації країн за рівнем економічної безпеки.

Як видно з рис. Ж.1, отримані кластери схожі за показником «Якість законодавства», а також спостерігається схожість першого та третього кластерів за показником «Політична стабільність», тому необхідно виключити ці показники з моделі кластерного аналізу.

Виключивши з моделі кластерного аналізу такі показники, як «Якість законодавства» та «Політична стабільність», було здійснено кластеризацію ще раз. Результати кластерного аналізу наведено на рис. 2.3.

Як видно з рис. 2.3, сукупність країн було розділено на дві групи, які мають суттєві відмінності за показниками економічної безпеки.

До *першого кластера* увійшли 49 країн, такі як Бельгія, Канада, Франція, Італія, Німеччина, США та інші. Країни першого кластера відрізняються високим

рівнем економічного розвитку, політичною стабільністю та низьким рівнем корупції. До другого кластера увійшли 133 країни, такі як: Афганістан, Албанія, Болгарія, Казахстан, Польща, Пакистан, Росія та інші. Україна увійшла до *другого кластера*, до якого віднесено країни, які мають проблеми із забезпеченням економічної безпеки, політично нестабільні та з високим рівнем корупції. Перелік країн першого і другого кластерів наведено в додатку Ж.

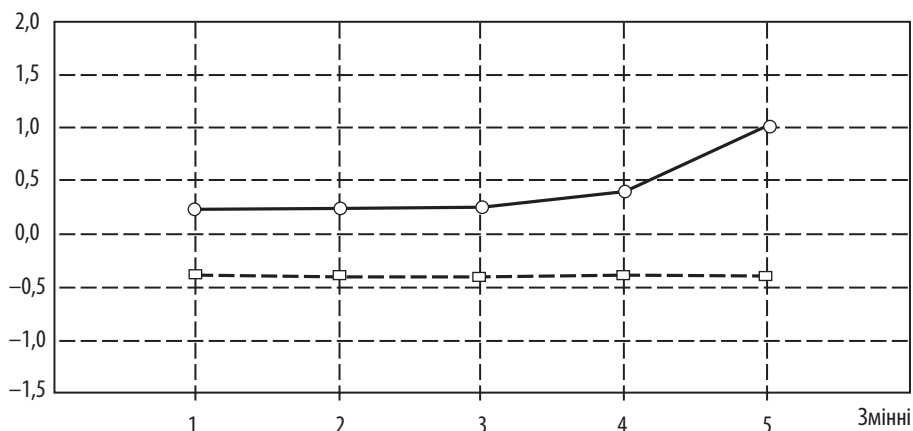

Рис. 2.3. Кластеризація країн на дві групи за класифікаційними показниками економічної безпеки:
1 – Право голосу; 2 – Ефективність уряду; 3 – Верховенство закону; 4 – Контроль корупції;
5 – ВВП на душу населення

Для порівняння країн за рівнем економічної безпеки пропонується розраховувати інтегральний показник з використанням методу таксономії [156; 157] за показниками: Право голосу; Ефективність уряду; Верховенство закону; Контроль корупції; 5 – ВВП на душу населення.

На *рис. 2.4* наведено діаграму розподілу деяких країн світу за рівнем економічної безпеки.

Як видно з *рис. 2.4*, Україна значно відстає від економічно розвинутих країн світу за рівнем економічної безпеки. Низький рівень України за індексом економічної безпеки у порівнянні з іншими країнами є загрозою для стабільного розвитку. Тому дуже важливим є питання визначення факторів, які кількісно відобразять загрози економічній безпеці країни, будуть чутливі до змін в макро- та мікросередовищі та знаходитимуться у сильному взаємозв'язку.

Як показав проведений аналіз, сучасний стан економічного розвитку України характеризується наявністю суттєвих загроз економічній безпеці. Для оцінки рівня економічної безпеки країни пропонується використовувати міжнарод-

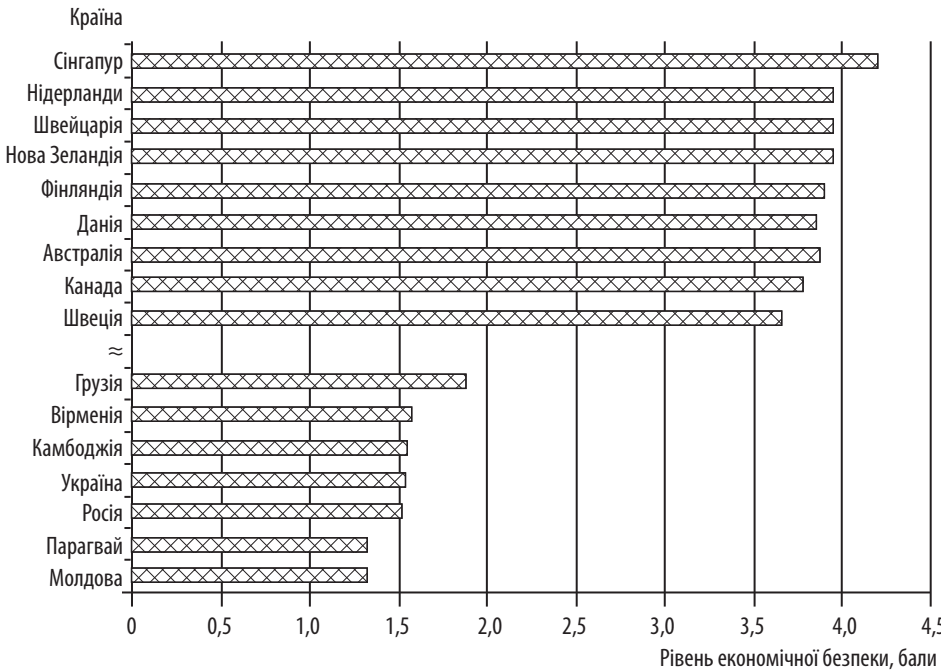

Рис. 2.4. Діаграма розподілу України та деяких країн світу за рівнем економічної безпеки

ні рейтинги та індекси. Відібрані міжнародні індекси дали можливість оцінити рівень економічної безпеки країни за показниками: Право голосу, Політична стабільність, Ефективність уряду, Якість законодавства, Верховенство закону, Контроль корупції та ВВП на душу населення. Для визначення рівня економічної безпеки країн та порівняння України з країнами світу запропоновано аналітичне забезпечення, яке базується на комплексному використанні кореляційного аналізу, кластерного аналізу і методу таксономії.

2.3. Моделювання впливу корупції на економічну безпеку України

Оцінити вплив окремих чинників на економічну безпеку країни досить складно, але наглядно уявити собі систему взаємопов'язаних факторів та їх вплив на економічну безпеку країни можливо за допомогою когнітивної карти. Когнітивний підхід до моделювання економічних процесів орієнтований на те, щоб активізувати інтелектуальні процеси суб'єкта і допомогти йому зафіксувати своє уявлення проблемної ситуації у вигляді формальної моделі.

Метод когнітивного моделювання, запропонований Р. Аксельродом, є одним з ефективних підходів до дослідження слабкоструктурованих систем і процесів. У межах когнітивної моделі інформація про систему подається у вигляді набору понять (факторів) і зв'язує їх у причинно-наслідкову мережу, яка називається когнітивною картою. Карта відображає суб'єктивні уявлення експерта (або групи експертів) про закони і закономірності, властивих системі, що моделюється.

Корупція впливає на всі соціально-економічні процеси в країні і опосередковано знижує рівень її економічної безпеки. У зв'язку з тим, що оцінити вплив корупції на економічну безпеку складно, для моделювання пропонується використовувати когнітивний підхід, під яким розуміється розв'язання проблем методами, що враховують когнітивні аспекти, в які включаються процеси сприйняття, розуміння, пізнання, пояснення, мислення.

Когнітивна наука (когнітологія) – міждисциплінарний науковий напрямок, який об'єднує філософію, когнітивну психологію, нейрофізіологію, антропологію, лінгвістику і теорію штучного інтелекту. Когнітивний аналіз і моделювання розглядається як найбільш ефективний інструмент дослідження та прийняття управлінських рішень в нестабільному та слабкоструктурованому середовищі [158].

Когнітивний аналіз і моделювання впливу корупції на економічну безпеку країни пропонується здійснювати за такою технологією:

1 етап. Оцінка економічної безпеки в країні та виявлення проблем. На першому етапі здійснюється оцінка економічної безпеки і корупції в країні та визначаються проблеми в цій сфері.

2 етап. Побудова когнітивної карти впливу корупції на економічну безпеку країни. На цьому етапі виявляють фактори, які характеризують проблемну ситуацію, визначають цільові фактори, потім їх групують за блоками, визначають відносини причинності між блоками і факторами, напрямок впливу та взаємозв'язок, будують когнітивну карту та здійснюють її структурний аналіз.

3 етап. Побудова когнітивної моделі впливу корупції на економічну безпеку. На цьому етапі визначають сили впливу та взаємозв'язок між факторами різних блоків, будують матрицю узгодженості між факторами моделі, перевіряють модель на стійкість та адекватність.

4 етап. Сценарне моделювання ситуації з економічною безпекою в країні. Цей етап включає визначення межі можливої зміни факторів та побудову сценаріїв розвитку ситуації.

5 етап. Вибір напрямків і заходів щодо реалізації обраного сценарію розвитку ситуації з корупцією та її впливу на економічну безпеку. На п'ятому етапі

здійснюють вибір напрямів щодо реалізації сценарію розвитку ситуації та розробляють комплекс заходів.

Основними елементами когнітивної карти є базові фактори та причинно-наслідкові зв'язки між ними, причому в різних публікаціях дослідники використовують такі поняття, як: «фактор-індикатор» [159,160], «концепт» [161 – 164], «параметр» [165] або «змінна» [166]. Базові фактори – це фактори, які визначають та обмежують явища, за якими спостерігають, та процеси в слабко-структурованих системах та середовищі, що оточує, і інтерпретовані суб'єктом управління як суттєві, ключові параметри, ознаки цих явищ і процесів.

Важливим етапом при побудові когнітивної карти є виділення факторів, які характеризують проблемну ситуацію.

Для структуризації ситуації (системи) фактори (елементи) поділяють на різні групи, кожна з яких має визначену специфіку, а саме, функціональну роль в моделюванні.

Залежно від специфіки ситуації (системи), що аналізується, типологія факторів (елементів) може бути різною. Так, серед виділених факторів ряд вчених виокремлює базові (що впливають на ситуацію суттєвим чином, які описують сутність проблеми) та «надмірні» (малозначущі) фактори, слабо пов'язані з «ядром» базисних факторів [159].

Фактори, які становлять найбільший інтерес, називаються цільовими. В. Максимов, Е. Корноушенко, С. Качаєв описують цільові фактори таким чином: «Це «вхідні» фактори когнітивної моделі. Завдання розробки рішення з управління процесами в ситуації складається в тому, щоб забезпечити бажані зміни цільових факторів, це – ціль управління» [160].

Фактори ситуації (або елементи системи) можуть також поділитися на внутрішні (які належать самому об'єкту управління і знаходяться під більш-менш повним контролем керівництва) та зовнішні (які відображають дію на ситуацію або систему зовнішніх сил, які можуть не контролюватися або лише опосередковано контролюватися суб'єктом управління).

Зовнішні фактори поділяються на передбачувані, виникнення і поведінку яких можна передбачити на основі аналізу наявної інформації, і непередбачувані, про поведінку яких експерт дізнається лише після їх виникнення [160].

Ученими не розроблено чіткого алгоритму виявлення елементів систем, що досліджуються. Передбачається, що фактори ситуації, що вивчаються, вже відомі експерту, який проводить когнітивний аналіз, що експерт може судити про номенклатуру факторів відповідно до своєї суб'єктивної уяви. Аналітик повинен керуватися вже готовими елементами різних соціально-економічних наук,

які займаються конкретним вивченням різноманітних систем, а також своїм досвідом та інтуїцією [158].

Стосовно діагностики впливу корупції на економічну безпеку країни пропонується виділяти фактори таким чином:

Як фактори слід використовувати міжнародні індекси, що характеризують якість державного управління в країні. Аналіз впливів в когнітивній карті спрямовано на визначення знаку та сили непрямого і сумарного впливу між будь-якою парою факторів у знакових та нечітких когнітивних картах.

Найбільш відомі методи аналізу впливів в когнітивних картах базуються на: казуальній алгебрі Р. Аксельрода [164], яка дозволяє визначати тільки знак впливу між факторами; гіпотезі про те, що сила впливу між вершинами слабшає зі збільшенням шляху [165], який зв'язує ці вершини; казуальній алгебрі Б. Коско [163], яка дозволяє визначати силу і знак впливу в нечітких когнітивних картах.

Вибір способу структурування слабкоструктурованих систем і ситуацій у вигляді безлічі факторів і причинно-наслідкових зв'язків між ними не випадковий – він обумовлений тим, що явища і процеси функціонування та розвитку слабкоструктурованих систем містять в себе різні події, тенденції, зумовлені багатьма факторами, причому кожен у свою чергу впливає на деяку кількість інших факторів.

Далі здійснюється побудова когнітивної карти діагностики впливу корупції на економічну безпеку країни.

Когнітивна карта може бути візуалізована у вигляді множини вершин, кожна з яких відповідає одному фактору або елементу карти чи світу індивіда. Дуга, яка зв'язує вершини А та В, відповідає причинно-наслідковому зв'язку $A \rightarrow B$, де А – причина, В – наслідок [158].

Зв'язок $A \rightarrow B$ називається додатним (знак «+»), якщо збільшення А веде до збільшення (посилення) В, а зменшення А веде до зменшення В при рівних умовах. Знак «-» над дугою $A \rightarrow B$ означає, що зв'язок від'ємний, тобто при рівних умовах збільшення А призводить до зменшення (гальмування) В і зменшення А веде до збільшення В.

Контури в когнітивній карті відповідають контурам оберненого зв'язку. Контур, який посилює відхилення, є контуром позитивного оберненого зв'язку, а контур, протидіючий відхиленню, – контуром від'ємного оберненого зв'язку. Контур посилює відхилення тоді і тільки тоді, коли він має парне число від'ємних дуг або не має їх зовсім, в протилежному випадку це контур, який протидіє відхиленню.

Розрізняють п'ять видів когнітивних карт за типом використаних відносин: 1) оцінюють сфокусовану увагу, асоціації та важливість понять (концептів); 2) показують розмірність категорій і когнітивних таксономій; 3) наводять вплив, причинність і системну динаміку (казуальні когнітивні карти); 4) відображають структуру аргументів і висновків; 5) ілюструють фрейми і коди сприйняття. Практика застосування когнітивних карт показує, що для дослідження слабкоструктурованих систем доцільно використовувати карти третього виду [167].

Структурний аналіз когнітивної карти, спрямований на дослідження структурних характеристик ситуації, що діагностується, складається з аналізу цілей на непротиріччя, аналізу факторів, що управляють, на узгодженість з цілями, в оцінці інтегрального впливу таких факторів на цілові. Для проведення структурного аналізу когнітивної карти береться гіпотеза цілеполювання, відповідно до якої особа, яка приймає рішення, може вказати, який напрямок зміни базових факторів вона розглядає як бажаний.

Бажаний напрямок зміни фактору визначається показником, який приймає значення «+1», якщо бажано збільшення значення даного фактора, «-1», – якщо бажано зменшення фактора і «0» – якщо особа, яка приймає рішення, утрудняється вказати бажану динаміку фактору.

Суть завдання непротирічного вектора цілей складається в тому, щоб бажана зміна одних цільових факторів не призводила до небажаних змін інших цільових факторів. Таким чином, вектор цілей вважається непротирічним, якщо досягнення однієї з цілей не перешкоджає досягненню інших.

Управління ситуацією полягає в такій зміні факторів, що управляють, щоб це привело до бажаних змін цільових факторів, тобто до їх зміни в напрямку оцінки динаміки. У зв'язку з цим необхідними є аналіз таких факторів на узгодженість із цілями та ефективність їх впливу на цільові фактори.

Узгодженість управляючих факторів з вектором цілей полягає в тому, що ніяка їхня зміна не викличе зміни жодної з цілей в небажаному напрямку.

Проблемою при побудові когнітивної моделі є виявлення ступеня взаємовпливу її факторів (визначення дуг графа).

Для визначення характеру взаємодії факторів використовуються позитивний і нормативний підходи.

Позитивний підхід базується на обліку об'єктивного характеру взаємодії факторів і дозволяє провести дуги, приписати їм знаки (+/-) та точні ваги, тобто відобразити характер цієї взаємодії. Цей підхід застосовується в тому разі, якщо

взаємодія факторів може бути піддана формалізації і виражена математичними формулами, які встановлюють точні кількісні взаємозв'язки.

Нормативний підхід базується на суб'єктивному, оцінному сприйнятті взаємодії факторів, та його використання також дозволяє приписати дугам ваги, тобто відобразити силу (інтенсивність) взаємодії факторів. Виявлення впливів факторів один на одного і оцінки цих впливів спираються на «припущення» експерта і виражаються в кількісному вигляді за допомогою шкали $[-1, 1]$ або лінгвістичними змінними типа «сильно», «слабко», «помірно».

При нормативному підході перед експертом постає завдання інтуїтивно визначити силу взаємовпливу факторів, базуючись на своїх знаннях про якість взаємозв'язку.

Крім того, експерту потрібно визначити, від'ємний чи додатний характер впливу факторів, а не тільки силу впливу.

Вченими запропоновано декілька формальних процедур перевірки адекватності побудованої моделі [159]. Однак, оскільки модель будується не тільки на формалізованих відносинах факторів, математичні методи перевірки її вірності не завжди дають точну картину, тому дослідники запропонували своєрідний «історичний метод» перевірки адекватності моделі. Інакше кажучи, розроблена модель ситуації застосовується до подібних ситуацій, які існували в минулому та динаміка яких гарно відома. Якщо модель виявляється працездатною, тобто видає прогнози, які співпадають з реальним ходом подій, вона визнається вірною.

Важливим етапом побудови когнітивної карти є перевірка її на стійкість. Вчені пропонують різні підходи до цього.

Так, Ф. Робертс для оцінки стійкості когнітивних карт пропонує використовувати метод, який базується на представленні когнітивної карти (орграфа) у вигляді узагальненої знакової «трянди», яка пов'язує її стійкість зі структурою, а для графових моделей, які включають велике число факторів і зв'язків, застосовувати метод знаходження сильних компонент графа [168]; Г. Горелова та Е. Захарова [169] пропонують метод оцінки стійкості когнітивної карти на основі поліедрального аналізу орграфа; В. Борисов, І. Бичко [170] стійкість когнітивної карти пропонують визначати характером її обернених зв'язків.

Можуть виникати як додатні, так і від'ємні обернені зв'язки. У циклі існує додатний (від'ємний) зв'язок, якщо в ній парне (непарне) число знаків «-» або коли їх нема. Додатний обернений зв'язок може суттєво посилити первісну зміну причинного концепту. Наявність же декількох додатних циклів може призвести до нестабільності системи. Від'ємні обернені зв'язки часто ведуть до стабілізації системи, однак можуть визвати її «коливання».

Здійснимо сценарне моделювання впливу корупції на економічну безпеку країни. Сценарій може моделюватися за трьома основними напрямками: прогноз розвитку ситуації без будь-якого впливу на процеси в ситуації – ситуація розвивається сама по собі, прогноз розвитку ситуації з обраним комплексом заходів (управлінь) – пряма задача, синтез комплексу заходів для досягнення необхідної зміни стану ситуації – обернена задача.

Відбір основних і управляючих факторів впливу корупції на економічну безпеку здійснювався таким чином. Як основний фактор було обрано показник «ВВП на душу населення», а управляючі фактори: контроль корупції, ефективність уряду, якість законодавства, свобода підприємництва, податки, інвестиції. При цьому як цільовий по чергово буде виступати кожний з основних факторів.

Управляючі фактори були відібрані за результатами проведеного дослідження, а також аналізу літературних джерел, які присвячені дослідженню впливу корупції на економічну безпеку країни.

Виходячи з матриці, наведеної в *табл. 2.10*, здійснюється побудова когнітивної карти причинності і напрямів впливу корупції (управляючих факторів) на економічну безпеку (основні фактори) в країні.

На основі отриманих розрахунків будується когнітивна модель впливу факторів на корупцію в країнах (*рис. 2.5 – 2.6*).

На наступному етапі здійснюється моделювання різних сценаріїв розвитку ситуації з корупцією в країнах. Для цих цілей використовуємо імпульсний підхід до моделювання [158]. Здійснимо виділення основних і управляючих факторів, що характеризують проблемну ситуацію з рівнем корупції в Україні і в світі та її вплив на економічну безпеку. Але перш ніж приступити до моделювання різних сценаріїв розвитку ситуації з корупцією в країнах, необхідно визначити різні межі можливої (реальної) зміни керуючих та основних факторів когнітивної моделі (сценаріїв). Для цих цілей слід використовувати середні значення зміни цих факторів за останні 4 роки:

- а) по Україні (1 сценарій);
- б) в цілому по країнам світу (2 сценарій);
- в) по Україні $\frac{1}{2}$ середнього значення факторів, що негативно впливають, (3 сценарій). Середні значення зміни управляючих і основних факторів наведено в *табл. 2.11*.

Далі здійснюється сам процес моделювання.

Згідно з когнітивною моделлю (*рис. 2.6*) факторами, що управляють, є такі: податки, інвестиції, контроль корупції, якість законодавства. Наступні п'ять

Таблиця 2.10

Матриця причинності і напрямків впливу факторів на рівень економічної безпеки в країнах

Показники	Управляючі						
	Основні	Ефективність уряду	Якість законодавства	Контроль корупції	Свобода підприємництва	Податки	Інвестиції
<i>1. Основні</i>							
ВВП на душу населення (O1)		↓-	↑-	0	↓-	↑+	↑-
<i>2. Управляючі</i>							
Ефективність уряду (У1)	↓-		↓↑+	↑+	0	0	↑+
Якість законодавства (У2)	↓-	↓↑+		↓↑+	↓+	↑+	↑-
Контроль корупції (У3)	0	↓+	↓↑+		↓↑+	↑+	↑+
Свобода підприємництва (У4)	↓-	0	↓+	↓↑+		0	↑+
Податки (У5)	↓+	0	↓+	↓+	0		↑-
Інвестиції (У6)	↓-	↓+	↓-	↓+	↓+	↓-	

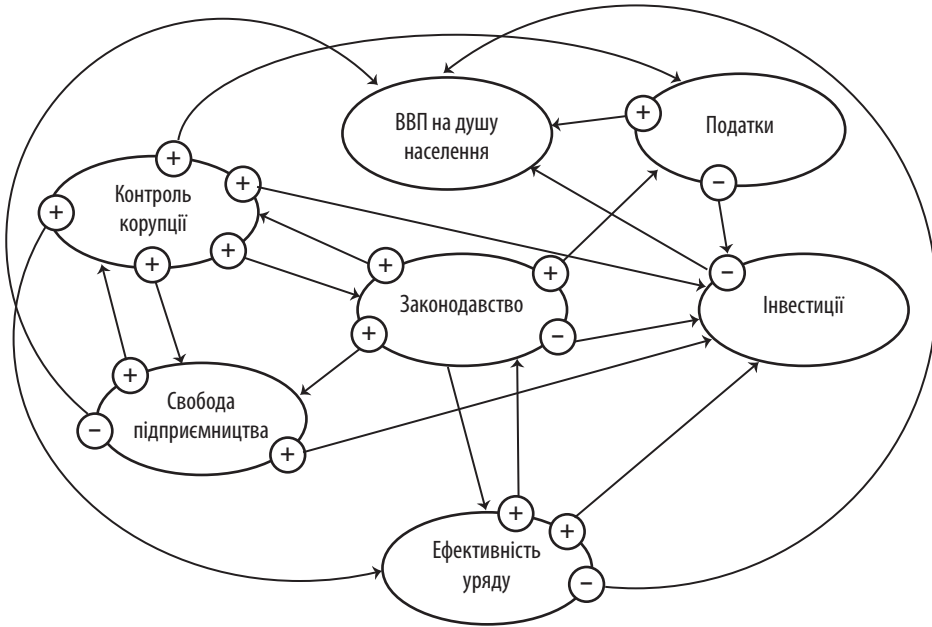

Рис. 2.5. Когнітивна карта впливу макроекономічних факторів на рівень економічної безпеки в Україні

факторів будуть використовуватися для імпульсного впливу з метою визначення, як саме вплине зниження рівня корупції на економічну безпеку України. Послідовно на кожен з факторів, що управляють, будуть впливати імпульси, які визначаються як середні значення зміни показників, їх оцінюють у цілому по країні. Результати моделювання зміни ситуації з рівнем економічної безпеки в країні, в залежності від впливу того чи іншого управляючого чинника, наведені в табл. 2.12 – 2.13.

Для України основним рекомендується обрати перший сценарій розвитку ситуації, який передбачає зниження рівня корупції на 2%. На підставі отриманих розрахунків для України можна зробити висновок, що зниження корупції приведе до збільшення податкових надходжень, збільшення прямих інвестицій, що у свою чергу забезпечить покращення рівня економічної безпеки країни (табл. 2.13).

Аналогічні розрахунки за допомогою когнітивної моделі можна провести і по іншим країнам світу. Між основними факторами когнітивної моделі є міцний зв'язок, який було перевірено за допомогою кореляційного аналізу. Результати кореляційного аналізу наведено в додатку 3.

Таблиця 2.11

Матриця погодженості між факторами когнітивної моделі

	ВВП на душу населення	Ефективність уряду	Якість законодавства	Контроль корупції	Свобода підприємництва	Податки	Інвестиції
<i>1. Основні</i>							
ВВП на душу населення		-0,338937	-0,336248	0	-0,17	0,00285	-0,04638
<i>2. Управляючі</i>							
Ефективність уряду	-0,338937		0,875851	0,871061	0	0	0,082051
Якість законодавства	-0,336248	0,875851		0,878199	0,568023	0,255036	-0,001311
Контроль корупції	0	0,871061	0,878199		0,541706	0,300689	0,019815
Свобода підприємництва	-0,17	0,594959	0,568023	0,541706		0	0,087739
Податки	0,00285	0	0,255036	0,300689	0		-0,07937
Інвестиції	-0,04638	0,082051	-0,001311	0,019815	0,087739	-0,07937	

Серед показників, за якими проводилося дослідження, було виділено показники-стимулятори та дестимулятори. Показниками-стимуляторами виступають показники, зростання значень яких відповідає покращенню рівня розвитку об'єктів, дестимуляторами – показники, що чинять негативний вплив на рівень розвитку об'єктів.

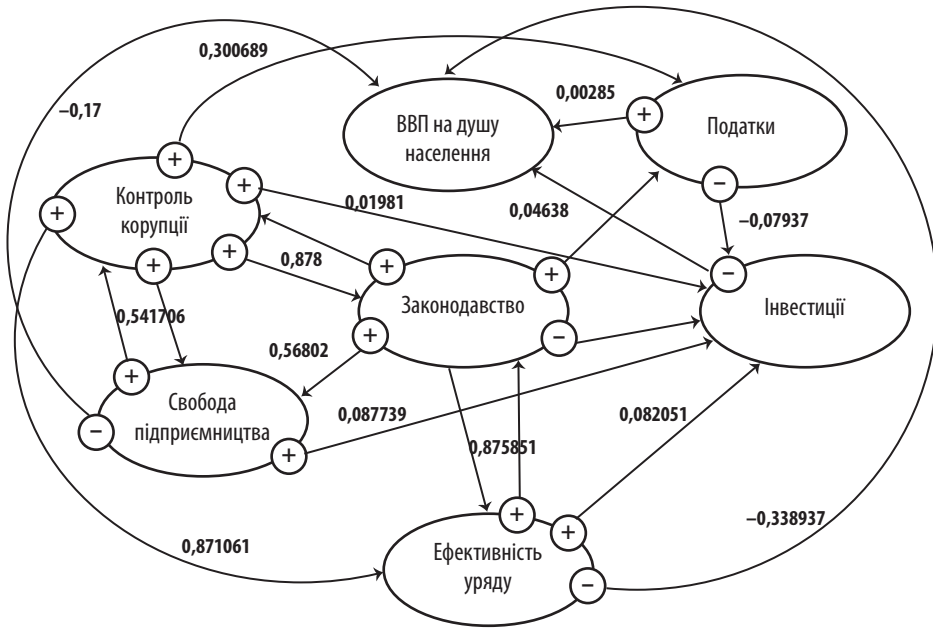

Рис. 2.6. Когнітивна модель впливу макроекономічних факторів на рівень економічної безпеки України

У нашому випадку усі показники виступають стимуляторами економічної безпеки країни, адже ефективна діяльність уряду, ґрунтовна законодавча база, високий рівень контролю корупції, адекватна податкова політика та сприятливий інвестиційний клімат сприяють економічній безпеці держави.

Після визначення показників-стимуляторів та дестимуляторів було побудовано еталонну точку $p_0(x_{01}, x_{02}, \dots, x_{0j}, \dots, x_{0m})$, $j = 1..m$. Еталонна точка – це показник, який характеризується найкращим значенням у кожному році серед всіх інших досліджуваних факторів. Тобто, якщо показник x_j є стимулятором, то значення цього показника для точки еталону розраховується як $x_{0j} = \max x_{tj}$, а якщо x_j є дестимулятором, то розраховується як $x_{0j} = \min x_{tj}$.

Таблиця 2.12

Розрахунок середніх значень основних і управляючих факторів когнітивної моделі рівня економічної безпеки протягом 2006 – 2009 рр. в Україні

Фактор	Показник	2006 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.		Середнє значення за 4 роки
		Значення	%	Значення	%	Значення	%	Значення	%	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	
<i>Управляючі фактори</i>										
Податки	Частка податків у ВВП, %	17,70	16,50	93,22	17,80	107,88	16,40	92,13	-2,26	
Інвестиції	Частка прямих іноземних інвестицій у ВВП, %	0,05	0,07	132,69	0,06	86,96	0,04	66,67	-4,56	
Свобода підприємництва	Свобода підприємництва	-	-	-	7,50	-	-	-	-	
Ефективність уряду	Ефективність уряду	0,17	0,18	105,88	0,18	98,87	0,18	100,00	1,59	
Якість законодавства	Якість законодавства	0,14	0,14	100,00	0,31	222,46	0,34	109,83	44,10	
Контроль корупції	Контроль корупції	0,13	0,13	100,00	0,12	92,31	0,13	107,94	0,08	
<i>Основні фактори</i>										
ВВП на душу населення	ВВП на душу населення	2,30	3,07	133,26	3,90	127,04	2,47	63,30	7,87	

Таблиця 2.13

Результати моделювання зміни ситуації із рівнем корупції в Україні

Управляючий фактор	Початкове значення	Імпульс зміни за сценарієм, %	Ланцюжок дії імпульсу	Сценарії		
				1	2	3
1	2	3	4	5	6	7
Податки	17,1	-4,26 -2,26 -0,26	$Y_5 \oplus \rightarrow 0_1$ $Y_5 \ominus \rightarrow Y_6 \ominus \rightarrow 0_1$	33,46186	34,14475	34,82765
Інвестиції	0,05525	-6,56 -4,56 -2,56	$Y_6 \ominus \rightarrow 0_1$	-2,8795	2,82191	-2,93709
Ефективність уряду	0,176487	-0,41 1,59 3,59	$Y_1 \ominus \rightarrow 0_1$ $Y_1 \oplus \rightarrow Y_2 \ominus \rightarrow 0_1$ $Y_1 \oplus \rightarrow Y_6 \ominus \rightarrow 0_1$	-7,82644	-7,98616	-8,14588
Якість законодавства	0,233379	42,10 44,10 46,10	$Y_2 \ominus \rightarrow 0_1$ $Y_2 \ominus \rightarrow Y_6 \ominus \rightarrow 0_1$ $Y_2 \oplus \rightarrow Y_3 \oplus \rightarrow 0_1$ $Y_2 \oplus \rightarrow Y_3 \oplus \rightarrow Y_5 \ominus \rightarrow 0_1$ $Y_2 \oplus \rightarrow Y_3 \oplus \rightarrow Y_5 \oplus \rightarrow 0_1$ $Y_4 \ominus \rightarrow 0_1$ $Y_2 \oplus \rightarrow Y_4 \ominus \rightarrow 0_1$ $Y_2 \oplus \rightarrow Y_3 \oplus \rightarrow Y_4 \ominus \rightarrow 0_1$	41,31386	42,157	43,00014

Закінчення табл. 2.13

1	2	3	4	5	6	7
Контроль корупції	0,127381	-1,92 0,08 2,08	$Y_2 \oplus \rightarrow Y_1 \ominus \rightarrow 0_1$	23,6721	24,15551	24,63863
			$Y_2 \oplus \rightarrow Y_3 \oplus \rightarrow Y_1 \ominus \rightarrow 0_1$			
			$Y_2 \oplus \rightarrow Y_4 \oplus \rightarrow Y_6 \ominus \rightarrow 0_1$			
			$Y_2 \oplus \rightarrow Y_1 \oplus \rightarrow Y_6 \ominus \rightarrow 0_1$			
			$Y_3 \oplus \rightarrow Y_5 \oplus \rightarrow 0_1$			
			$Y_3 \oplus \rightarrow Y_5 \oplus \rightarrow Y_6 \ominus \rightarrow 0_1$			
			$Y_3 \oplus \rightarrow Y_6 \ominus \rightarrow 0_1$			
			$Y_3 \oplus \rightarrow Y_2 \oplus \rightarrow Y_1 \oplus \rightarrow Y_6 \ominus \rightarrow 0_1$			
			$Y_3 \oplus \rightarrow Y_4 \oplus \rightarrow Y_6 \ominus \rightarrow 0_1$			
			$Y_3 \oplus \rightarrow Y_2 \oplus \rightarrow Y_6 \ominus \rightarrow 0_1$			
			$Y_3 \oplus \rightarrow Y_1 \oplus \rightarrow 0_1$			

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ВПЛИВУ КОРУПЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

У нашому випадку було обрано максимальне значення j -го показника, таким чином, точкою еталону для показника «Доля податків у ВВП» буде значення показника 2008 р., для показника «Доля інвестицій у ВВП» – 2007 р. і аналогічно для всіх інших показників. Після побудови точки еталону було розраховано відстані між окремими точками, що характеризують об'єкти аналізу, і точкою-еталоном. Відстань між об'єктом та еталоном розраховується за формулою евклідової відстані. Для визначення значення таксономічних показників рівня розвитку показників було розраховано середнє арифметичне значення евклідових відстаней між об'єктами та еталоном та середнє квадратичне відхилення значень евклідових відстаней між об'єктами та еталоном (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Розрахунок евклідових відстаней від об'єктів до точки еталона та інтегрального показника K_i

Фактори	Відстань від точки до еталону	Значення інтегрального показника
Доля податків у ВВП (y_5)	3,66	0,243112
Доля інвестицій у ВВП (y_6)	0,001211	0,99975
Ефективність уряду (y_1)	0,000108	0,999978
Якість законодавства (y_2)	0,082604	0,982917
Контроль корупції (y_3)	0,0001	0,999979

Інтерпретація значень показників, що чинять вплив на економічну безпеку України, така: чим ближче значення показника до 1, тим більший вплив він чинить на рівень економічної безпеки країни, чим ближче до 0 – тим менше впливає на економічну безпеку країни ($K_i \in [0, 1]$).

За значеннями інтегрального показника рівня економічної безпеки можна провести ранжування факторів (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Побудова рейтингу факторів, які оказують вплив на економічну безпеку України

Фактор	Значення інтегрального показника	Рейтинг
Контроль корупції (y_3)	0,999979	1
Ефективність уряду (y_1)	0,999978	2
Доля інвестицій у ВВП (y_6)	0,99975	3
Якість законодавства (y_2)	0,982917	4
Доля податків у ВВП (y_5)	0,243112	5

Як видно з табл. 2.15, для забезпечення економічної безпеки України в першу чергу необхідно знизити рівень корупції, підвищити ефективність уряду, покращити інвестиційний клімат та якість законодавчої бази в країні.

У результаті проведеного дослідження була складена когнітивна карта впливу корупції на економічну безпеку в країні, що дозволяє систематизувати знання про фактори в їх взаємозв'язку і взаємодії. Розроблена когнітивна матриця чинників впливу корупції на економічну безпеку країни, яка дозволила визначити найбільш впливові фактори. Для діагностики і вибору шляхів забезпечення економічної безпеки пропонується використовувати когнітивний підхід, під яким розуміється розв'язання проблем методами, що враховують когнітивні аспекти, в які включаються процеси сприйняття, розуміння, пізнання, пояснення, мислення.

У роботі побудовано когнітивну модель впливу корупції на економічну безпеку країни. При цьому використовувався сценарний підхід. У результаті проведеного моделювання було визначено, що основним фактором, який впливає на рівень економічної безпеки України, є рівень корупції в державі. Цей фактор було використано для імпульсного впливу з метою визначення необхідності його зниження для забезпечення економічної безпеки України.

Використання когнітивного моделювання впливу корупції на економічну безпеку країни, реалізованого на основі єдності і сукупності принципів системності, достовірності, повноти і порівнянності, дозволить регулярно отримувати об'єктивну, якісну інформацію і надавати змістовні аналітичні матеріали для прийняття управлінських рішень щодо забезпечення економічної безпеки України.

Проведена оцінка впливу корупції на економічну безпеку України дало змогу отримати такі наукові результати, які, з *одного боку*, мають теоретичний, а з *іншого* – практичний характер [171–176].

1. Аналіз наукової літератури показав, що існує різна термінологія при описанні та визначенні поняття «економічна безпека». Так, автори використовують такі поняття, як: «безпека», «загроза», «економічна система», «розвиток», «національна безпека», «національні інтереси». Однак усі вони нерозривно пов'язані з поняттям «економічна безпека». Тому в дослідженні було проаналізовано такі поняття, як «безпека», «національна безпека» та «економічна безпека країни».
2. Під економічною безпекою у роботі розуміється стан забезпеченості необхідними ресурсами на рівні, який дозволяє досягти захищеності національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, що

забезпечує незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, спроможність до постійного оновлення та саморозвитку. У процесі дослідження виділено складові компоненти економічної безпеки країни та розглянуто існуючі методи для її оцінки.

3. В Україні рівень економічної безпеки країни оцінюють з використанням інтегрального показника, який розраховується відповідно до Методики розрахунку економічної безпеки України, яка була затверджена наказом Міністерства економіки України. Розрахунок стану економічної безпеки України здійснювався за кожною компонентою та частковим показником, який її оцінює, шляхом співставлення фактичних значень індикаторів безпеки, з їх пороговими значеннями – кількісними величинами, порушення яких викликає несприятливі або загрозливі тенденції в економіці. Інтегральний показник рівня економічної безпеки України протягом 8,5 років мав позитивну динаміку зростання, яка становила 22,2%. Суттєвого зростання набули компоненти: «Соціальна» (40,3%), «Виробнича» (33,8%), «Інвестиційна» (31,0%). Низькими темпами зростали компоненти: «Зовнішньоекономічна» (1,7%) та «Енергетична» (12,8 %).
4. У роботі пропонується оцінювати рівень економічної безпеки країни з використанням методу таксономії за міжнародними індексами, що дозволяє порівнювати країни за рівнем економічної безпеки. Відібрані міжнародні індекси дають можливість оцінити рівень економічної безпеки країни за напрямками: рівень розвитку економіки, ефективність роботи уряду, політична стабільність, якість законодавства, рівень корупції. Проведення кластерного аналізу дозволило розділити країни на три кластери, а застосування кореляційного аналізу допомогло виявити міцність зв'язку між цими показниками. З використанням методу таксономії було розраховано інтегральний показник економічної безпеки.
5. Низький рівень України за індексом економічної безпеки у порівнянні з іншими країнами є загрозою для стабільного розвитку країни. Тому дуже важливим є питання визначення факторів, які кількісно відобразять загрози економічній безпеці країни, будуть чутливі до змін в макро- та мікросередовищі та знаходитимуться у сильному взаємозв'язку.
6. Для діагностики і вибору шляхів забезпечення економічної безпеки пропонується використовувати когнітивний підхід, під яким розуміється розв'язання проблем методами, що враховують когнітивні аспекти, в які включаються процеси сприйняття, розуміння, пізнання, пояснення, мислення.

7. У роботі побудовано когнітивну модель впливу корупції на економічну безпеку країни. При цьому використовувався сценарний підхід. У результаті проведеного моделювання було визначено, що основним фактором, який впливає на рівень економічної безпеки України, є рівень корупції в державі. Цей фактор було використано для імпульсного впливу з метою визначення необхідності його зниження для забезпечення економічної безпеки України.

Розділ 3

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1. Механізм державного регулювання запобігання і протидії корупції в системі забезпечення економічної безпеки України

Масштаби корупції несуть реальну загрозу економічній безпеці країни, знижують її конкурентоспроможність.

Безпека, як результат управлінської діяльності з усунення загроз, має складну, множинну предметність: в одному з аспектів це здатність системи попереджати спричинення можливої шкоди інтересам особи, суспільства і держави, в іншому є проявом стану захищеності їх інтересів на усіх функціональних рівнях, у третьому – прояв системи заходів безпеки.

Забезпечення економічної безпеки має горизонтальний і вертикальний вимір, які складаються із взаємопов'язаних і взаємообумовлених рівнів. Так, до вертикального виміру відносяться: забезпечення фінансової, зовнішньоекономічної, інвестиційної, науково-технічної, енергетичної, виробничої, демографічної, соціальної, продовольчої безпеки. До горизонтального виміру забезпечення економічної безпеки слід віднести рівні особи, підприємства, регіону, держави (рис. 3.1).

Критерієм економічної безпеки країни є ступінь відповідності економічної політики обраній стратегії розвитку національної економіки, ступінь довіри до неї як з боку населення, так і міжнародних організацій. В Україні існують проблеми в управлінні і державному регулюванні системи забезпечення економічної безпеки країни, особливо це можна дослідити через аналіз системи нормативних документів із забезпечення економічної безпеки України.

Головним недоліком системи управління економічною безпекою в країні є відірваність її від загальної системи державного управління економікою, як то:

1. В країні законодавчо не визначені глобальні стратегічні виклики, а на їх основі загрози, які реально або потенційно можуть вплинути на Україну.
2. Відповідні органи державного управління не здійснюють прогнози загроз економічній безпеці України.
3. Загрози економічній безпеці не стали складовою ні функціонального плану економічного розвитку, ні соціального розвитку, ні науково-технічного та інноваційного розвитку;

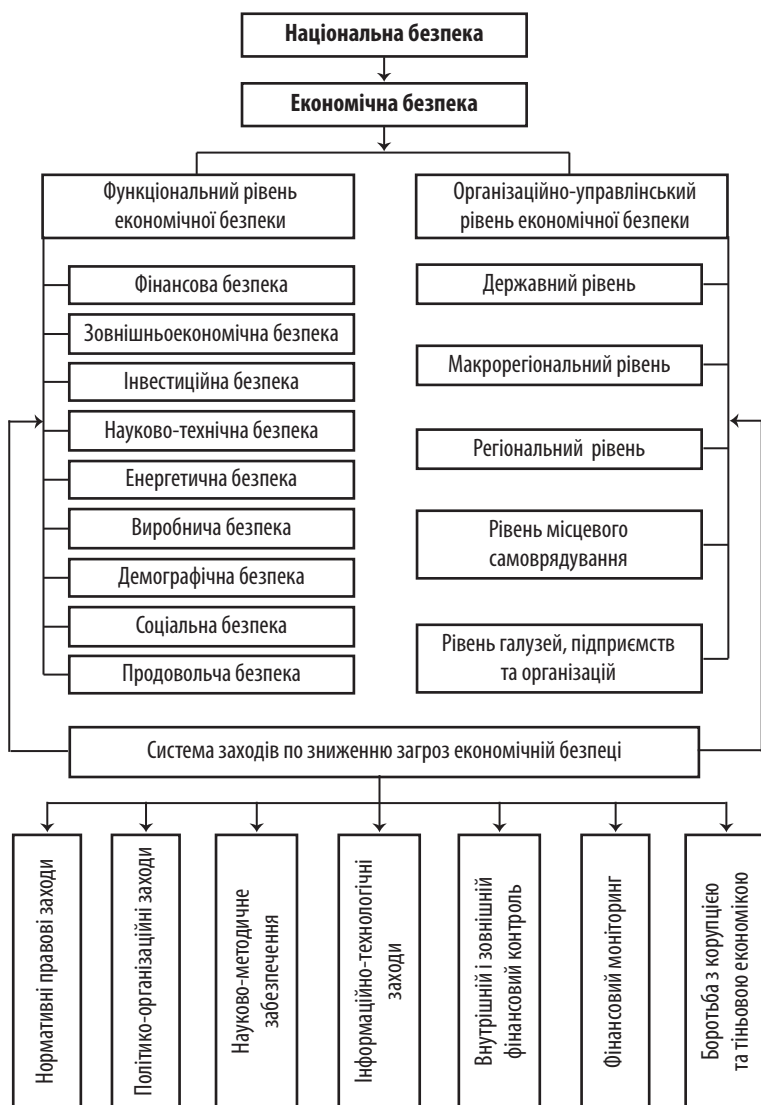

Рис. 3.1. Структура економічної безпеки та заходи щодо її посилення

4. Програмування і планування здійснюється не послідовно. Наприклад, Концепцію Державної програми економічного і соціального розвитку України було прийнято в 2011 році, а Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2011 рік було направлено на доопрацювання, але так і не прийнято.

Державне регулювання економіки є невід'ємною складовою сучасних ринкових відносин, оскільки поряд із забезпеченням ефективного функціонування та розвитку національного ринку товарів і послуг не менш важливими є заходи щодо мінімізації негативних дій нерегульованих ринкових механізмів в умовах світової економічної кризи та гармонізації національних умов і торгових режимів внутрішнього ринку до вимог світових ринків на підставі міждержавних угод та з урахуванням національних виробів як на внутрішньому, так і на світовому ринках [177].

Розробками методологічних засад державного регулювання економіки займалися такі зарубіжних науковці, як І. Ансофф [178], С. Брю [179], Дж. М. Кейнс [180], К. Макконнелл [179], А. Маршалл [181], Н. Менкью [182], Л. Абалкін [183], а також українські учені-економісти: В. Бабич [184], І. Благун [185], В. Геєць [186], М. Гуревич [187], Б. Данилишин [188], І. Михасюк [189], С. Мочерний [190] та ін.

У сучасних ринкових умовах господарювання система державного регулювання економіки використовує різноманітні форми й методи, які спрямовані на вирішення конкретних цілей соціально-економічного розвитку країни та поліпшення її макроекономічних показників.

У науковій літературі вчені по-різному виділяють форми і методи державного регулювання економіки. Так, В. Гриньова та М. Новікова [191] запропонували класифікацію методів державного регулювання за двома ознаками: прямого та непрямого регулювання. За способами впливу методи державного регулювання є: правовими, адміністративними, економічними та пропагандистськими. До основних інструментів прямих методів державного регулювання економіки автори відносять: різні нормативно-правові акти; державні замовлення; плани соціально-економічного розвитку; цільові комплексні програми; Державний бюджет. І навпаки, методи непрямого регулювання реалізуються через інструменти бюджетно-фінансової, грошово-кредитної, інвестиційної, інноваційної, амортизаційної та інших напрямів економічної політики держави.

А. Стельмашук за характером впливу на господарські суб'єкти державне регулювання економіки поділяє на дві форми: пряме, коли вплив держави на економічні процеси здійснюється за допомогою безпосереднього використання відповідних регуляторів та адміністративних важелів, які регламентують конкретні завдання та обмеження господарської діяльності, та непряме (опосередковане), де вплив держави на господарську діяльність досягається через внесення відповідних змін в умови функціонування ринкового механізму за допомогою правових та економічних інструментів [192].

У роботах [193;194] зазначено, що основними інструментами прямого державного регулювання є: нормативно-правові акти, обов'язкові для виконання завдання макроекономічних планів і державних цільових програм, державні замовлення, централізовано встановлені ціни, нормативи, стандарти, ліцензії, квоти, державні бюджетні витрати, ліміти.

Таким чином, складовою державного регулювання є державна підтримка, аналітичне забезпечення якої розглядається як втручання держави в процеси здійснення господарчої діяльності як окремими суб'єктами, так і їх об'єднаннями за різними ознаками. Результати пошуку у фонді електронних документів Національної бібліотеки ім. В. Вернадського [195] за тематикою «державне регулювання» свідчать про наявність 320 документів (авторефератів), за тематикою «механізм державного регулювання та державної підтримки» – 128 документів (авторефератів). Як показав проведений аналіз, в роботах учених не наведено методики та механізму державного регулювання та державної підтримки профілактики та боротьби з корупцією.

На *рис. 3.2* наведено механізм державного регулювання боротьби та профілактики корупції в системі забезпечення економічної безпеки країни. Механізм державного регулювання боротьби і профілактики корупції в системі забезпечення економічної безпеки країни охоплює три групи складових.

Подібне структурування важливе для розроблення шляхів зменшення проблемності в забезпеченні економічної безпеки України. По-перше, це слугує визначенню найбільш важливих сфер впливу державного регулювання на економічну безпеку. По-друге, у цій схемі виокремлено комплекс інструментів державного регулювання, які, у свою чергу, можна згрупувати за напрямками реалізації (заходи інформаційного забезпечення, нормативно-правового забезпечення, фінансування, територіальної організації). Третью важливою складовою впливу, як видно з наведеної схеми, є концептуальні засади державного регулювання економіки, що визначаються низкою методів і функцій. Розроблення теоретико-методичних засад державного регулювання протидії корупції є надзвичайно важливим завданням, а його розв'язання – об'єктивна передумова забезпечення економічної безпеки країни.

Теоретичне узагальнення цілей державного регулювання наведено в першому блоці *рис. 3.2*. Щодо забезпечення економічної безпеки, то це: зниження рівня корупції, забезпечення сталого розвитку країни, забезпечення оптимального рівня економічної безпеки країни, підвищення її конкурентоспроможності і інвестиційної привабливості. Зазначені цілі можна деталізувати й далі.

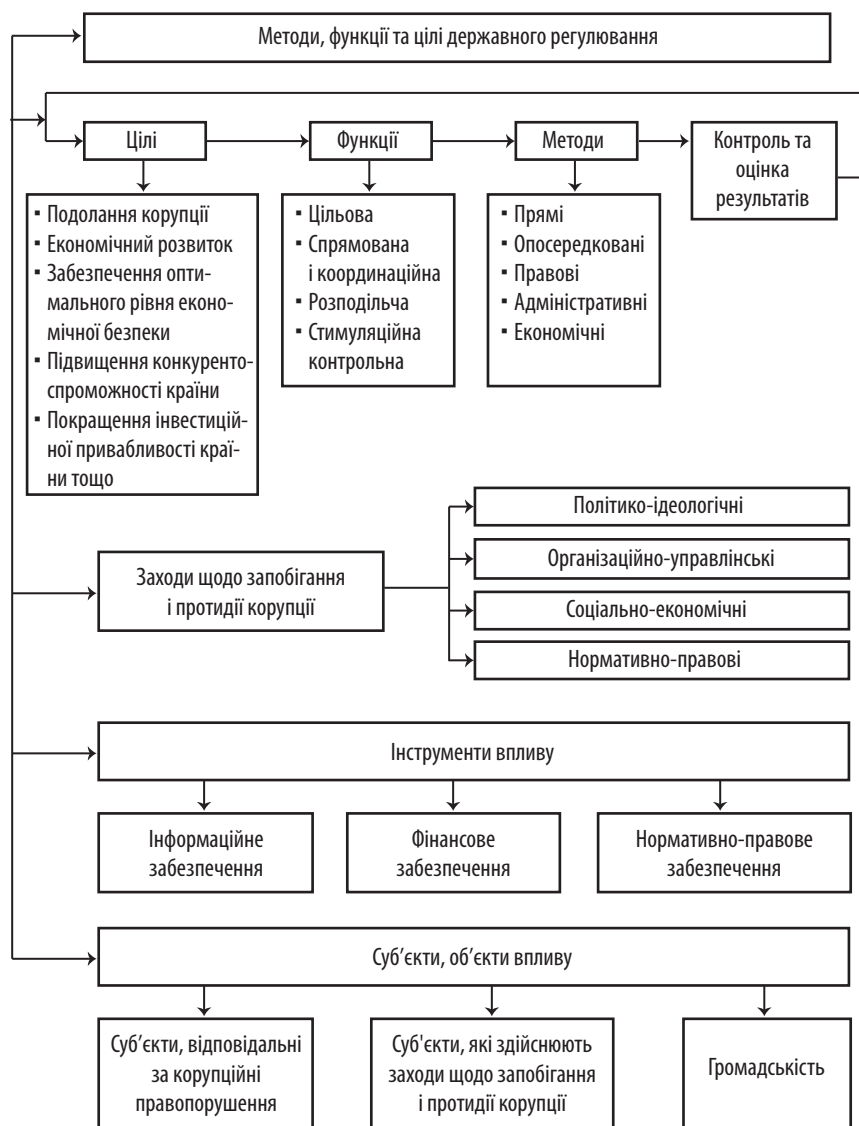

Рис. 3.2. Складові механізму державного регулювання протидії корупції в системі забезпечення економічної безпеки України

Необхідність і межі використання окремих форм державного регулювання визначаються обраною концепцією державного втручання. Стосовно боротьби з корупцією це відображено в Концепції подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» [66], Концепції Державної програми профілактики пра-

вопорушень на період до 2015 р. [201] та Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю [202].

До методів прямого державного впливу належать такі:

- визначення стратегічних цілей розвитку економіки та їх відображення в індикативних та інших планах, цільових програмах;
- державні замовлення й контракти на постачання певних видів продукції, виконання робіт, надання послуг;
- державна підтримка програм, замовлень і контрактів;
- нормативні вимоги до якості й сертифікації технології та продукції;
- правові й адміністративні обмеження та заборони щодо виробництва певних видів продукції;
- ліцензування операцій з експорту та імпорту товарів [203].

Методи непрямого державного регулювання ґрунтуються переважно на товарно-грошових важелях. До цих методів належать: оподаткування, рівень оподаткування; регулювання цін, їх рівні та співвідношення; плата за ресурси, відсоткові ставки за кредит і кредитні пільги; митне регулювання експорту й імпорту (протекціонізм – політика захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції через систему визначених обмежень), валютні курси та умови обміну валют [203].

Стосовно подолання корупції в Україні використання прямих методів є не ефективним, а окремі методи не можуть бути застосовані в цій сфері.

У залежності від засобів впливу розрізняють правові, адміністративні та економічні методи [190 – 192]:

- *правові методи* регулювання передбачають прийняття законів і законодавчих актів Верховної Ради України, видання указів Президента, а також вироблення механізму їх реалізації та контролю;
- *адміністративні методи* регулювання галуззю виражають, по суті, пряме керування з боку держави;
- *економічні методи* регулювання – система прийомів і способів прямого впливу та його напряду на суспільно-господарський розвиток з дотриманням вимог економічних законів за певних товарно-грошових відносин і з використанням інших економічних важелів задля створення умов, що забезпечують досягнення високих економічних результатів. До економічних методів регулювання належать прогнозування, програмування, матеріальне стимулювання та санкції, фінансування й кредитування.

Другий блок схеми державної підтримки подолання корупції відтворює заходи щодо запобігання та протидії корупції. Ефективне запобігання і протидія корупції потребує використання системи економічних, політичних, у тому числі, правових, організаційно-управлінських заходів. Таким чином, механізм протидії корупції потребує застосування усіх технологій боротьби з корупцією, що має носити комплексний характер, тобто повинно включати комплекс заходів: політико-ідеологічних, правових, організаційно-управлінських, соціально-економічних.

Третій блок схеми включає інструменти впливу (інформаційне забезпечення, нормативно-правове забезпечення, фінансове забезпечення).

У четвертому блоці показані суб'єкти та об'єкти впливу: суб'єкти, відповідальні за корупційні правопорушення, суб'єкти, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції, громадськість.

На сьогоднішній день в Україні відсутній повноцінний механізм протидії корупції, не існує єдиної комплексної національної стратегії та програми боротьби з корупцією, що значно знижує ефективність антикорупційної діяльності. Зазначимо, що сучасний стан нормативно-правового забезпечення протидії корупції в Україні суттєво відстає від інших країн. У табл. 3.1 наведено порівняння системи нормативно-правового забезпечення профілактики і боротьби з корупцією в Україні та Росії.

Таблиця 3.1

Відповідність сучасного стану нормативно-правового забезпечення протидії корупції в Україні і Росії

Нормативно-правові вимоги до системи заходів по протидії корупції	Фактичний стан виконання вимог в Україні	Фактичний стан виконання вимог в Росії
1	2	3
Наявність концепції	Концепція подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» (втратила чинність) [66] Концепція Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 р. [201] Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю [202]	Концепція відсутня
Наявність стратегії	Національна антикорупційна стратегія на 2011 – 2015 рр. [67]	Національна стратегія протидії корупції [204]

Закінчення табл. 3.1

1	2	3
Наявність закону	Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» [83]	Федеральний закон від «Про протидію корупції» [205]
Наявність Комплексної цільової Програми (Плану) протидії корупції	Національна програма боротьби з корупцією на 1997 р. [207] Державна програма запобігання і протидії корупції на 2011 – 2015 Цільові програми профілактики правопорушень	Національний план протидії корупції на 2010 – 2011 р. [206]
Наявність обласних програм протидії корупції	Обласні програми запобігання та протидії корупції, Комплексні регіональні програми профілактики правопорушень	Плани відповідних федеральних органів виконавчої влади і інших державних органів по протидії корупції

Як видно з табл. 3.1, в основу нормативно-правової бази боротьби з корупцією в Росії покладено систему: національна стратегія, закон, національний план, плани відповідних органів виконавчої влади. На доцільність офіційного закріплення саме такої системи заходів з протидії корупції націлює одна з рекомендацій Групи держав проти корупції (ГРЕКО).

Національний план протидії корупції, затверджений Президентом Російської Федерації [206], разом з конкретними антикорупційними заходами містив ряд заходів загального стратегічного характеру. Аналіз роботи державних і громадських інститутів по виконанню цього Національного плану протидії корупції показав необхідність наявності двох самостійних документів: Національної стратегії протидії корупції, яка визначає основні напрями державної антикорупційної політики на середньострокову перспективу і етапи її реалізації, і Національного плану протидії корупції, що оновлюється кожні два роки та є інструментом втілення в життя Національної стратегії протидії корупції. Національна стратегія протидії корупції є загальним програмним документом, положення якого спрямовані на усунення корінних причин корупції в суспільстві і повинні послідовно конкретизуватися з урахуванням вимог часу в Національному плані протидії корупції на відповідний період а також в планах по протидії корупції федеральних державних органів, органів державної влади суб'єктів Російської Федерації і муніципальних утворень.

У свою чергу, Національний план протидії корупції на 2010 – 2011 рр. [78], що є інструментом втілення в життя Національної стратегії протидії корупції [67], закріплює систематизований перелік заходів антикорупційного характеру,

визначає їх виконавців, форми, засоби і терміни їх реалізації, параметри очікуваних результатів.

Указом Президента Російської Федерації визначається, що положення Національної стратегії протидії корупції і Національного плану протидії корупції на відповідний період повинні реалізовуватися федеральними державними органами, органами державної влади суб'єктів Російської Федерації, муніципальними утвореннями, інститутами громадянського суспільства, організаціями і фізичними особами, зокрема при формуванні і виконанні бюджетів усіх рівнів, вирішенні кадрових питань, а також в ході реалізації права законодавчої ініціативи і прийняття законодавчих (нормативних правових) актів Російської Федерації, муніципальних правових актів і шляхом активного залучення до роботи з протидії корупції політичних партій, громадських об'єднань і інших інститутів громадянського суспільства.

Таким чином, Національна стратегія протидії корупції, Національний план протидії корупції на відповідний період, плани з протидії корупції федеральних державних органів державної влади суб'єктів Російської Федерації і муніципальних утворень складають динамічну, постійно поновлювану відповідно до вимог часу і з урахуванням федерального облаштування Російської Федерації систему заходів з протидії корупції.

Програмно-цільовий метод отримав широке розповсюдження в управлінні економічними об'єктами, процесами, відносинами на міждержавному, державному, регіональному, галузевому рівнях та на рівні організацій, підприємств, корпорацій багатьох країн. Саме тому, при формуванні в Україні подібної системи заходів боротьби з корупцією, слід звернути увагу на російський досвід формування нормативно-правової системи протидії корупції. До того ж державне регулювання протидії корупції повинно базуватися на таких елементах, як довгострокове прогнозування, програмування та індикативне планування, саме вони визначають відповідні пріоритети розвитку, можливі джерела інвестування і ресурсного забезпечення.

Питаннями програмно-цільового планування та управління, дослідженнями й методичними розробками в цій галузі знань займалися такі провідні вчені, як: О. Амоша [186], В. Геєць [186], Д. Зубаков [209], А. Кисельников [210], В. Кондратьєв [211], Б. Мільнер [212], Б. Райзберг [213] та інші автори.

Причому окремі теоретичні поняття програмно-цільового управління різні автори тлумачать по-різному. Так, групою вчених [208] під програмно-цільовим управлінням розуміється сукупність планово-організаційних засобів, формування комплексу взаємопов'язаних заходів, включаючи об'рун-

тування вихідної потреби, мети, її кінцевих і проміжних підцілей, робіт, що пов'язують ці підцілі, ресурси і фінансово-організаційні умови, необхідні їй достатні для досягнення мети розв'язуваної проблеми.

Б. Райзберг [213] трактує програмно-цільове управління як спосіб вирішення крупних та складних проблем шляхом розробки та впровадження системи програмних заходів, що орієнтовані на цілі, досягнення яких забезпечить розв'язання існуючих проблем. На думку автора базовими поняттями програмно-цільового управління є «програма» та «мета», а програмно-цільова діяльність – це система намічених, виконуваних заходів та дій, проведення яких покликано забезпечити досягнення єдиної, раніше встановленої мети.

У науковій літературі сформульовано різні визначення такого поняття, як «програма», «цільові програми», «комплексна регіональна програма», однак ці визначення не мають принципової різниці (табл. 3.2) [208; 210; 213; 214].

Таблиця 3.2

**Визначення змісту поняття «програма», «цільові програми»,
«комплексна регіональна програма»**

Автор	Визначення
Колектив авторів [208]	Встановлення певної етапності, порядку та механізмів управління процесом послідовного досягнення мети розв'язання проблеми
Б. Райзберг [213]	Сукупність намічених до планомірного проведення, погоджених за змістом, скоординованих у просторі та часі, забезпечених ресурсами заходів, спрямованих на вирішення нагальної проблеми, що не може бути забезпечене без концентрації зусиль і ресурсів для досягнення встановленої мети
А. Кисельников [212]	Ув'язаний за ресурсами, виконавцями та строками завершення планований комплекс заходів (соціально-економічних, виробничих, організаційних, науково-технічних тощо), виконання яких повинне забезпечити своєчасну реалізацію встановлених цілей, структуру та темпи розвитку визначеного регіону
Закон України «Про державні цільові програми» [214]	Комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням

Технологія програмно-цільового управління надає змогу вирішити такі завдання [209 – 212]:

- мотивації та необхідності вирішення проблем економічної та соціальної сфер;
- фіксації вихідного стану існуючої проблеми;
- «формулювання та обґрунтування системної сукупності структурованих, ранжированих за масштабом», вагомістю цілей та їх завдань;
- формулювання «комплексу альтернативних заходів, тобто їх координація, орієнтація в часі, взаємне ув'язування з виконавцями»;
- вибору можливих стратегій програм щодо вирішення існуючої проблеми;
- «визначення джерел, виду та кількості фінансових та матеріально-технічних ресурсів», щоб виконувати програмні заходи;
- «створення та впровадження в дію організаційно-економічних механізмів управління реалізацією програмних заходів, контроль за виконанням і забезпеченням, оперативне регулювання та координація».

Проведений аналіз свідчить, що всі джерела зберігають основний зміст поняття «державна цільова програма», а також ознаки, властиві для цільових програм: орієнтованість на мету, програмність, комплексність, ресурсозабезпеченість, ефективність.

Згідно із Законом України «Про державні цільові програми» [214] цільову програму розробляють за таких умов: існування проблеми; «відповідність мети пріоритетним напрямом державної політики»; необхідність «забезпечення міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків»; наявність ресурсного забезпечення виконання програми.

У літературі зустрічаються різноманітні класифікації цільових програм. Розглянемо класифікацію цільових програм за видом і класифікаційними ознаками на прикладах досліджень різних авторів:

- колектив авторів [208] пропонує класифікувати програми за принципами управління;
- А. Кисельников [210] виділяє три класи програм: комплексні функціональні; комплексні міжгалузеві; галузеві, науково-технічні, виробничо-технологічні;
- Б. Райзберг [213] класифікує програми відповідно до їх цільової орієнтації.

Згідно із Законом України «Про державні цільові програми» [214] цільові програми поділяють на:

- програми економічного, науково-технічного розвитку тощо, тобто загальнодержавні програми, які мають довгостроковий період виконання та здійснюються центральними й місцевими органами влади;
- інші програми, ціллю яких є вирішення самостійних проблем.

Згідно із зазначеним Законом [214] слід розглядати класифікацію цільових програм за своєю спрямованістю. За підтримкою наданих систематизувань цільових програм можна визначити загальні закономірності у процесі їх формування й здійснення. Класифікаційні ознаки відбивають зміст проблеми, ефективність фінансування, особливості управління програмами тощо. Впровадження запропонованих класифікаційних властивостей за джерелами та ефективністю фінансування програми надає можливість визначитися з реальними різновидами фінансового забезпечення заходів програм.

Аналіз теорії програмно-цільового методу дозволив встановити доцільність його використання під час формування державних програм подолання корупції і профілактики злочинності в Україні.

Підсумовуючи теоретичне підґрунтя програмно-цільового методу, цільову програму боротьби з корупцією і її профілактики можна охарактеризувати як «ув'язаний за ресурсами, термінами виконання та фінансування, виконавцями комплекс погоджених за змістом заходів», спрямованих на вирішення проблем боротьби з корупцією і забезпечення економічної безпеки в Україні.

Таким чином, сутність поняття «цільова програма боротьби з корупцією» можна визначити як захід забезпечення економічної безпеки держави, яке, на відміну від існуючих, ґрунтується на погодженості усіх елементів за змістом, що дає змогу запобігати зовнішнім та внутрішнім загрозам, з метою забезпечення незалежності національної економіки, її стабільності, стійкості та спроможності до постійного оновлення й саморозвитку.

На *рис. 3.3* представлено схему державного регулювання боротьби з корупцією в Україні.

Отже, змістовну структуру цільової програми можна подати у вигляді окремих блоків (*табл. 3.3*) [213].

Спираючись на основні засади програмно-цільового підходу, для розроблення цільової програми доцільно скористатися організаційною схемою державної підтримки, що наведено в [213], та застосувати її для подолання корупції в Україні, як наведено на *рис. 3.4*.

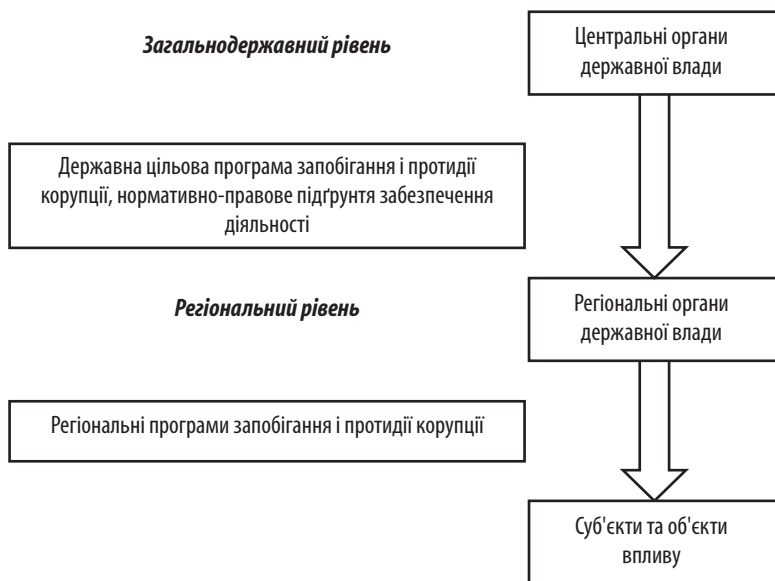

Рис. 3.3. Державне регулювання запобігання і протидії корупції в Україні

Таблиця 3.3

Змістовна структура цільової програми у вигляді окремих блоків за Б. Райзбергом [213]

Назва блоку	Зміст
Цільовий	Містить характеристику головної мети програми
Функціональний	Містить «комплекс погоджених за змістом та ув'язаних у часі функціональних заходів, спрямованих на досягнення мети програми»
Виконавчий	Формують для «прив'язування» заходів програми до їх виконавців
Ресурсний	характеризує сукупність ресурсного забезпечення та джерела їх надходження
Організаційний	«містить організацію розроблення програми, склад та функції органів, що розробляють програму, структуру та права органів, які управляють реалізацією програми, особливості господарчого механізму управління розробленням та реалізацією програми»

Державна цільова програма повинна мати такі складові, що входять до структури та змісту цільової програми, яку надає Закон України «Про державні цільові програми» [214] та «Порядок розроблення та виконання державних цільових програм» [215], а саме: стислий виклад основних даних у вигляді паспорту програми; визначення та аналіз причин виникнення проблеми, а також обґрунтування закону її розв'язання програмним методом; визначення мети програми; «обґрунтування шляхів і засобів вирішення проблеми, а також необ-

хідність фінансування за рахунок коштів Державного бюджету України»; перерахування заходів і доручень з формулюванням виконавців, термінів виконання, обсягів та джерел фінансування з річною розбивкою; «розрахунок очікуваних результатів виконання програм та її ефективності»; розрахунок обсягів і визначення джерел фінансування.

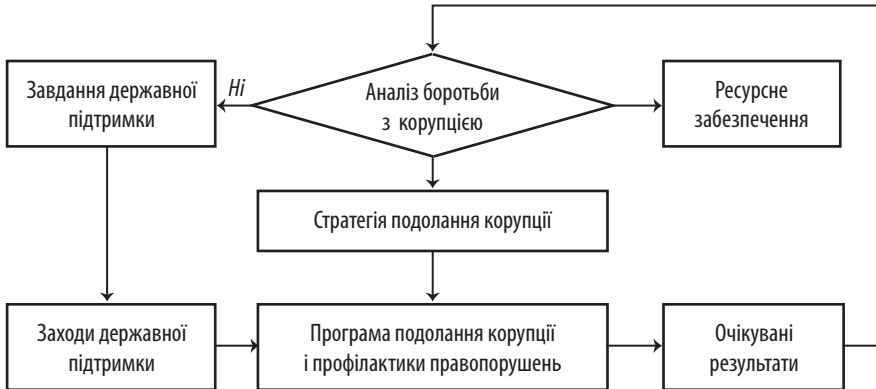

Рис. 3.4. Організаційна схема державної підтримки подолання корупції в Україні [213]

Щодо формування та реалізації регіональних програм, спочатку необхідно окреслити першочергові напрямки діяльності, далі з «урахуванням принципів стратегічного планування формують загальний план дій з підбору конкретних заходів для досягнення основної програмної мети й об'єднання їх в єдине ціле» [214; 215]. Під час розв'язування завдань програмного планування необхідно оцінити якість програм протидії та запобіганню корупції та розробити рекомендації щодо їх удосконалення для забезпечення економічної безпеки країни.

3.2. Методичне забезпечення оцінки якості цільових програм запобігання і протидії корупції

Для більш детального аналізу пропонується методика оцінки якості програм протидії і запобігання корупції за наступними напрямками: узгодженість із нормативними актами; структура, зміст і комплексність; якість, а також здатність вирішити проблеми (реалізованість), на які вона націлена. Згідно з принципами, технологією проведення та логікою програмно-цільового методу [198], пропонується здійснювати оцінку якості державних цільових програм за п'ятьма критеріями: цілісність, узгодженість, структурна відповідність, наукова обґрунтованість та практична реалізованість (рис. 3.5).

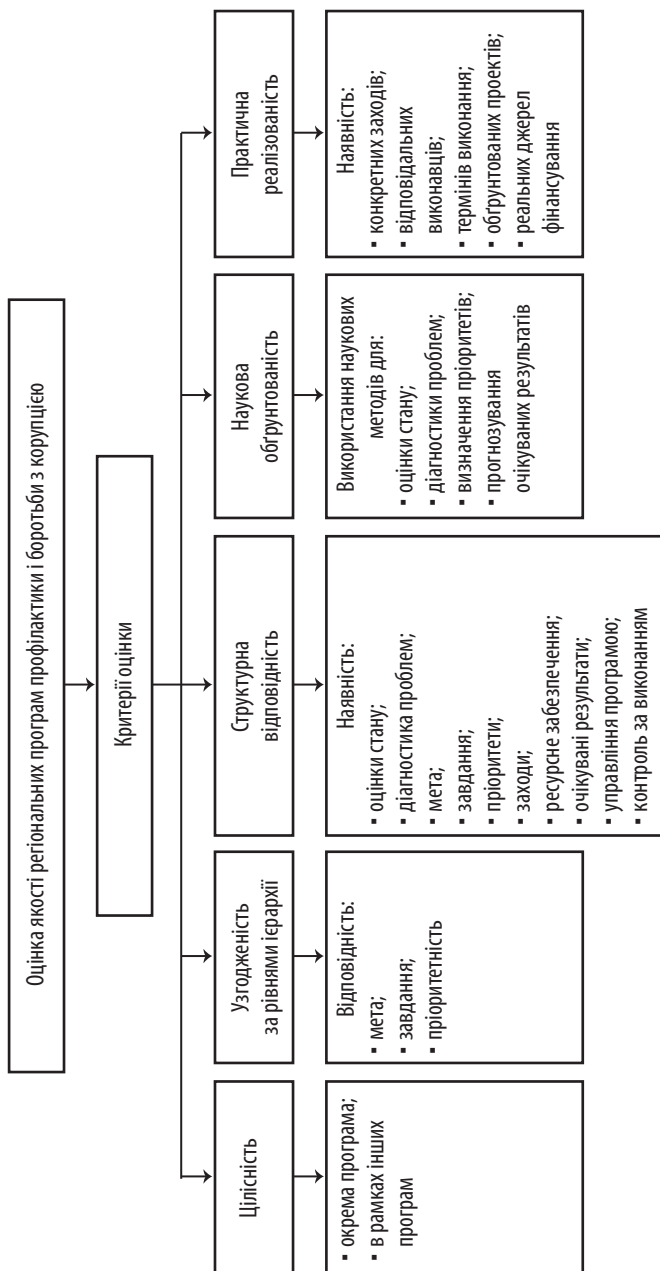

Рис. 3.5. Оцінка якості програм запобігання і протидії корупції

Згідно з рис. 3.5 першим етапом оцінки якості регіональних програм запобігання і протидії корупції є оцінка програм за цілісністю, яка включає оцінку за двома напрямками.

Першим напрямком є оцінка наявності окремої програми запобігання і протидії корупції, а другим – оцінка наявності питань боротьби з корупцією в інших програмах. Оцінювання регіональних програм за цілісністю проводиться експертами відповідно до *табл. 3.4*.

Таблиця 3.4

Оцінка програм за цілісністю

Оцінка	Кількість балів
Не відповідає	1
Відповідає	2

Другим етапом оцінки якості регіональних програм запобігання і протидії корупції є оцінка їх за узгодженістю за рівнями ієрархії. Оцінка програм за узгодженістю проходить у два кроки: оцінка Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011 – 2015 роки [78] за відповідністю цілям, пріоритетам та завданням Національної антикорупційної стратегії [67]. Далі, при умові, що державна програма відповідає стратегії, проводиться оцінка програм за відповідністю та недублюванням цілей і завдань державної програми запобігання і протидії корупції.

За основні критерії на першому кроці оцінки взято ціль та завдання Національної антикорупційної стратегії на 2011 – 2015 рр. [67] (*рис. 3.6*). Згідно з *рис. 3.6*, оцінка проводиться за трьома напрямками: оцінка відповідності змісту Національної програми меті, завданням і пріоритетам антикорупційної стратегії.

Оцінювання Національної програми за відповідністю цілям, пріоритетам та завданням Національної антикорупційної стратегії проводиться експертами аналогічно *табл. 3.5*.

Другим напрямком оцінки є відповідність змісту Державної програми запобігання і протидії корупції завданням стратегії. Якщо Державна програма відповідає завданням стратегії, тобто спрямована на забезпечення зниження корупції, – отримує два бали. Якщо в Державній програмі це не передбачається, то програма отримує один бал (*табл. 3.4*).

Наступним напрямком є оцінка відповідності завдань Державної програми завданням Національної антикорупційної стратегії в напрямку запобігання і протидії корупції. Отже, якщо кожне із завдань Державної програми відповідає

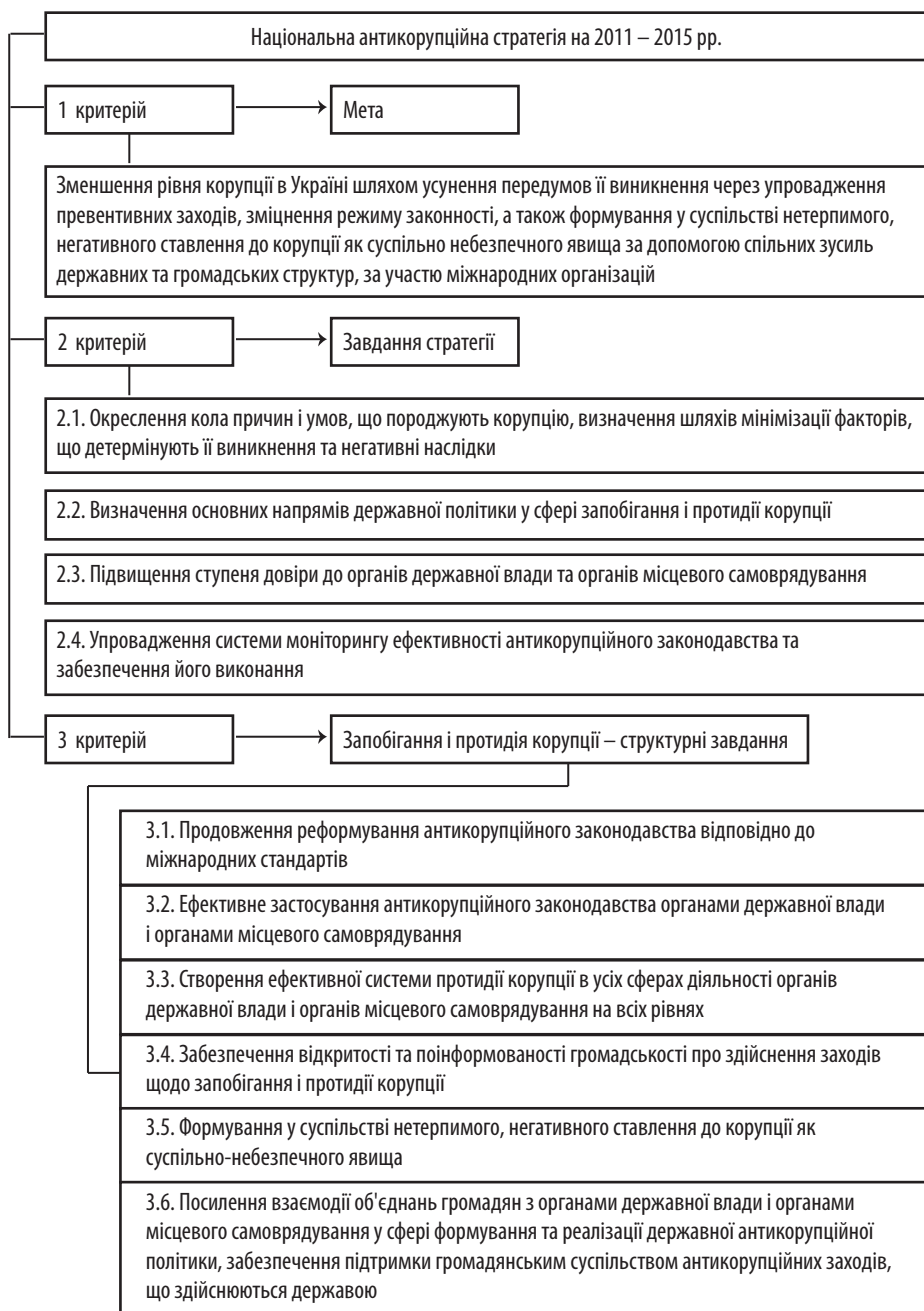

Рис. 3.6. Структура аналізу Державної програми щодо запобігання і протидії корупції [78] цілям, пріоритетам та завданням Національної антикорупційної стратегії України 2011 – 2015 рр. [67]

встановленим стратегією завданням запобігання і протидії корупції, то Державна програма по завданню, що аналізується, отримує два бали. Завдання Державної програми отримує один бал, якщо це завдання не відповідає завданням запобігання і протидії корупції, зазначеним у Національній антикорупційній стратегії.

Таблиця 3.5

Оцінка програм за відповідністю та недублюванням

Оцінка	Кількість балів
Не відповідає	1
Відповідає	2
Дублюються	1
Не дублюються	2

За результатами експертної оцінки робиться висновок, чи є Державна програма запобігання і протидії корупції узгодженою з Національною антикорупційною стратегією, тобто чи відповідає вона цілям та завданням стратегії. Далі, при умові, що Державна програма запобігання і протидії корупції відповідає Національній антикорупційній стратегії, другим кроком є проведення оцінки відповідності та недублювання цілей та завдань регіональних програм запобігання і протидії корупції цілям, завданням і пріоритетам Державної програми. Для оцінки в цьому напрямку критеріями обрані цілі та завдання Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011 – 2015 роки [78] (рис. 3.7).

Оцінка проводиться згідно з даними, наведеними в табл. 3.5. Таким чином, якщо мета програми відповідає меті Державної програми, така програма отримує два бали. Якщо зміст мети програми, що аналізується, не дублює мету національної програми, програма отримує два бали. Інакше, при невідповідності цілей програми цілям національної програми – один бал, та якщо ціль програми дублює ціль національної програми, програма отримує один бал.

Аналогічно проводиться оцінка відповідності та недублювання завдань програми завданням національної програми профілактики правопорушень.

Для висновків за всіма етапами та підетапам оцінки якості програм використовується шкала, розроблена на основі закону Фібоначчі [157]. Мінімальне значення шкали дорівнює 1 балу, як мінімальна кількість балів, що може отримати програма за критерієм від одного експерта, максимальне значення – 2 бали, як максимальна кількість балів, що може отримати програма за критерієм від одного експерта. Згідно із законом Фібоначчі зміни відбуваються на рівні 38,2%

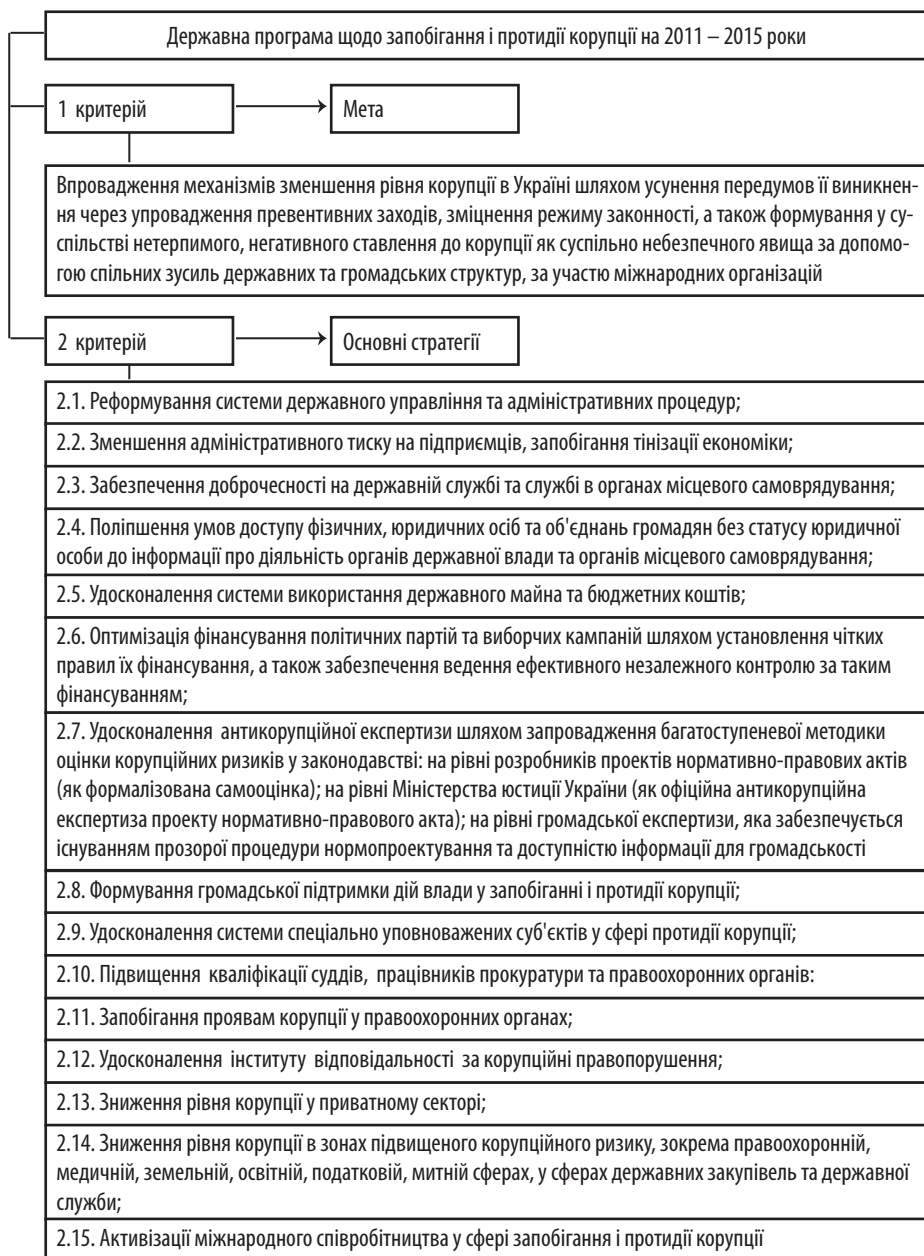

Рис. 3.7. Структура аналізу відповідності та недублювання змісту програм

і 61,8% [157]. Значення різниці максимального та мінімального балів: у даному випадку $2 - 1 = 1$. Перемноживши цю різницю послідовно на 0,382 і 0,618 і віднявши кожен з отриманих сум від «максимуму», отримуємо значення шкали, при яких, за законом Фібоначчі, найімовірніше відбуваються зміни. Результати розрахунку значення діапазонів шкали подано в *табл. 3.6*.

Таблиця 3.6

Шкала оцінки якості програм профілактики та боротьби з корупцією

Діапазон	1 – 1,38 балів	1,39 – 1,62 бали	1,63 – 2 бали
Результат	Переробити	Доробити	Впроваджувати

Оцінка за структурною відповідністю проводиться за таким алгоритмом: i – кількість критеріїв оцінки програми за структурою (частин цільової програми) (*рис. 3.8*).

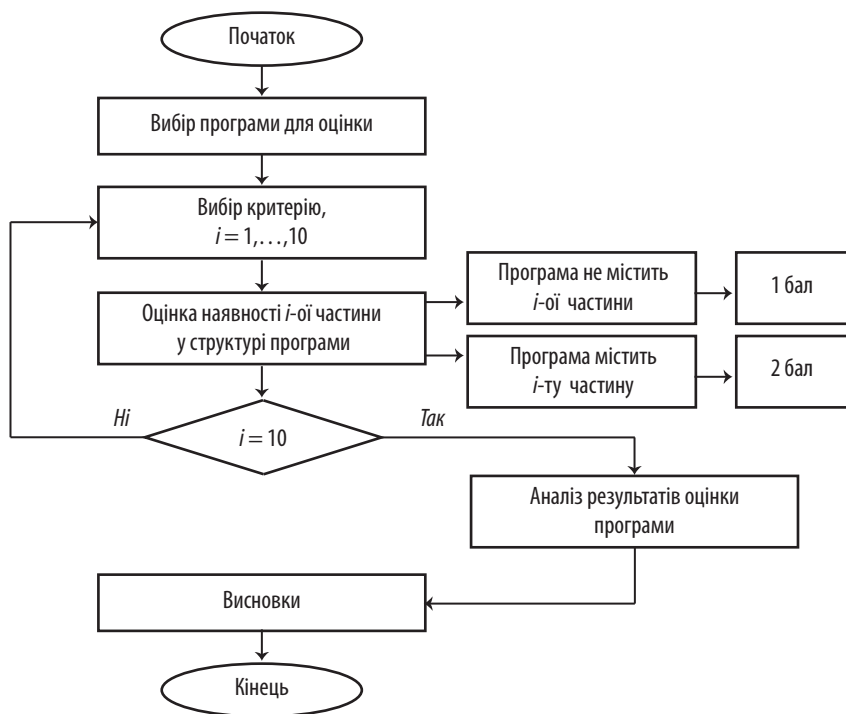

Рис. 3.8. Алгоритм оцінки програм протидії та запобігання корупції за структурною відповідністю

За структурною відповідністю експертам пропонується проводити експертизу програм протидії та запобіганню корупції за десятьма критеріями (рис. 3.9).

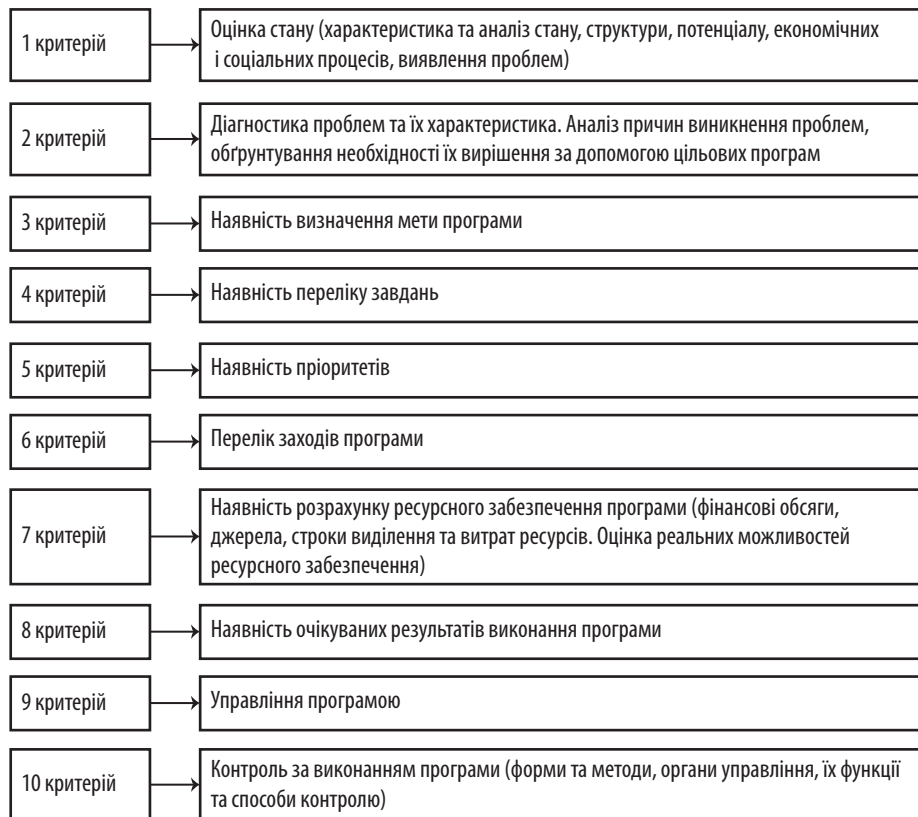

Рис. 3.9. Оцінка програм запобіганя і протидії корупції за структурною відповідністю

Критеріями виступають наявність елементів у структурі програм. Наявність: оцінки стану; діагностика проблем; мета; завдання; пріоритети; заходи; ресурсне забезпечення; очікувані результати; управління програмою; контроль за виконанням, що аналізуються, відповідно до розробленої структури цільової програми (див. рис. 3.5).

На етапі оцінки програм запобіганя і протидії корупції за структурною відповідністю експерти оцінюють наявність структурної частини у програмі. Якщо за визначеним критерієм програма не містить частини, відповідної критерію, то така програма повинна отримати один бал. Якщо за обраним критерієм програма містить відповідну частину, вона отримує два бали.

Наступним етапом експертної оцінки програм запобігання і протидії корупції є оцінка програм за науковістю обґрунтування (рис. 3.10). Критерії сформувані відповідно до засад законодавства щодо цільових програм та принципів програмно-цільового методу.

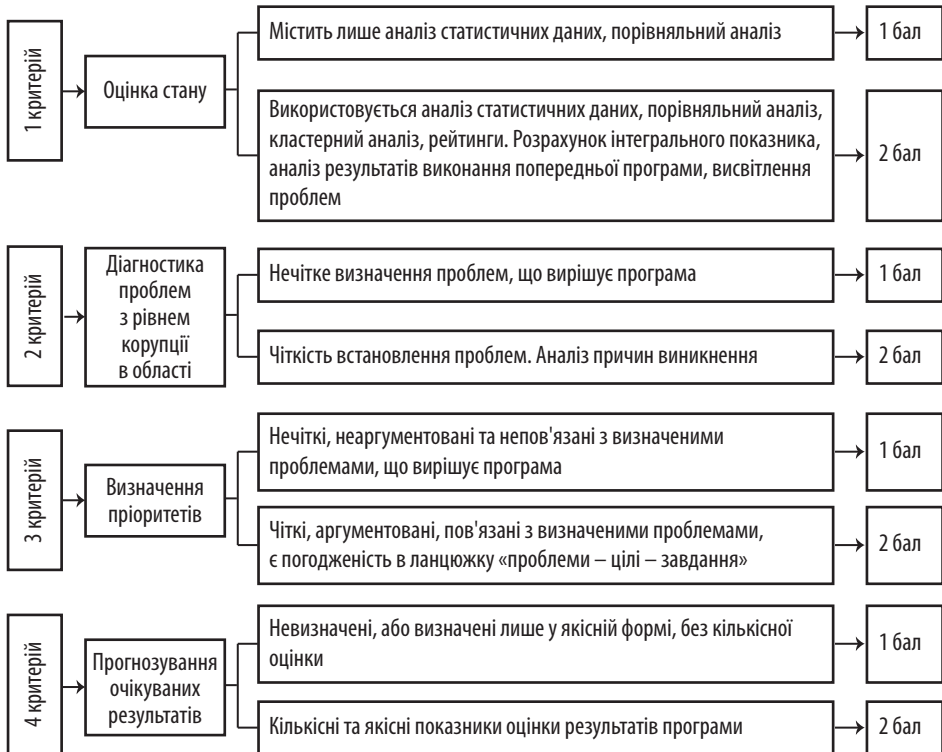

Рис. 3.10. Структура оцінки державних програм запобігання і протидії корупції за науковою обґрунтованістю

Відповідно до рис. 3.10, першим критерієм оцінки програм запобігання і протидії корупції є критерій «оцінка стану», за яким вона містить лише аналіз основних статистичних показників, висвітлює динаміку цих показників порівняно із аналогічними показниками інших країн світу або областей України, попередніх років.

Такий аналіз боротьби з корупцією є неглибоким, не дає комплексної оцінки стану, не виявляє специфіки його розвитку та, головне, його проблеми. Отже, за *першим критерієм* їй слід дати один бал. Програма, що, окрім зазначеного аналізу, вміщує рейтингові оцінки, кластерний аналіз, анкетування, визначення ін-

тегральних показників, аналіз результатів дії попередніх програм тощо, містить дійсно комплексну оцінку стану профілактики правопорушень і боротьби з корупцією, що дає змогу виявити проблеми та специфіку розвитку певної області, позитивний вплив та недоліки дії попередніх програм, тому за першим критерієм вона отримує два бали.

За *другим критерієм* «Діагностика проблем з рівнем корупції в області», якщо проблеми, на вирішення яких спрямована програма, не мають чіткого формулювання, не обґрунтовані у попередньому аналізі стану запобігання і протидії корупції, то вона отримує один бал. Навпаки, якщо програма містить чітко встановлені проблеми, що витікають із проведеного аналізу та аналізу причин виникнення зазначених проблем, відповідає програмно-цільовому підходу і повинна отримати два бали.

Наступним, *третьим критерієм* є критерій «Визначення пріоритетів». Програма, пріоритети якої сформульовані не чітко, не містять аргументації, не відповідають проблемам, на вирішення яких вона спрямована, має отримати один бал. Якщо програма містить пріоритети, спрямовані на вирішення зазначених проблем, то вона має отримати два бали.

Четвертим критерієм етапу оцінки програм за науковою обґрунтованістю є «Визначення цілей програми». Якщо в програмі цілі сформульовані не чітко, не містять аргументації, не відповідають проблемам, на вирішення яких вона спрямована, тобто не просліджується ланцюжок «проблеми – цілі», має отримати один бал. Якщо програма містить чітко встановлені цілі, спрямовані на вирішення зазначених проблем, що відповідає програмно-цільовому методу, то вона має отримати два бали.

П'ятим критерієм етапу оцінки програм за науковою обґрунтованістю є критерій «Прогнозування отриманих результатів». Програма, що взагалі не містить або містить визначення очікуваних результатів після її впровадження лише у якісній формі, тобто не має розрахунку прогнозних показників результату дії заходів програми, то вона отримує один бал. Якщо в ній очікувані результати стану проблеми від впровадження заходів підтримки подані в якісній та кількісній формах, то програма отримує два бали.

П'ятим, останнім етапом оцінки якості програм запобігання і протидії корупції є оцінка за практичною реалізованістю, де експертам пропонується проводити оцінювання програм за методикою, основою якої є їх оцінка за п'ятьма критеріями (рис. 3.11).

Відповідно до рис. 3.11 реалізованість програм запобігання і протидії корупції оцінюється за п'ятьма критеріями:

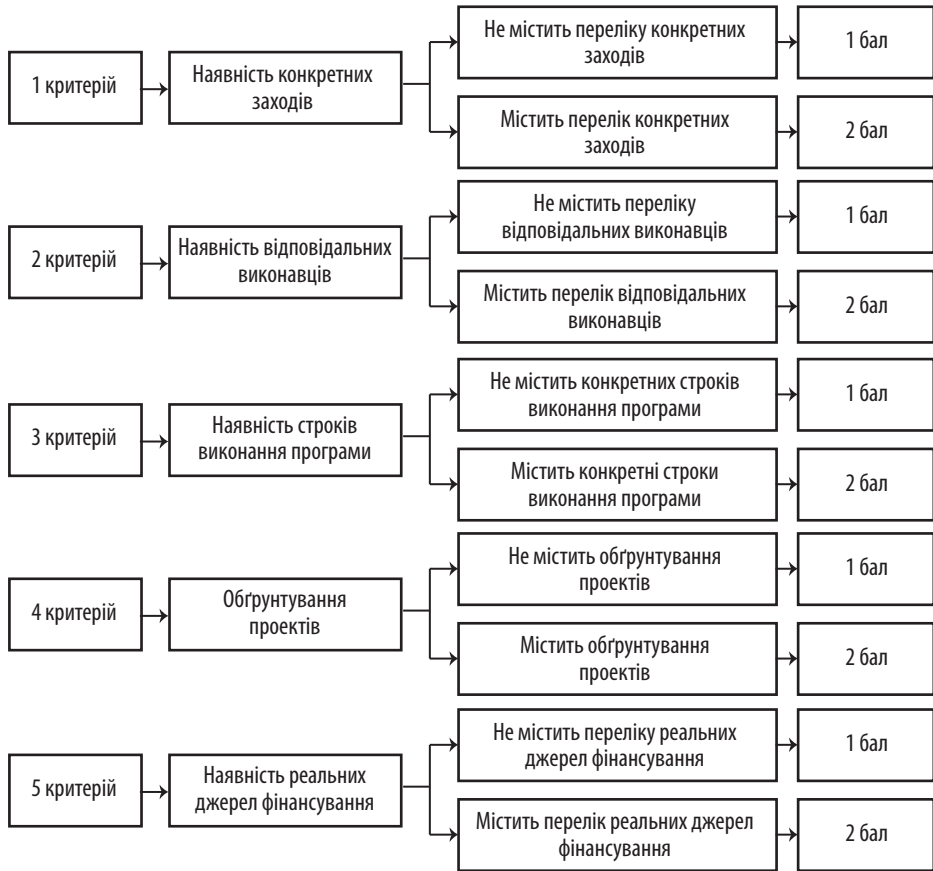

Рис. 3.11. Структура оцінки державних програм запобігання і протидії корупції за практичною реалізованістю

перший критерій – наявність конкретних заходів щодо реалізації програми, якщо в програмі вони наведені, то отримує два бали, якщо ні – один бал;

другий критерій – наявність відповідальних виконавців, якщо в програмі представлено перелік виконавців, їх функції, форми контролю та відповідальність, то програма отримує два бали, якщо ні – один бал;

третій критерій – термін виконання, в програмі наведено конкретні терміни для виконання окремих розділів та всієї програми, програма отримує два бали, якщо ні – один бал;

четвертий критерій – наявність обґрунтованих проектів: проекти обґрунтовані – два бали, обґрунтування відсутнє – один бал;

*n'*ятий критерій – реальність передбачених у програмі джерел її фінансування. Якщо визначене джерело фінансування є, на думку експертів, реальним, програма, що аналізується, отримує два бали; якщо, за висновком експертів, джерело не є реальним – один бал.

Наступним етапом експертної оцінки програм є безпосереднє проведення експертизи.

Для проведення експертизи пропонується використовувати Метод «Дельфі», який припускає повторення декількох кроків проведення опитування. Для здійснення першого тура експертам пропонуються питання, відповіді повинні бути подані у вигляді кількісних оцінок і обґрунтовані експертом [216].

Аналітична група проводить статистичну обробку отриманої від всіх експертів інформації. Для цього розраховується середнє та середньозважене значення параметра, що досліджується, визначається медіана як середній член загального ряду чисел, отриманих від експертів, і показник квартиль. Слід розглянути алгоритми обробки результатів експертного оцінювання безлічі об'єктів. Нехай m експертів зробили оцінку n об'єктів по L показникам. Результати оцінки представлені у вигляді величин x_{ij}^h , де j – номер експерта, i – номер об'єкта, h – номер показника (ознаки) порівняння. Величини x_{ij}^h ($i=1, \dots, n; j=1, 2, \dots, m; h=1, 2, \dots, l$) отримані методом безпосередньої оцінки, тобто x_{ij}^h є числами або балами. Для одержання групової оцінки об'єктів можна скористатися середнім значенням оцінки для кожного об'єкта [157; 216].

$$x_i = \frac{1}{m} \sum_{h=1}^l \sum_{j=1}^m g_h x_{ij}^h k_j \quad (i=1, 2, \dots, n), \quad (3.1)$$

де g_h – коефіцієнти ваг показників порівняння об'єктів;

k_j – коефіцієнти компетентності експертів. Коефіцієнти ваг показників і компетентності об'єктів є нормованими величинами.

$$\sum_{h=1}^l g_h = 1; \sum_{j=1}^m k_j = 1. \quad (3.2)$$

Медіана (Me) в цьому випадку при парному числі експертів розраховується як середньоарифметичне значення між серединними оцінками [157; 216].

Експерти повинні обов'язково ознайомитися з результатами й висновками аналітиків, після чого проводиться другий (черговий) тур. Експерти за результа-

тами представлених розрахунків можуть побачити, як кореспондується їх думка з думкою всієї групи експертів. Вони можуть змінити свої думки або залишити попередні, але в цьому випадку висунути контраргументи на свою користь. При цьому суворо дотримується принцип анонімності. У такий спосіб проводяться 2 – 3 тури. У підсумку одержуємо досить точну групову оцінку.

Завершальним етапом експертизи є етап «Підведення підсумків, визначення результату», на якому, за результатами експертної оцінки, робиться висновок про те, чи слід програму запобігання і протидії корупції, що аналізується, впроваджувати або вона повинна бути дороблена, чи її зовсім необхідно переробити. Для висновків про якість програми використовуємо шкалу, розроблену на основі закону Фібоначчі, наведену вище.

Отже, програми, що у сумі отримали від 1 до 1,38 балів, взагалі не відповідають програмно-цільовому підходу, та відповідно до запропонованої методики їх слід повністю переробити. Якщо за висновками експертизи програма отримала від 1,39 балів до 1,62 балів, її необхідно частково доробити, згідно з критеріями методики, за якими вона отримала найменшу кількість балів. Програма, яка відповідно до експертної оцінки отримала від 1,63 до 2,0 балів, є найкращою та має бути впроваджена в дію.

На сьогодні ціла низка питань щодо оцінки якості цільових програм запобігання і протидії корупції не вирішені як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Тому виникає об'єктивна необхідність в їх подальшому дослідженні, вдосконалюванні методичних підходів щодо оцінки впливу корупції на економічну безпеку країни, формування програм запобігання і протидії корупції, впровадженні нових підходів до оцінки їх якості.

Запропонований методичний підхід до оцінки якості державних програм запобігання і протидії корупції, заснований на програмно-цільовому методі, законодавчій базі щодо цільового програмування, досвіді країн світу, дозволить підвищити якість цільових державних програм профілактики та боротьби з корупцією, а також ефективність реалізації механізму державного регулювання.

3.3. Оцінка якості державних програм запобігання і протидії корупції в Україні

Відповідно до викладеної методики в роботі проведено оцінку якості сукупності програм запобігання і протидії корупції.

Як емпірична база в дослідженні використовувалися 28 документів, що характеризують стан запобігання і протидії корупції в Україні в цілому і по областях, з них 1 антикорупційна стратегія, 1 державна програма щодо запобігання і протидії корупції, вибірково 26 обласних програм запобігання і протидії корупції та профілактики правопорушень за період 2008 – 2014 рр. У здійсненні експертизи брали участь 12 експертів.

Першим етапом є оцінка програм за цілісністю, що проходить за двома напрямками: оцінка наявності окремої програми запобігання і протидії корупції та наявність окремих розділів профілактики та боротьби з корупцією в рамках інших програм (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Оцінка державних програм запобігання і протидії корупції в областях України за цілісністю

Програма	Середня оцінка
1	2
Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011 – 2015 роки [78]	2,0
Програма забезпечення громадської безпеки в АРК на 2011 – 2013 роки [217]	1,0
Єдина комплексна правоохоронна програма Вінницької області на 2010 – 2014 роки [218]	1,0
Програма запобігання і протидії корупції у Волинській області на 2013 – 2015 роки [219]	2,0
Програма запобігання та протидії корупції у Дніпропетровській області на 2013 – 2015 роки [220]	2,0
Регіональна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015 роки у Донецької області [221]	2,0
Програма щодо запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015 роки у Житомирській області [222]	2,0
Програма запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015 роки у Закарпатській області [223]	2,0
Програма щодо запобігання і протидії корупції в Запорізькій області на 2013 – 2017 роки [224]	2,0
Регіональна цільова програма профілактики злочинності на 2011 – 2015 роки в Івано-Франківській області [225]	1,0
Програма щодо запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015 роки у Київській області [226]	2,0
Регіональна комплексна Програма профілактики правопорушень на 2012 – 2015 роки у Луганській області [227]	1,0
Програма запобігання та протидії корупції у Львівській області на 2013 – 2015 роки [228]	2,0
Обласна Програма запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015 роки у Миколаївській області [229]	2,0
Заходи щодо запобігання та протидії корупції на 2013 – 2015 роки в Одеській області [230]	1,0

Закінчення табл. 3.7

1	2
Комплексна програма профілактики правопорушень на 2011 – 2015 роки у Полтавській області [231]	1,0
Обласна Програма щодо запобігання і протидії корупції на 2012 – 2015 роки у Рівненській області [232]	2,0
Обласна Програма запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015 роки у Сумській області [233]	2,0
Обласна Програма запобігання і протидії корупції на 2013 – 2014 роки у Тернопільській області [234]	2,0
Регіональна Програма щодо запобігання і протидії корупції в Харківській області на 2013 – 2015 роки [235]	2,0
Програма запобігання і протидії корупції у Херсонській області на 2013 – 2015 роки [236]	2,0
Обласна програма запобігання і протидії корупції на період до 2015 року у Хмельницькій області [237]	2,0
Програму профілактики злочинності в області на 2011 – 2015 роки у Черкаській області [238]	1,0
Обласна програма запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015 роки у Чернігівській області [239]	2,0
Комплексна програма профілактики правопорушень в Чернівецькій області на період до 2015 року [240]	1,0
Регіональна програма протидії корупції в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування Чернівецької області на 2008 – 2010 роки [241]	2,0
Міська цільова програма протидії та запобігання корупції у місті Києві на 2013 – 2016 роки «Свідома громадськість – добросовісна влада» [242]	2,0

Як видно з табл. 3.7, серед аналізованих програм до самостійних програм, які безпосередньо спрямовані на профілактику та боротьбу з корупцією, можна віднести Державну програму запобігання і протидії корупції [78] та 18 обласних програм, серед яких Регіональна програма протидії корупції в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування Чернівецької області на 2008 – 2010 рр. [241], яка була прийнята однією з перших серед регіональних програм, але втратила чинність.

У 8 аналізованих документах питання боротьби з корупцією передбачені в рамках інших програм. Низка областей не приймала Програм щодо запобігання і протидії корупції, а затвердила такі заходи в рамках інших програм (здебільшого комплексних програм профілактики правопорушень). Так, зокрема, в Автономній Республіці Крим окремі заходи з протидії корупції передбачені в рамках Програми забезпечення громадської безпеки в АРК на 2011 – 2013 роки. У Вінницькій області такі заходи заплановані в рамках «Єдиної комплексної

правоохоронної програми Вінницької області на 2010 – 2014 роки», у Кіровоградській, Луганській, Чернівецькій областях – в рамках Комплексної програми профілактики правопорушень в області, а в Черкаській області – в рамках «Програми профілактики злочинності в області на 2011 – 2015 роки». Таке комбінування, тобто включення заходів з запобігання та протидії корупції в інші програми, не можна вважати доцільним та ефективним [243].

У Полтавській області прийнятий «План заходів щодо попередження корупції на 2013 рік», який ОДА вважає Регіональною програмою запобігання та протидії корупції. В той же час, затверджений план, хоча і містить заходи, спрямовані на протидію корупції, за своїм завданням, структурою, строками реалізації, відсутністю визначеного фінансування, підходами щодо впровадження не відповідає вимогам щодо регіональних програм та не може вважатися Регіональною програмою запобігання та протидії корупції. В Полтавській області прийнято Комплексну Програму профілактики правопорушень на 2011 – 2015 роки, в якій присутній розділ «Протидія корупційним діянням та хабарництву», тому саме цю регіональну програму було включено до аналізу. В Одеській області розпорядженням голови ОДА затверджені «Заходи щодо запобігання та протидії корупції на 2013 – 2015 роки». Ці заходи не є Регіональною програмою запобігання та протидії корупції, хоча напрями запропонованих заходів загалом відповідають основним напрямам реалізації Стратегії.

У процесі дослідження було виявлено, що у Кіровоградській області в «Обласній комплексній Програмі профілактики злочинності і правопорушень на 2012 – 2015 роки» [244] не має розділу, спрямованого на боротьбу з корупцією, а також в цьому регіоні відсутня цільова програма запобігання і протидії корупції.

Другим етапом є оцінка програм за узгодженістю за рівнями ієрархії, що проходить у дві стадії:

- 1) оцінка Державної програми запобігання і протидії корупції [78] за відповідністю цілям, пріоритетам та завданням Національної антикорупційної стратегії України [67];
- 2) оцінка програм областей за недублюванням та відповідністю цілям, завданням і пріоритетам Державної програми запобігання і протидії корупції.

Результати оцінки Державної програми запобігання і протидії корупції за відповідністю цілям, пріоритетам та завданням Національної антикорупційної стратегії України наведені в *табл. 3.8*.

Таблиця 3.8

**Оцінка відповідності змісту Державної програми запобігання і протидії корупції
Національній антикорупційній стратегії України**

Критерії	Номер експерта												Загальна оцінка
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
<i>1. Мета</i>													
Зменшення рівня корупції в Україні шляхом усунення передумов її виникнення через упровадження превентивних заходів, зміцнення режиму законності, а також формування у суспільстві нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища за допомогою спільних зусиль державних та громадських структур, за участю міжнародних організацій.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
<i>2. Завдання стратегії</i>													
2.1. Окреслення кола причин і умов, що породжують корупцію, визначення шляхів мінімізації факторів, що детермінують її виникнення та негативні наслідки;	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1,17
2.2. Визначення основних напрямів державної політики у сфері запобігання і протидії корупції	1	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	1	1,67
2.3. Підвищення ступеня довіри до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	2	2	1,83
2.4. Упровадження системи моніторингу ефективності антикорупційного законодавства та забезпечення його виконання.	2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	1	1,67
<i>3. Запобігання і протидія корупції – структурні завдання</i>													
3.1. Продовження реформування антикорупційного законодавства відповідно до міжнародних стандартів.	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1,75
3.2. Ефективне застосування антикорупційного законодавства органами державної влади і органами місцевого самоврядування.	2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	2	1,83

Закінчення табл. 3.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
3.3. Створення ефективної системи протидії корупції в усіх сферах діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування на всіх рівнях.	2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	2	1,83
3.4. Забезпечення відкритості та поінформованості громадськості про здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції.	2	2	2	1	2	2	1	2	2	2	2	2	1,83
3.5. Формування у суспільстві нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища.	1	2	2	2	2	1	1	2	1	2	2	2	1,67
3.6. Посилення взаємодії об'єднань громадян з органами державної влади і органами місцевого самоврядування у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики, забезпечення підтримки громадянським суспільством антикорупційних заходів, що здійснюються державою.	1	2	2	2	2	1	1	2	1	2	2	2	1,67
Середня оцінка національної програми	1,72												

Відповідно до табл. 3.8, інтегральний результат оцінки Державної програми запобігання і протидії корупції за узгодженістю із Національною антикорупційною стратегією дорівнює 1,72 бали, тобто згідно зі шкалою (табл. 3.6) Державна програма відповідає цілям, завданням та напрямам реалізації стратегії, не має необхідності її доробляти.

Другою стадією оцінки програм за узгодженістю рівням ієрархії є оцінювання програм областей України за відповідністю та недублюванням цілей, завдань і пріоритетів Державній програмі запобігання і протидії корупції. Для експертної оцінки було відібрано 26 обласних програм запобігання і протидії корупції та профілактики правопорушень. Середня оцінка державних програм запобігання і протидії корупції і профілактики правопорушень в областях України за узгодженістю представлена у табл. 3.9.

Серед розглянутих документів не всі мають дані про дату і номер стверджувального рішення відповідного законодавчого (адміністративного) органу, паспорт програми, мету.

Таблиця 3.9

**Інтегральна оцінка державних програм запобігання і протидії корупції в областях України
за узгодженістю за рівнями ієрархії**

Програма запобігання і протидії корупції	Критерії																	Інтегральна оцінка
	1. Мета	2. Основні завдання																
		2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8	2.9	2.10	2.11	2.12	2.13	2.14	2.15		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	17	
АРК [217]	1,08	1,75	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,75	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,75	1,00	1,15	
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	
	1,08	2,00	1,00	2,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	1,75	1,75	1,00	1,75	1,00	1,00	1,00	1,15	
Вінницька [218]	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	
	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,50	
Волинська [219]	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,56	
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,75	2,00	1,75	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,47	
	1,75	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,99	
Дніпропетровська [220]	2,00	1,08	1,00	1,08	1,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,75	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,19	
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,00	1,75	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,63	
Донецька [221]	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,44	
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	
	2,00	2,00	1,75	1,75	1,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,75	2,00	1,75	1,08	1,00	1,00	1,00	1,44	
Житомирська [222]	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	
Закарпатська [223]	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	

Продовження табл. 3.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Запорізька [224]	2,00	2,00	1,00	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,50
	2,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,56
Івано-Франківська [225]	1,08	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,01
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
Київська [226]	2,00	2,00	1,75	2,00	1,00	1,00	1,00	2,00	2,00	1,75	2,00	1,75	1,75	1,00	1,75	1,61
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
Луганська [227]	1,08	1,75	1,00	1,75	1,00	1,00	1,00	1,00	1,08	1,00	1,08	1,00	1,00	1,00	1,00	1,11
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
Львівська [228]	2,00	2,00	1,00	1,00	2,00	2,00	1,00	2,00	2,00	1,75	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,42
	2,00	1,00	2,00	2,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,63
Миколаївська [229]	2,00	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,00	2,00	2,00	1,08	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,44
	2,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	2,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,63
Одеська [230]	1,00	2,00	1,00	2,00	2,00	2,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,38
	2,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00	2,00	2,00	1,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,63
Полтавська [231]	1,00	2,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,19
	2,00	2,00	2,00	1,75	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,99
Рівненська [232]	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,50
	1,75	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,55
Сумська [233]	2,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,44
	2,00	2,00	2,00	2,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,75	2,00	2,00	2,00	2,00	1,75	2,00	1,72

Закінчення табл. 3.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Тернопільська [234]	2,00	2,00	2,00	1,00	1,00	2,00	1,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,38
	2,00	1,00	1,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,69
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,00	1,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,44
Харківська [235]	2,00	1,75	1,00	1,00	1,00	2,00	2,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,68
	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,38
	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,63
Херсонська [236]	2,00	2,00	1,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,38
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,08	2,00	2,00	2,00	2,00	1,94
	1,75	1,75	1,00	1,75	1,00	2,00	1,00	1,00	1,75	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,31
Черкаська [238]	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,38
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	2,00	1,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,69
Чернігівська [239]	1,75	1,08	1,00	1,75	1,00	1,00	1,00	1,00	1,75	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,15
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
	2,00	1,75	1,00	1,75	1,75	1,00	1,00	1,08	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,28
Чернівецька [240]	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
	2,00	1,75	1,00	1,75	2,00	1,00	1,00	1,00	1,75	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,27
М. Київ [242]	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00

На першому етапі оцінки, відповідно до шкали табл. 3.8, видно, що з 26 обласних програм, 15 програм є неузгодженими за цілями та завданнями з Державною програмою (програми АРК [217], Вінницької [218], Донецької [221], Івано-Франківської [225], Луганської [227], Одеської [230], Полтавської [231], Тернопільської [234], Херсонської [236], Хмельницької [237], Черкаської [238], Чернігівської [239], Чернівецької [240], Чернівецької [241] областей та м. Київ [242]), 10 програм є частково узгодженими, лише програма Житомирської [222] області відповідає цілям та завданням Державної програми, отже і цілям, пріоритетам та завданням Національної антикорупційної стратегії. 9 програм не відповідають цілям Державної програми щодо запобігання і протидії корупції, або ціль в них відсутня взагалі (АРК [217], Вінницька [218], Івано-Франківська [225], Луганська [227], Одеська [230], Полтавська [231], Херсонська [236], Черкаська [238], Чернівецька [240]). Зміст завдань 4 програм практично повністю дублюється із цілями та завданнями Державної програми щодо запобігання і протидії корупції (Волинської [219], Житомирської [222], Запорізької [224], Рівненської [232] областей). В програмі Житомирської області продубльовано 9 з 15 завдань Державної програми щодо запобігання і протидії корупції. У 7 програмах завдання дублюються частково (Львівській [228], Миколаївській [229], Одеській [230], Тернопільській [234], Харківській [235], Херсонській [236], Чернігівській [239] областях).

Третім етапом оцінки якості програм запобігання і протидії корупції є оцінка програм за структурною відповідністю. Інтегральна оцінка програм запобігання і протидії корупції за структурою подана в табл. 3.10.

За результатами експертизи програм запобігання і протидії корупції за структурною відповідністю 5 програм не відповідають програмно-цільовому методу та визначеній законодавством структурі: Програма запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015 Закарпатської області [223], Регіональна цільова програма профілактики злочинності на 2011 – 2015 роки Івано-Франківської області [225], Заходи щодо запобігання та протидії корупції на 2013 – 2015 роки Одеської області [230], Обласна програма запобігання і протидії корупції на період до 2015 року Хмельницької області [237] та Обласна програма запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015 роки Чернігівської області [239].

Структура 6 програм, що аналізувалися, частково відповідає встановленим критеріям та потребує доробки. Останні 15 програм, на думку експертів, відповідають критеріям оцінки. Експерти дуже високо оцінили структурну відповідність Програми запобігання та протидії корупції у Дніпропетровській області на 2013 – 2015 роки [220].

Таблиця 3.10

Інтегральна оцінка державних програм запобігання і протидії корупції областей України за структурною відповідністю

Програми	Критерії												Інтегральна оцінка
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1,69	
Державна програма [78]	1,75	1,08	2,00	2,00	2,00	1,75	1,08	1,75	1,75	1,75	1,75	1,69	
<i>Програми областей</i>													
АРК [217]	1,00	1,00	1,75	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,08	2,00	2,00	1,58	
Вінницька [218]	1,00	1,00	1,75	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	2,00	1,68	
Волинська [219]	1,00	1,00	2,00	2,00	1,75	2,00	1,00	2,00	1,00	1,08	1,48	1,48	
Дніпропетровська [220]	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	
Донецька [221]	2,00	1,75	2,00	2,00	1,75	2,00	1,00	1,75	1,00	1,75	1,70	1,70	
Житомирська [222]	2,00	2,00	2,00	2,00	1,75	2,00	1,75	2,00	1,08	2,00	1,86	1,86	
Закарпатська [223]	1,00	1,00	2,00	1,08	1,08	2,00	1,00	1,75	1,00	1,00	1,29	1,29	
Запорізька [224]	1,00	2,00	2,00	1,75	1,75	2,00	1,00	1,75	1,00	1,00	1,53	1,53	
Івано-Франківська [225]	1,00	1,00	2,00	1,08	1,00	1,08	1,00	1,92	1,00	1,00	1,21	1,21	
Київська [226]	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,75	2,00	1,75	2,00	1,95	1,95	
Луганська [227]	2,00	1,75	1,75	1,75	1,08	2,00	1,00	1,75	1,75	1,08	1,59	1,59	
Львівська [228]	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,75	2,00	1,88	1,88	
Миколаївська [229]	1,00	1,00	2,00	2,00	1,75	2,00	1,00	2,00	1,00	2,00	1,58	1,58	
Одеська [230]	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,10	1,10	
Полтавська [231]	2,00	1,75	2,00	2,00	2,00	2,00	1,00	1,75	1,75	1,83	1,81	1,81	

Закінчення табл. 3.10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Рівненська [232]	1,00	1,00	2,00	2,00	1,08	1,00	1,75	1,75	1,00	1,00	1,36
Сумська [233]	2,00	2,00	1,75	2,00	1,75	2,00	2,00	2,00	1,75	2,00	1,93
Тернопільська [234]	2,00	2,00	2,00	2,00	1,75	2,00	2,00	2,00	1,75	2,00	1,95
Харківська [235]	1,00	1,75	2,00	2,00	1,75	2,00	2,00	2,00	1,75	1,75	1,80
Херсонська [236]	1,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	1,75	2,00	1,75	2,00	1,65
Хмельницька [237]	1,00	1,00	2,00	1,75	1,00	2,00	1,08	1,00	1,00	1,00	1,28
Черкаська [238]	1,75	1,08	2,00	2,00	1,08	2,00	1,75	2,00	2,00	2,00	1,77
Чернігівська [239]	1,00	1,00	1,75	1,08	1,00	2,00	1,08	1,08	1,00	1,00	1,20
Чернівецька [240]	1,00	1,00	1,75	1,75	1,00	1,75	1,75	2,00	1,75	1,00	1,48
Чернівецька [241]	2,00	2,00	2,00	2,00	1,92	2,00	1,75	1,75	1,75	1,75	1,89
м. Київ [242]	1,75	1,75	2,00	2,00	1,75	2,00	2,00	2,00	1,75	1,75	1,88

Наступним етапом є оцінка програм запобігання і протидії корупції за науковою обґрунтованістю.

З 27 програми, що аналізувалися за якістю, 14 отримали за шкалою найнижчу оцінку та повинні перероблятися повністю. У таких програмах відсутній комплексний підхід до вирішення проблем, на які вони спрямовані, в них не міститься детальна оцінка стану злочинності, відсутній аналіз причин виникнення проблем з корупцією, часто встановлені цілі не містять чіткого формулювання, завдання не відповідають цілям, заходи таких програм не носять системного характеру, можуть бути не визначені строки проведення заходів, обсяги та джерела фінансування не конкретизовані. Державна програма щодо запобігання і протидії корупції та 9 обласних програм отримали середні оцінки, вони за деякими критеріями повинні бути дороблені, 3 програми (Дніпропетровської [220], Львівської [228] та Сумської [233] областей) не потребують доробки.

Інтегральна оцінка програм запобігання і протидії корупції за четвертим етапом наведена в *табл. 3.11*.

Таблиця 3.11

Інтегральна оцінка програм за науковою обґрунтованістю

Програми	Критерії				Інтегральна оцінка
	1	2	3	4	
1	2	3	4	5	6
Державна програма [78]	1,00	1,75	1,75	1,08	1,40
<i>Програми областей</i>					
АРК [217]	1,00	1,00	1,00	1,08	1,02
Вінницька [218]	1,00	1,00	1,75	1,75	1,38
Волинська [219]	1,00	1,00	1,08	1,75	1,21
Дніпропетровська [220]	1,00	2,00	2,00	2,00	1,75
Донецька [221]	1,75	1,75	1,08	1,00	1,40
Житомирська [222]	1,08	2,00	2,00	1,00	1,52
Закарпатська [223]	1,00	1,00	1,08	1,75	1,21
Запорізька [224]	1,00	1,75	1,08	1,08	1,23
Івано-Франківська [225]	1,00	1,00	1,08	1,00	1,02
Київська [226]	1,75	2,00	1,08	1,00	1,46
Луганська [227]	1,08	1,00	1,08	1,75	1,23
Львівська [228]	1,75	2,00	1,83	1,00	1,65
Миколаївська [229]	1,00	1,75	2,00	1,00	1,44

Закінчення табл. 3.11

1	2	3	4	5	6
Одеська [230]	1,00	1,00	1,08	1,00	1,02
Полтавська [231]	1,75	1,75	1,75	1,00	1,57
Рівненська [232]	1,00	1,00	1,08	1,00	1,02
Сумська [233]	1,75	2,00	1,75	1,00	1,63
Тернопільська [234]	1,08	1,75	1,75	1,00	1,40
Харківська [235]	1,00	1,08	2,00	1,00	1,27
Херсонська [236]	1,00	1,00	2,00	1,00	1,25
Хмельницька [237]	1,00	1,08	1,00	1,00	1,02
Черкаська [238]	1,08	1,00	1,08	1,00	1,04
Чернігівська [239]	1,00	1,00	1,08	1,08	1,04
Чернівецька [240]	1,00	1,08	1,75	1,75	1,40
Чернівецька [241]	1,75	1,75	1,75	1,00	1,56
м. Київ [242]	1,75	1,75	1,75	1,00	1,56

Завершальним етапом оцінки якості програм запобігання і протидії корупції є оцінка їх за реалізованістю. Інтегральна оцінка програм за реалізованістю представлена у табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Інтегральна оцінка програм запобігання і протидії корупції за практичною реалізованістю

Програми	Критерії					Інтегральна оцінка
	1	2	3	4	5	
1	2	3	4	5	6	7
Державна програма [78]	2,00	2,00	1,75	1,00	1,75	1,70
<i>Обласні програми</i>						
АРК [217]	2,00	2,00	1,75	1,00	1,00	1,55
Вінницька [218]	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,80
Волинська [219]	2,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,60
Дніпропетровська [220]	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,80
Донецька [221]	1,75	2,00	2,00	1,00	1,00	1,55
Житомирська [222]	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,80
Закарпатська [223]	2,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,60
Запорізька [224]	2,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,60

Закінчення табл. 3.12

1	2	3	4	5	6	7
Івано-Франківська [225]	2,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,60
Київська [226]	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,80
Луганська [227]	2,00	2,00	2,00	1,00	1,08	1,62
Львівська [228]	2,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,60
Миколаївська [229]	2,00	2,00	2,00	1,00	1,75	1,75
Одеська [230]	2,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,60
Полтавська [231]	1,75	2,00	2,00	1,00	2,00	1,75
Рівненська [232]	2,00	2,00	1,00	1,00	1,75	1,55
Сумська [233]	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,80
Тернопільська [234]	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,80
Харківська [235]	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,80
Херсонська [236]	2,00	2,00	2,00	1,00	1,75	1,75
Хмельницька [237]	2,00	2,00	2,00	1,00	1,08	1,62
Черкаська [238]	2,00	2,00	2,00	1,00	1,08	1,62
Чернігівська [239]	2,00	2,00	2,00	1,00	1,75	1,75
Чернівецька [240]	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,80
Чернівецька [241]	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,80
м. Київ [242]	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00	1,80

За висновком експертів 8 обласних програм, що аналізувалися, не можуть бути реалізовані, оскільки здебільшого не мають реальних джерел та визначених обсягів фінансування.

Належне фінансування запропонованих заходів є запорукою їх успішного впровадження. Аналіз цього аспекту програм дозволив виявити декілька тенденцій. По-перше, низка програм не передбачає фінансування взагалі (це програми Волинської [219], Донецької [221], Запорізької [224], Львівської [228] областей). Низка програм щодо запобігання і протидії корупції має визначене фінансування за рахунок обласного, місцевих бюджетів та інших джерел (це програми Дніпропетровської [220], Рівненської [232], Сумської [233], Тернопільської [234], Харківської [235], Херсонської [236], Хмельницької [237] областей та м. Київ [242]). У деяких областях, а саме у Житомирській [222], Закарпатській [223] та Чернігівській [239] фінансування передбачене розпорядженнями голів Обласної державної адміністрації, або рішенням обласної ради, проте обсяг цього фінансування буде визначатися щороку при формуванні та

затвердженні відповідних бюджетів. Таким чином, ці три суб'єкти мають лише потенційне фінансування на антикорупційні заходи.

Не можна вважати належним такий підхід, коли фінансування передбачене, проте його обсяги не визначені (Чернігівська [239], Житомирська [222], Закарпатська [223] обл.). Це фактично означатиме фінансування «за залишковим принципом». Крім того, при такому підході порушується сама логіка процесу планування діяльності, коли спочатку формулюються заходи, необхідні для досягнення цілей, а тоді під них визначається рівень необхідного фінансування.

Аналіз також показав несиметричність розподілу визначених коштів між напрямками та за окремими заходами. Фінансування на найбільшу кількість заходів (11) передбачене у Дніпропетровській обл., а на найменшу (1) – у Чернівецькій обл. Найменші обсяги фінансування заплановані і у Чернівецькій обл. (64500 грн на 2013 – 2016 роки), в той час, як найбільші 0 в м. Києві (8025000 грн на 2013 – 2016 роки) [243].

За результатами проведення п'ятих етапів оцінки якості програм запобігання і протидії корупції за допомогою середнього показника (формула 3.1) визначено їх інтегральну експертну оцінку якості (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Інтегральна оцінка якості програм

Програми	Компоненти					Інтегральна оцінка
	цілісність	узгодженість за рівнями ієрархії	структурна відповідність	наукова обґрунтованість	практична реалізованість	
1	2	3	4	5	6	7
Державна програма [78]	2,0	-	1,69	1,40	1,70	1,70
<i>Обласні програми</i>						
АРК [217]	1,0	1,58	1,58	1,02	1,55	1,35
Вінницька [218]	1,0	1,58	1,68	1,38	1,80	1,49
Волинська [219]	2,0	1,53	1,48	1,21	1,60	1,57
Дніпропетровська [220]	2,0	1,73	2,00	1,75	1,80	1,86
Донецька [221]	2,0	1,60	1,70	1,40	1,55	1,65
Житомирська [222]	2,0	1,54	1,86	1,52	1,80	1,75
Закарпатська [223]	2,0	1,72	1,29	1,21	1,60	1,57
Запорізька [224]	2,0	1,53	1,53	1,23	1,60	1,58
Івано-Франківська [225]	1,0	1,51	1,21	1,02	1,60	1,27

Закінчення табл. 3.13

1	2	3	4	5	6	7
Київська [226]	2,0	1,81	1,95	1,46	1,80	1,81
Луганська [227]	1,0	1,56	1,59	1,23	1,62	1,40
Львівська [228]	2,0	1,53	1,88	1,65	1,60	1,73
Миколаївська [229]	2,0	1,54	1,58	1,44	1,75	1,66
Одеська [230]	1,0	1,51	1,10	1,02	1,60	1,25
Полтавська [231]	1,0	1,59	1,81	1,57	1,75	1,55
Рівненська [232]	2,0	1,53	1,36	1,02	1,55	1,49
Сумська [233]	2,0	1,58	1,93	1,63	1,80	1,79
Тернопільська [234]	2,0	1,54	1,95	1,40	1,80	1,74
Харківська [235]	2,0	1,56	1,80	1,27	1,80	1,69
Херсонська [236]	2,0	1,51	1,65	1,25	1,75	1,63
Хмельницька [237]	2,0	1,66	1,28	1,02	1,62	1,52
Черкаська [238]	1,0	1,66	1,77	1,04	1,62	1,42
Чернігівська [239]	2,0	1,54	1,20	1,04	1,75	1,51
Чернівецька [240]	1,0	1,58	1,48	1,40	1,80	1,45
Чернівецька [241]	2,0	1,64	1,89	1,56	1,80	1,78
м. Київ [242]	2,0	1,64	1,88	1,56	1,80	1,78

Медіана середнього значення між серединними оцінками дорівнює 1,571.

Показник квартиль для даного випадку дорівнює:

$$K_1 = 1,42, \quad K_3 = 1,75,$$

де K_1 – перша квартиль (25-та процентиль);

K_3 – третя квартиль (75-та процентиль).

Тобто, 25% експертних оцінок якості програм попадають нижче показника 1,45, а 75% значень – нижче показника 1,75.

Отже, за результатами проведення експертної оцінки якості програм запобігання і протидії корупції України видно, що з 26 обласних програм, які аналізувалися, 5 не повинні були впроваджуватися, адже вони не відповідають цілям Державної програми запобігання і протидії корупції, структурі і встановленим критеріям якості програм та за визначеною шкалою не можуть бути впроваджені або їх слід переробити повністю. 16 програм мають бути частково дороблені за тими критеріями, за яким вони отримали найнижчі оцінки, а потім можуть бути впроваджені у дію. Слід зазначити, що із загальної кількості об-

ласних програм запобігання і протидії корупції, які підлягали експертному аналізу, 6 програм відповідають чинному законодавству і мають велику вірогідність повної реалізації.

Отже, проведений аналіз виявив незадовільну якість програм в структурному, змістовному плані, ресурсному забезпеченні, механізмах реалізації та контролю, що негативно впливає на результативність впровадження механізму запобігання і протидії корупції. Така ситуація призводить до того, що в Україні в останні роки спостерігається тенденція до збільшення рівня злочинності та рівня корупції у порівнянні з іншими країнами. Все це свідчить про недостатню дієвість заходів щодо профілактики правопорушень та боротьби з корупцією.

Розрахуємо інтегральний показник, що дасть можливість на основі інтегральних експертних оцінок визначити рівень якості програм та проранжувати їх за формулою:

$$I = \sum_{i=1}^m \alpha_i K_i, \quad (3.3)$$

де I – інтегральний показник з урахуванням компонент;

α_i – ваги компонент, отримані за результатами експертної оцінки;

K_i – компоненти для оцінки якості державних програм профілактики та боротьби з корупцією.

Експерти встановили такі ваги для кожної компоненти: цілісність – 0,10, узгодженість за рівнями ієрархії – 0,15, структурна відповідність – 0,25, наукова обґрунтованість – 0,20, практична реалізованість – 0,30. У табл. 3.14 наведено ранжирування програм за рівнем якості.

Таблиця 3.14

Ранжирування програм за рівнем якості

Програми областей	Компоненти					Інтегральна оцінка	Ранг
	цілісність	узгодженість за рівнями ієрархії	структурна відповідність	наукова обґрунтованість	практична реалізованість		
1	2	3	4	5	6	7	8
АРК [217]	0,1	0,237	0,395	0,204	0,465	0,2802	24
Вінницька [218]	0,1	0,237	0,420	0,276	0,540	0,3146	14
Волинська [219]	0,2	0,230	0,370	0,242	0,480	0,3043	17
Дніпропетровська [220]	0,2	0,259	0,500	0,350	0,540	0,3699	1
Донецька [221]	0,2	0,240	0,425	0,280	0,465	0,3220	13

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ

Закінчення табл. 3.14

1	2	3	4	5	6	7	8
Житомирська [222]	0,2	0,231	0,465	0,304	0,540	0,3480	6
Закарпатська [223]	0,2	0,258	0,323	0,242	0,480	0,3005	18
Запорізька [224]	0,2	0,229	0,382	0,246	0,480	0,3076	15
Івано-Франківська [225]	0,1	0,226	0,302	0,204	0,480	0,2626	25
Київська [226]	0,2	0,271	0,487	0,292	0,540	0,3582	2
Луганська [227]	0,1	0,234	0,398	0,246	0,486	0,2927	21
Львівська [228]	0,2	0,230	0,470	0,330	0,480	0,3419	8
Миколаївська [229]	0,2	0,231	0,395	0,288	0,525	0,3278	10
Одеська [230]	0,1	0,227	0,275	0,204	0,480	0,2571	26
Полтавська [231]	0,1	0,239	0,453	0,314	0,525	0,3260	11
Рівненська [232]	0,2	0,230	0,340	0,204	0,465	0,2877	23
Сумська [233]	0,2	0,237	0,483	0,326	0,540	0,3571	3
Тернопільська [234]	0,2	0,231	0,488	0,280	0,540	0,3477	7
Харківська [235]	0,2	0,234	0,450	0,254	0,540	0,3356	9
Херсонська [236]	0,2	0,227	0,413	0,250	0,525	0,3228	12
Хмельницька [237]	0,2	0,249	0,320	0,204	0,486	0,2918	22
Черкаська [238]	0,1	0,249	0,443	0,208	0,486	0,2971	19
Чернігівська [239]	0,2	0,231	0,300	0,208	0,525	0,2928	20
Чернівецька [240]	0,1	0,237	0,370	0,280	0,540	0,3054	16
Чернівецька [241]	0,2	0,246	0,473	0,312	0,54	0,3541	4
м. Київ [242]	0,2	0,246	0,470	0,312	0,540	0,3536	5

У табл. 3.15 наведено результати оцінки якості регіональних програм боротьби з корупцією.

Таблиця 3.15

Результати оцінки якості обласних програм боротьби з корупцією

Реґіон	Компоненти					Інтегральна оцінка	Ранґ
	цілісність	узгодженість	структурна відповідність	наукова обґрунтованість	практична реалізованість		
<i>Програми, які необхідно впроваджувати</i>							
Дніпропетровська [220]	0,2	0,259	0,500	0,350	0,540	0,3699	1
Київська [226]	0,2	0,271	0,487	0,292	0,540	0,3582	2
Сумська [233]	0,2	0,237	0,483	0,326	0,540	0,3571	3
Чернівецька [241]	0,2	0,246	0,473	0,312	0,54	0,3541	4
м. Київ [242]	0,2	0,246	0,470	0,312	0,540	0,3536	5
Житомирська [222]	0,2	0,231	0,465	0,304	0,540	0,3480	6
<i>Програми, які необхідно доробити</i>							
Тернопільська [234]	0,2	0,231	0,488	0,280	0,540	0,3477	7
Львівська [228]	0,2	0,230	0,470	0,330	0,480	0,3419	8
Харківська [235]	0,2	0,234	0,450	0,254	0,540	0,3356	9
Миколаївська [229]	0,2	0,231	0,395	0,288	0,525	0,3278	10
Полтавська [231]	0,1	0,239	0,453	0,314	0,525	0,3260	11
Херсонська [236]	0,2	0,227	0,413	0,250	0,525	0,3228	12
Донецька [221]	0,2	0,240	0,425	0,280	0,465	0,3220	13
Вінницька [218]	0,1	0,237	0,420	0,276	0,540	0,3146	14
Запорізька [224]	0,2	0,229	0,382	0,246	0,480	0,3076	15
Чернівецька [240]	0,1	0,237	0,370	0,280	0,540	0,3054	16
Волинська [219]	0,2	0,230	0,370	0,242	0,480	0,3043	17
Закарпатська [223]	0,2	0,258	0,323	0,242	0,480	0,3005	18
Черкаська [238]	0,1	0,249	0,443	0,208	0,486	0,2971	19
Чернігівська [239]	0,2	0,231	0,300	0,208	0,525	0,2928	20
Луганська [227]	0,1	0,234	0,398	0,246	0,486	0,2927	21
<i>Програми, які необхідно повністю переробити</i>							
Хмельницька [237]	0,2	0,249	0,320	0,204	0,486	0,2918	22
Рівненська [232]	0,2	0,230	0,340	0,204	0,465	0,2877	23
АРК [217]	0,1	0,237	0,395	0,204	0,465	0,2802	24
Івано-Франківська [225]	0,1	0,226	0,302	0,204	0,480	0,2626	25
Одеська [230]	0,1	0,227	0,275	0,204	0,480	0,2571	26

За результатами ранжирування програм за інтегральним показником рівня якості програм запобігання і протидії корупції у трійку лідерів увійшли програми Дніпропетровської [220], Київської [226] та Сумської [233] областей, найгірший рівень якості та нижчі ранги отримали програми АРК [217], Івано-Франківської [225], Одеської [230] областей.

Інтегральна оцінка програм за рівнем якості підтвердила, що «Заходи щодо запобігання та протидії корупції на 2013 – 2015 роки» Одеської області [230] не можна вважати регіональною програмою запобігання та протидії корупції, хоча напрями запропонованих заходів загалом відповідають основним напрямкам реалізації Стратегії. В АРК та Івано-Франківській області необхідно розробити та впровадити програму запобігання і протидії корупції, в існуючих в цих регіонах програмах профілактики правопорушень питання боротьби з корупцією носять формальний характер.

Інтегральний показник визначає напрямки, за якими програми слід доробити. Так, практично всі програми, що аналізуються, мають бути перероблені в змістовному плані та в плані ресурсного забезпечення.

Таким чином, проведена оцінка якості цільових програм запобігання і протидії корупції в Україні на основі розробленого методичного підходу підтвердила недовіру сучасного програмного підходу до вирішення проблем профілактики правопорушень, зниження рівня злочинності і боротьби з корупцією.

Державним і регіональним органам влади слід активізувати та сконцентрувати зусилля для розробки ефективних механізмів запобігання і протидії корупції, профілактики правопорушень на методах програмно-цільового підходу з урахуванням досвіду зарубіжних країн світу, специфіки злочинності в областях України. Розроблений методичний підхід до оцінки якості програм запобігання і протидії корупції має практичний інтерес при розробці та впровадженні цільових програм різних рівнів.

Проведене в цьому розділі дослідження методичного забезпечення організації боротьби з корупцією в Україні дало змогу отримати такі наукові результати [245 – 246].

В Україні існують проблеми в управлінні і державному регулюванні системи забезпечення економічної безпеки країни, особливо це можна дослідити через аналіз системи державного регулювання боротьби з корупцією в регіонах України. Розроблення теоретико-методичних засад державного регулювання боротьби з корупцією є надзвичайно важливим завданням, а його розв'язання – об'єктивна передумова розроблення сучасної та ефективної системи забезпечення економічної безпеки України.

Узагальнення досвіду відомих вчених та їх пропозицій щодо цільового програмування дало можливість дати визначення поняття «цільова програма боротьби з корупцією», в якому, на відміну від існуючих, ураховано таку її властивість, як погодженість усіх її елементів за змістом відповідно до проблеми, на вирішення якої спрямована програма. Механізм державного регулювання боротьби з корупцією в системі забезпечення економічної безпеки країни охоплює чотири групи складових: методи, функції та цілі державного регулювання; заходи щодо запобігання та протидії корупції; інструменти впливу; суб'єкти та об'єкти впливу. Подібне структурування важливе для розроблення шляхів зменшення проблемності в забезпеченні економічної безпеки України. *По-перше*, це слугує визначенню найбільш важливих сфер впливу державного регулювання на економічну безпеку. *По-друге*, виокремлено комплекс інструментів державного регулювання, які, у свою чергу, можна згрупувати за напрямками реалізації (заходи інформаційного забезпечення, нормативно-правового забезпечення, фінансування, територіальної організації). *По-третє*, у роботі наведено концептуальні засади державного регулювання економіки, визначувані набором методів і функцій.

У дослідженні запропоновано методичне забезпечення оцінки якості регіональних цільових програм запобігання і протидії корупції. Згідно з принципами, технологією проведення та логікою програмно-цільового методу пропонується здійснювати оцінку якості регіональних цільових програм за п'ятьма критеріями: цілісність, узгодженість, структурна відповідність, наукова обґрунтованість та практична реалізованість.

Запропонований методичний підхід до оцінки якості регіональних програм боротьби з корупцією, заснований на програмно-цільовому методі, законодавчій базі щодо цільового програмування, досвіді країн світу та результатах експертної оцінки, дозволить підвищити якість регіональних цільових програм боротьби з корупцією, а також ефективність реалізації механізму її державного регулювання.

У роботі проведено оцінку якості сукупності регіональних цільових програм запобігання і протидії корупції. Як емпірична база в дослідженні використовувалися 28 документів, що характеризують стан запобігання і протидії корупцією в Україні в цілому і по областях, з них 1 Національна антикорупційна стратегія, 1 Державна програма щодо запобігання і протидії корупції, вибірково 18 обласних програм запобігання і протидії корупції та 8 обласних програм профілактики правопорушень, в яких є розділи, спрямовані на боротьбу з корупцією, за період 2008 – 2014 рр. При проведенні експертизи використовувався Метод

«Дельфі», а для висновків за всіма етапами та підетапам оцінки якості програм розроблена шкала на основі закону Фібоначчі.

За результатами проведення експертної оцінки та розрахунку інтегрального показника якості програм боротьби з корупцією України зроблено висновок, що з 26 обласних програм, які аналізувалися, 3 програми (АРК, Івано-Франківської, Одеської областей) мають найгірший рівень якості, вони не повинні були впроваджуватися. Ці програми не відповідають цілям Національної антикорупційної стратегії та Державної програми запобігання і протидії корупції, структурі і встановленим критеріям якості програм та за визначеною шкалою не можуть бути впровадженні або їх слід переробити повністю. 15 регіональних програм мають бути частково дороблені за тими критеріями, за яким вони отримали найнижчі оцінки, а потім можуть бути впровадженні у дію. Слід зазначити, що із загальної кількості обласних програм запобігання і протидії корупції, які підлягали аналізу, лише 3 програми (Дніпропетровської, Київської та Сумської областей) відповідають чинному законодавству і мають велику вірогідність повної реалізації.

Отже, проведений аналіз виявив низьку якість регіональних програм в структурному, змістовному плані, ресурсному забезпеченні, механізмах реалізації та контролю, що негативно впливає на результативність впровадження механізму протидії та запобігання корупції. Така ситуація призводить до того, що в Україні в останні роки спостерігається тенденція до збільшення рівня злочинності та рівня корупції у порівнянні з іншими країнами. Усе це свідчить про недостатню дієвість заходів щодо боротьби з корупцією. Так, більшість програм, що аналізувалися, мають бути перероблені в змістовному плані та в плані ресурсного забезпечення. В окремих областях існує необхідність в розробці окремих цільових програм боротьби з корупцією, а не у складі програм профілактики злочинності.

Таким чином, проведена оцінка якості цільових регіональних програм запобігання і протидії корупції в Україні на основі розробленого методичного підходу підтвердила недовіру сучасного програмного підходу до вирішення проблем зниження рівня корупції в країні. Розроблений методичний підхід до оцінки якості цільових програм протидії та запобігання корупції має практичний інтерес при розробці та впровадженні їх на різних рівнях державного управління.

Проведене у роботі дослідження дозволило отримати цілу низку взаємопов'язаних наукових та практичних результатів теоретичного, інструментального та емпіричного характеру, а саме:

1. Відсутність єдності думок вчених та їх позицій щодо розкриття сутності та змісту поняття «корупція» дала змогу дійти висновку про необхідність визначати цю категорію з позиції формування державних заходів попередження виникнення умов її появи та розповсюдження в економічній сфері.

У роботі дано визначення сутності та змісту поняття «корупція» як складного соціально-економічного, політико-правового явища, що виникає між особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, особами, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, посадовими особами юридичних осіб, фізичними особами, шляхом використання наданої їм влади у сфері політики або державного управління, службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди, задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів.

2. Аналіз наукової літератури показав, що існує різна термінологія при описі та визначенні поняття «економічна безпека». Так, автори використовують такі поняття, як: «безпека», «загроза», «економічна система», «розвиток», «національна безпека», «національні інтереси». Однак усі вони нерозривно пов'язані з поняттям «економічна безпека». Тому в дослідженні було проаналізовано поняття «безпека», «національна безпека» та «економічна безпека країни». Під економічною безпекою у роботі розуміється стан забезпеченості необхідними ресурсами на рівні, який дозволяє досягти захищеності національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, що забезпечує незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, спроможність до постійного оновлення та саморозвитку. У процесі дослідження виділено складові компоненти економічної безпеки країни та розглянуто існуючі методи для її оцінки.

3. У роботі доведено, що оцінювання рівня економічної безпеки країни з використанням запропонованих в теорії і практиці індикаторів та їх порого-

вих значень не дає змоги визначити місце України серед інших країн світу, у зв'язку з цим було запропоновано використовувати міжнародні рейтинги та індекси для порівняння стану економічної безпеки держав світу. Удосконалено аналітичне забезпечення оцінки та співставлення рівня економічної безпеки країн світу, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на сполученні міжнародних індексів, які характеризують ефективність державного управління, економічну свободу, конкурентоспроможність та рівень корупції.

У роботі пропонується оцінювати рівень економічної безпеки країни з використанням методу таксономії за міжнародними індексами, що дозволяє порівнювати країни за рівнем економічної безпеки. Відібрані міжнародні індекси дають можливість оцінити рівень економічної безпеки країни за напрямками: рівень розвитку економіки, ефективність роботи уряду, політична стабільність, якість законодавства, рівень корупції, рівень соціальної забезпеченості населення. Проведення кластерного аналізу дозволило розділити країни на три кластери, а застосування кореляційного аналізу допомогло виявити міцність зв'язку між цими показниками. З використанням методу таксономії було розраховано інтегральний показник економічної безпеки. Як показав проведений аналіз, Україна значно відстає за рівнем економічної безпеки від провідних країн світу.

4. Проведені у роботі когнітивний аналіз і сценарне моделювання впливу корупції на економічну безпеку країни дозволили систематизувати знання про фактори в їх взаємозв'язку і взаємодії та отримати прогноз впливу корупції на економічну безпеку держави.

У роботі побудовано когнітивну модель впливу корупції на економічну безпеку країни. При цьому використовувався сценарний підхід. У результаті проведеного моделювання було визначено, що основним фактором, який впливає на рівень економічної безпеки України, є рівень корупції в державі. Цей фактор було використано для імпульсного впливу з метою визначення необхідності його зниження для забезпечення економічної безпеки України. Використання когнітивного моделювання впливу корупції на економічну безпеку в країні дозволить регулярно отримувати об'єктивну, якісну інформацію і надавати змістовні, аналітичні матеріали, що сприяють обґрунтуванню та прийняттю управлінських рішень щодо забезпечення економічної безпеки та зниження рівня корупції в Україні.

5. Проведений у роботі аналіз існуючого порядку боротьби з корупцією в Україні дозволив довести доцільність використання цільового програмування як методу організації заходів запобігання виникнення та розповсюдження корупції, а також вибору напрямів та форм боротьби з нею.

У роботі удосконалено сутність поняття «цільова програма боротьби з корупцією» як заходу забезпечення економічної безпеки держави, яке, на відміну від існуючих, ґрунтується на погодженості усіх елементів за змістом, що дає змогу запобігати зовнішнім та внутрішнім загрозам, з метою забезпечення незалежності національної економіки, її стабільності, стійкості та спроможності до постійного оновлення й саморозвитку

6. Комплексне використання цільового програмування, експертної оцінки і таксономічного аналізу дало змогу оцінити якість державних програм боротьби з корупцією за такими критеріями, як: цілісність; узгодженість із нормативними актами; структура та зміст; наукова обґрунтованість, а також здатність вирішити проблеми (реалізованість), на які вона націлена, що має на меті покращення якості державних програмних документів.
7. Проведений аналіз виявив низьку якість регіональних програм протидії та запобігання корупції у структурному, змістовному плані, ресурсному забезпеченні, механізмах реалізації та контролю, що негативно впливає на результативність впровадження механізму профілактики правопорушень і боротьби з корупцією. Така ситуація призводить до того, що в Україні в останні роки спостерігається тенденція до збільшення рівня злочинності та рівня корупції у порівнянні з іншими країнами. Усе це свідчить про недостатню дієвість заходів щодо профілактики правопорушень та боротьби з корупцією. Так, практично всі програми, що аналізувалися, мають бути перероблені в змістовному плані та в плані ресурсного забезпечення.
8. Таким чином, проведена оцінка якості цільових регіональних програм запобігання і протидії корупції в Україні на основі розробленого методичного підходу підтвердила недієвість сучасного програмного підходу до вирішення проблем зниження рівня корупції в країні. Розроблений методичний підхід до оцінки якості цільових програм боротьби з корупцією має практичний інтерес при розробці та впровадженні їх на різних рівнях державного управління.

ДОДАТКИ

Додаток А

Динаміка зміни рейтингу України та деяких країн за Індексом сприйняття корупції в 2005 – 2013 рр. [55]

Рік	Рейтинг і значення показника країни-лідера	Рейтинг і значення показника для України і країн, що знаходяться поряд з нею	Рейтинг і значення показника країни-аутсайдера
2005	1. Ісландія (9,7)	112. Палестина (2,6) 113. Україна (2,6) 114. В'єтнам (2,6)	159. Чад (1,7)
2006	1. Фінляндія (9,6)	103. Мозамбик (2,8) 104. Україна (2,8) 105. Болівія (2,7)	163. Гаїті (1,8)
2007	1. Данія (9,4)	121. Малі (2,7) 122. Україна (2,7) 123. Коморос (2,6)	179. Сомалі (1,4)
2008	1. Данія (9,3)	136. Пакістан (2,5) 137. Україна (2,5) 138. Ліберія (2,4)	180. Сомалі (1)
2009	1. Нова Зеландія (9,4)	151. Тімор-Лесте (2,2) 152. Україна (2,2) 153. Зімбабве (2,2)	180. Сомалі (1,1)
2010	1. Данія (9,3)	140. Того (2,4) 141. Україна (2,4) 142. Зімбабве (2,4)	178. Сомалі (1,1)
2011	1. Нова Зеландія (9,5)	152. Таджикистан (2,3) 153. Україна (2,3) 154. Центральна африканська республіка (2,2)	182. Сомалі (1)
2012	1. Данія (9,0)	148. Сирія (2,6) 149. Україна (2,6) 150. Еритрея (2,5)	176. Сомалі (8)
2013	1. Данія (9,1)	148. Папуа-Нова Гвінея (2,5) 149. Україна (2,5) 150. Гвінея (2,4)	175. Сомалі (8)

Основні нормативно-правові акти України з питань протидії корупції

Вид документу	Назва документу
1	2
Кодекси	Про адміністративні правопорушення (1984); Кримінальний (2001); Митний (2002).
Закони	Про державну службу (1993); Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю (1993); Про боротьбу з корупцією (1995); Про службу в органах місцевого самоврядування (2001); Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (2006); Про засади запобігання та протидії корупції (2009); Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень (2009); Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення (2009), Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції» (2010), «Про правила етичної поведінки» (2012), «Про засади запобігання і протидії корупції» (2013), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (2013), «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень»(2013)
Укази Президента	Питання посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами в сфері економіки (№484 від 27 серпня 1994р.); Про затвердження Національної програма боротьби з корупцією (№319 від 10 квітня 1997р.); Про Концепцію боротьби з корупцією на 1998-2005 роки (№367 від 24 квітня 1998р.); Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з корупцією, іншими протиправними діями в соціально-економічній сфері та забезпечення економічного витрачання державних коштів (№1242 від 16 листопада 2000р.); Про обов'язкову спеціальну перевірку відомостей, що подають кандидати на зайняття посад державних службовців (№1098 від 19 листопада 2001р.); Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією (№84 від 6 лютого 2003р.); Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції (№175 від 9 лютого 2004р.); Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції (№1615 від 18 листопада 2005р.); Про Концепцію розвитку законодавства про державну службу в Україні (№140 від 20 лютого 2006р.); Про Концепцію подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» (№742 від 11 вересня 2006р.); Про деякі заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної антикорупційної політики (№80 від 1 лютого 2008р.); Про Міжвідомчу робочу групу з питань протидії корупції (№370 від 17 квітня 2008р.); Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 квітня 2008р. «Про заходи щодо реалізації Національної антикорупційної стратегії та інституційного забезпечення цілісної антикорупційної політики» (№414 від 5 травня 2008р.); Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стан протидії корупції в Україні» (№1101 від 27 листопада 2008р.); Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції» (№870 від 27 жовтня 2009р.)

Продовження табл. Б.1

1	2
	Про створення Національного антикорупційного комітету (№ 275/2010 від 26 лютого 2010 року), Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки (від 21 жовтня 2011 року №1001/2011), Про першочергові міри по реалізації Закону України «Про принципи попередження та протидії корупції» схвалено Указом Президента України від 5 жовтня 2011 року № 964/2011, Положення про Національний антикорупційний комітет. Затверджено Указом Президента України від 1 вересня 2011 року № 890/2011. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» Затверджено Указом Президента України від 12 лютого 2007 року №105 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012) Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»
Постанови Кабінету Міністрів України	Про застосування статті 13 Закону України «Про державну службу» (№641 від 11 серпня 1995 р.); Про стан виконання центральними і місцевими органами виконавчої влади актів законодавства про державну службу та боротьбу з корупцією(№1220 від 3 серпня 1998 р.); Про подання органами виконавчої влади аналітичної інформації про виконання вимог Закону України «Про боротьбу з корупцією» (№1785 від 27 вересня 1999 р.); Порядок проведення службового розслідування стосовно державних службовців (№950 від 13 червня 2000 р.); Про заходи щодо підвищення кваліфікації працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування з питань боротьби з корупцією (№828 від 2 червня 2003 р.); Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки відомостей, що подаються кандидатами на зайняття посад (№1624 від 15 листопада 2006 р.); Про стан фінансово-бюджетної дисципліни, заходи щодо посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням державного майна і фінансових ресурсів (№1673 від 29 листопада 2006 р.); Про затвердження Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007–2009 роки (№1767 від 20 грудня 2006 р.); Про затвердження Положення про Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики (№410 від 24 квітня 2009 р.), «Про затвердження Порядку зберігання документів і використання відомостей, зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру (№16 від 11 січня 2012 року), Про затвердження Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки (від 28 листопада 2011 р. № 1240) Про внесення змін в додаток 2 Державної програми щодо запобігання і протидії корупції (№325 від 25.04.2013)
Розпорядження Кабінету Міністрів України	Про затвердження плану заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією, на 2004 рік (№383 від 17 червня 2004 р.); Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» на період до 2010 року (№657 від 15 серпня 2007 р.).
Постанови Верховного Суду	Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією (№13 від 25 травня 1998 р.); Про судову практику у справах про хабарництво (№5 від 26 квітня 2002 р.)
Наказ Міністерства Фінансів	Про затвердження Методичних рекомендацій щодо заповнення державними службовцями та особами, уповноваженими на виконання функцій держави, «Декларації про доходи...» (№175 від 9 квітня 2001 р.).

ДОДАТКИ

Закінчення табл. Б.1

1	2
Наказ Головного управління державної служби України	Методичні рекомендації з питань запобігання та протидії корупції (№337 від 26 грудня 2007 р.).

Додаток В

Таблиця В.1

Перелік потенційних і реальних загроз економічній безпеці країни, наданий різними авторами

Потенційні і реальні загрози економічній безпеці	Автори						Разом
	[41]	[132]	[131]	[120]	[94]	[96]	
1	2	3	4	5	6	7	8
Відсутність надійної системи економічної безпеки	+		+	+			3
Неефективність державного регулювання та управління соціально-економічними процесами	+		+	+		+	4
Зростання тіньової економіки, посилення її криміналізації	+	+	+	+	+	+	6
Свідомі чи несвідомі дії представників вищих органів державної влади та управління, які шкодять державі і національним інтересам	+			+			2
Соціальна незахищеність значної частини населення, зростання бідності	+	+	+	+			4
Деформована структура виробництва, відсутність науково обґрунтованої структурної перебудови економіки	+	+	+	+	+	+	6
Неефективність податкової системи, масове ухилення від сплати податків	+	+	+	+			4
Неефективність управління державним сектором економіки	+		+	+			3
Високий рівень матеріало- та енергомісткості виробництва	+	+	+		+		4
Корупція в управлінській сфері	+		+	+	+		4
Недосконалість національного законодавства, пов'язаного з регулюванням економічних процесів	+		+	+		+	4
Домінування видобувних і базових галузей з низьким ступенем переробки сировини	+	+	+	+			4
Енергетична криза	+	+		+			3
Низький рівень замкнених циклів виробництва стратегічно важливої продукції, зокрема військової техніки та озброєння	+		+	+			3

ДОДАТКИ

Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Високий рівень зношеності основних фондів	+	+	+				3
Низький рівень заробітної плати, відсутність мотивації до праці	+	+	+	+			4
Значне падіння обсягів виробництва	+	+		+			3
Незадовільна орієнтація на виробництво продукції кінцевого споживання	+	+		+			3
Застарілі технології у більшості галузей виробництва, високі витрати, низька якість продукції	+	+	+	+	+	+	6
Витіснення України з частини зовнішніх ринків збуту продукції	+	+		+			3
Відсутність ефективних природоохоронних заходів	+						1
Значний антропогенно-техногенний вплив, погіршення якості земельних ресурсів	+	+	+				3
Зростання зовнішньої заборгованості, нерациональне використання іноземних кредитів	+	+	+				3
Широкомасштабне і безсистемне проведення конверсії військово-промислового комплексу		+	+				2
Монополізація економіки, низький рівень конкуренції		+	+				2
Недостатня розвіданість власної мінерально-сировинної бази, особливо тих її компонентів, які Україна змушена імпортувати		+	+				2
Низький рівень видобутку нафти, газу, вугілля для забезпечення власних потреб		+	+				2
Відсутність достатнього золотовалютного резерву та алмазного фонду		+	+				2
Низький рівень продуктивності праці		+	+				2
Низький рівень інвестиційної діяльності в країні		+	+		+		3
Зволікання з проведенням земельної реформи. Занепад агропромислового комплексу		+	+				2
Недосконала фінансово-бюджетна система, неефективність системи контролю за витратами бюджетних коштів, невчасне прийняття Державного бюджету		+	+				2
Дефіцит Державного бюджету та переважне емісійне його покриття, що не компенсує його зростання		+					1

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ

Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Штучність курсу національної грошової одиниці		+	+				2
Необґрунтоване зростання цін на споживчому ринку, відсутність паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію		+	+				2
Поглиблення розриву в рівнях доходів різних груп населення		+	+		+		3
Криза неплатежів, постійне підвищення рівня дебіторської та кредиторської заборгованості		+	+				2
Низький платоспроможний споживчий попит населення		+	+				2
Значне приховане безробіття		+	+		+		3
Погіршення фізичного і духовного здоров'я населення, моральна деградація особи, сім'ї, суспільства		+	+				2
Зниження тривалості життя та скорочення народжуваності населення		+	+				2
Зростання економічних злочинів		+			+		2
Нелегальне вивезення з України капіталу, переховування валютних коштів за кордоном		+	+				2
Значна відмінність у соціально-економічному розвитку регіонів		+					1
Загрозливий стан науки, освіти та культури, недостатнє фінансування		+	+		+		3
Неефективне використання природних ресурсів, широкомасштабне застосування екологічно шкідливих технологій		+	+				2
Відсутність експортно-імпоротної збалансованості, незначне додатне зовнішньоторгівельне сальдо		+					1
Нераціональна структура експорту, надмірне вивезення сировинних ресурсів		+	+			+	3
Нерозвиненість сучасної фінансової, організаційної та інформаційної інфраструктури підтримки конкурентоспроможності українського експорту		+	+			+	3
Недостатній контроль за здійсненням експорту та імпорту		+				+	2
Надмірна відкритість економіки, не виважена лібералізація зовнішньоекономічної діяльності		+	+	+			3

ДОДАТКИ

Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Залежність процесу реформування економіки від надання іноземних кредитів та іншої іноземної допомоги		+	+				2
Некерований відтік за кордон інтелектуальних і трудових ресурсів		+	+		+	+	4
Монопольна залежність від імпорту багатьох видів продукції стратегічного характеру, відсутність географічної збалансованості		+	+			+	3
Ввезення технічно застарілих та екологічно небезпечних виробництв		+	+				2
Витіснення іноземними товарами вітчизняної продукції з внутрішнього ринку		+	+				2
Здійснення міжнародних економічних санкцій проти України, або проти країн, з якими Україна має значний товарообмін		+					1
Неспівпадіння цілей іноземного капіталу з інтересами економічного розвитку України		+					1
Масова збитковість підприємств, їх неспроможність здійснювати нагромадження за рахунок власних джерел			+				1
Катастрофічна ситуація у вугледобувній промисловості			+				1
Неефективність банківської системи, її неспроможність забезпечувати кредитування реального сектора, брак довіри до неї з боку населення			+				1
Надмірна бюрократична зарегульованість умов інвестування і функціонування іноземного капіталу. Неприятливий інвестиційний клімат			+				1
Неврегульованість законодавства стосовно спільного виробництва, контроль за іноземними інвесторами			+				1
Неадекватність заходів в ліквідації наслідків катастроф, аварій, природних катаклізмів			+				1
Непослідовність у здійсненні економічних реформ			+	+			2
Тривалість економічної кризи і відсутність антикризової політики			+				1

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ

Закінчення табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Невиважене реформування відносин власності			+				1
Відсутність боротьби з реалізацією нелегально виробленої та контрабандної продукції			+				1
Втрата значної частини науково-технічного потенціалу, позицій на важливих напрямках науково-технічного прогресу						+	1

Таблиця В.2

Класифікація загроз економічній безпеці країни [41, 96, 132]

Класифікаційна ознака	Класи загроз
Місце виникнення	Внутрішні, зовнішні
Ступінь небезпеки	Особливо небезпечні, небезпечні
Можливість здійснення	Реальні, потенційні
Масштаби здійснення	Загальнонаціональні, локальні, індивідуальні
Тривалість дії	Тимчасові, постійні; короткострокові і довгострокові
Сфера спрямування	Виробничі, фінансові, експортно-імпортні, технологічні, інституційні, соціально-економічні, демографо-економічні, воєнно-економічні, еколого-економічні, інші
Характер спрямування	Прямі, непрямі
Ставлення до них	Об'єктивні, суб'єктивні
Ймовірність виникнення	Реальні і потенційні, малоімовірні і високоїмовірні
Можливість управління	Керовані, некеровані

Додаток А

Запропоновані вітчизняними та зарубіжними вченими показники для оцінки економічної безпеки країни та їх порогові значення

Показники для оцінки	Автори										Разом
	[131]	[99]	[40]	[92]	[126]	[123]	[44]	[147]	[147]	[147]	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	10	
Рівень падіння ВВП, у % до базового року	50	30-40	+	+	30-40	50	75	30-40		8	
ВВП, реальний номінальний		+	+	+						3	
ВВП в цілому від середнього по «сімці», %	75	+	50	+						4	
ВВП на душу населення від середнього по «сімці», %	50			+	30-40		50			4	
Інвестиції в ОФ, % ВВП				25						1	
Витрати на оборону, у % ВВП				3			5			2	
Рівень спаду обсягів виробництва у промисловості до базового року, %	40	+	+	+	50					5	
Питома вага в промисловому виробництві обробної промисловості, %						70	70			2	
Частка машинобудування в промисловому виробництві, %	20		25	25		20	20			5	
Рівень спаду обсягів виробництва у сільському господарстві, у % до базового року	30	+	+	+						4	
Обсяги інвестицій у ВВП, %	25		25	+	25	25	25			6	
Витрати на наукові дослідження, %до ВВП		2	2	1,5	2	5	2	2	2	7	
Частка нових видів продукції машинобудування, %	6		15	15	6	6	6			6	
Питома вага високотехнологічної продукції в експорті, %	10	10-15	10-15					10-15		4	
Частка населення, яке має доходи нижче межі малозабезпеченості, %	7	10	7	7-10	7	7	7	10		8	
Середня очікувана тривалість життя населення при народженні, років	70		70		70	70	70	75-79		6	
Розрив між грошовими доходами 10% найбільш і 10% найменш забезпечених груп населення	8	10:1	8	8	10	8	8	10:1		8	

Продовження додатку Д

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Співвідношення мінімальної і середньої заробітної плати	1:3	1:3	+		60			1:3	5
Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис населення)	5	5	5	+		5	5	5-6	7
Рівень безробіття (за методологією МОП), %	7	10	7	5-8	7	7	7	8-10	8
Обсяг внутрішнього боргу, % до ВВП	30	+	+	60	30	20	30		7
Поточна потреба в коштах для обслуговування та погашення внутрішнього боргу, % до податкових надходжень до бюджету	25				25		25		3
Заборгованість за державними цінними паперами, у % до ВВП	30								1
Обсяг зовнішнього боргу, у % до ВВП	25	+	25	60	30	25	25		7
Обсяг зовнішнього боргу, у % до річного експорту товарів та послуг	165			+					2
Сукупні платежі по обслуговуванню зовнішнього боргу, у % до доходів бюджету	20			20					2
Сукупні платежі по обслуговуванню зовнішнього боргу, у % до річного експорту товарів і послуг	12								1
Відсоткові платежі по обслуговуванню зовнішнього боргу, % до річного експорту товарів і послуг	12								1
Дефіцит Державного бюджету, % до ВВП	5	+	5	3	4-5	5	5		7
Грошова маса (M2), % до ВВП	50	+	50	50	50	50	50		7
Рівень інфляції за рік, %	20	+	20	25	20	20	20		7
Капторійність добового середньодушового раціону населення, ккал/доб	300	+	+						3
Питома вага імпорту в загальному обсязі спожитих продовольчих товарів, %	30	30-35	30	+	25	25	25	30	8
Питома вага в експорті продукції обробної промисловості								40	1
Частка імпорту в споживанні головних видів мінеральної сировини: нафта Газ (покриття потреби за рахунок однієї країни)	30								1

ДОДАТКИ

Продовження додатку Д

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Обсяг «тіньової економіки», в % до ВВП	33	+	+		30				4
Рівень споживання алкоголю на людину на рік, л		8						8	2
Число суїцидів на 1 тис. населення								3	1
Рівень депопуляції (кількість народжених до кількості померлих)		100:100						1	2
Кількість психічних патологій на 100 тис. населення, од		284						284	2
Рівень легітимності режиму (доля громадян, які не довіряють центральним органам влади), %		40						20-25	2
Доля громадян, які виступають за кардинальні зміни політичної системи								40	1
Рівень цін країни у % до США		+	+						2
Індекс цін (споживчих, промислової та сільгосп. продукції)		+	+						2
Обсяг іноземної валюти до національної, %			10		25	10	10		4
Обсяг готівкової іноземної валюти до національної, %							25		1
Диференціація суб'єктів країни за прожитковим мінімумом, рази			1,5				1,5		2
Кількість народжених на 1 тис. осіб					14,4				1
Кількість померлих на 1 тис. осіб					11,6				1
Коефіцієнт народжуваності								2,15	1
Коефіцієнт старіння (доля осіб більше 65 років)								7	1
Частка оплати праці найманих робітників у структурі ВВП					60				1
Частка в промисловому виробництві оборонної промисловості					70				1
Частка зовнішніх запозичень у покритті дефіциту Держбюджету					30	30	30		3
Витрати на освіту, % до ВВП							10		1

Закінчення додатку Д

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Частка імпорту во внутрішньому споживанні							30		1
Доля в експорті високотехнологічної продукції								10-15	1
Сумарна кількість надходжень від екологічних платежів (% ВВП)								5	1

«+» – наведено показник, але є відсутнім його порогове значення

Додаток Ж

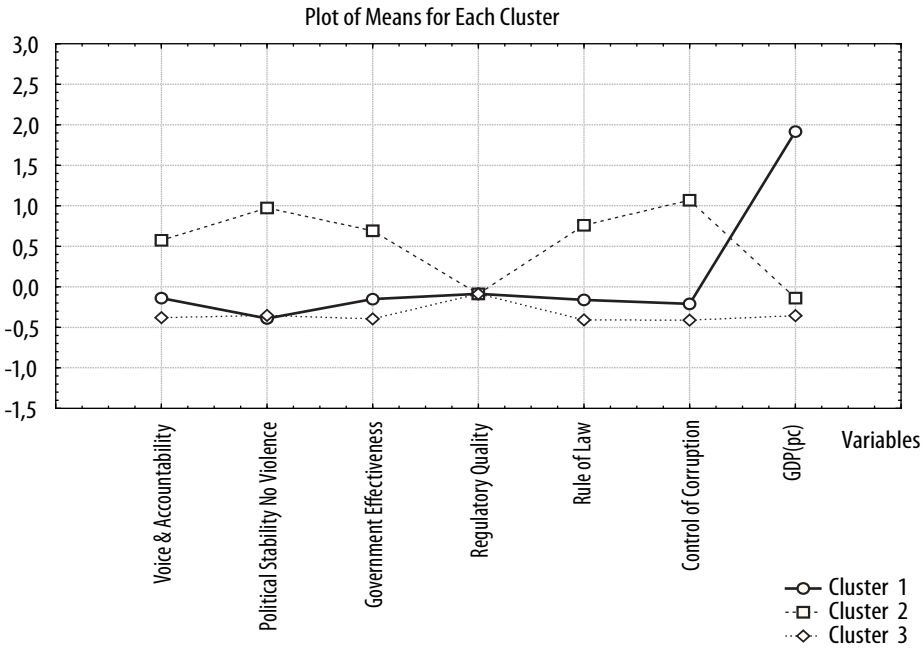

Рис. Ж.1. Кластеризація країн за рівнем економічної безпеки за показниками:
 1 – Право голосу; 2 – Політична стабільність; 3 – Ефективність уряду; 4 – Якість законодавства;
 5 – Верховенство закону; 6 – Контроль корупції; 7 – ВВП на душу населення

Результати кластеризації країн за рівнем економічної безпеки

	Cluster Means (Книга1.sta)	
	Cluster No. 1	Cluster No. 2
Voice & Accountability	0,244071	-0,376735
Government Effectiveness	0,270656	-0,380152
Rule of Law	0,287593	-0,388884
Control of Corruption	0,415466	-0,387965
GDP(рс)	1,021502	-0,376343
Voice & Accountability	0,244071	-0,376735
Government Effectiveness	0,270656	-0,380152
Rule of Law	0,287593	-0,388884
Control of Corruption	0,415466	-0,387965
GDP(рс)	1,021502	-0,376343

Euclidean Distances between Clusters (Книга1.sta)		
Distances below diagonal		
Squared distances above diagonal		
Cluster Number	No. 1	No. 2
No. 1	0,000000	0,773209
No. 2	0,879323	0,000000

Analysis of Variance (Книга1.sta)						
Variable	Between SS	df	Within SS	df	F	signif. p
Voice & Accountability	13,80030	1	34,5048	180	71,9915	0,000000
Government Effectiveness	15,16641	1	25,5974	180	106,6497	0,000000
Rule of Law	16,38632	1	33,1480	180	88,9808	0,000000
Control of Corruption	23,11392	1	49,7010	180	83,7107	0,000000
GDP(pc)	69,96716	1	111,0328	180	113,4267	0,000000

Descriptive Statistics for Cluster 1 (Книга1.sta)			
Cluster contains 49 cases			
Variable	Mean	Standard Deviation	Variance
Voice & Accountability	0,244071	0,793481	0,629612
Government Effectiveness	0,270656	0,597554	0,357071
Rule of Law	0,287593	0,690572	0,476890
Control of Corruption	0,415466	0,837704	0,701748
GDP(pc)	1,021502	1,413645	1,998391

Descriptive Statistics for Cluster 2 (Книга1.sta)			
Cluster contains 133 cases			
Variable	Mean	Standard Deviation	Variance
Voice & Accountability	-0,376735	0,180140	0,032450
Government Effectiveness	-0,380152	0,253132	0,064076
Rule of Law	-0,388884	0,278759	0,077707
Control of Corruption	-0,387965	0,348341	0,121341
GDP(pc)	-0,376343	0,338335	0,114470

ДОДАТКИ

Перелік країн, що увійшли до кожного з кластерів за рівнем економічної безпеки

Members of Cluster Number 1 (Книга 1) and Distances from Respective Cluster Cluster contains 49 cases		Members of Cluster Number 2 (Книга 1, ст. 1) and Distances from Respective Cluster Cluster contains 133 cases	
	Distance		Distance
ATG	1,133572	AFG	0,490171
AUS	0,482782	ALB	0,133287
AUT	0,502055	DZA	0,112351
BHS	0,662603	AGO	0,110822
BRB	0,605982	ARG	0,132856
BEL	0,472220	ARM	0,146507
BMU	2,243833	AZE	0,136598
BRN	0,294020	BHR	0,377427
CAN	0,610836	BGD	0,138573
CYP	0,290422	BLR	0,116633
DNK	0,665086	BLZ	0,448606
DMA	0,748746	BEN	0,127501
GNQ	0,371257	BTN	0,644746
FJI	0,748525	BOL	0,116473
FIN	0,514401	BIH	0,127131
FRA	0,599952	BWA	0,139106
DEU	0,580973	BRA	0,155230
GRD	0,764081	BGR	0,228133
ISL	0,379830	BFA	0,189599
IRL	0,721024	BDI	0,137542
ITA	0,578194	KHM	0,138454
JPN	0,614915	CMR	0,150034
KIR	0,794132	CPV	0,284719
KWT	0,689386	CAF	0,515819
LIE	2,282326	TCO	0,108296
LUX	1,687562	CHL	0,149973
MAC	1,699651	CHN	0,179000
MDV	0,689936	COL	0,162736
MLT	0,380245	COM	0,618090
MHL	1,574536	COG	0,132232
FSM	1,148744	CRI	0,058736
NLD	0,539722	CIV	0,137437
NOR	1,271353	HRV	0,260076
QAT	0,913512	CUB	0,208584
SGP	0,664124	CZE	0,370599
SLB	0,750935	DJI	0,582215
ESP	0,579080	DOM	0,067213
KNA	0,691525	ECU	0,075397
LCA	0,743624	EGY	0,153086
VCT	0,749435	SLV	0,108196
SUR	0,667454	ERI	0,241698
SWE	0,648046	EST	0,320616
CHE	0,720796	ETH	0,150996
TON	0,752151	GAB	0,106736
TUV	1,171075	GMB	0,201556
ARE	0,409416	GEO	0,138513
GBR	0,579715	GHA	0,177957
USA	0,659422	GRC	0,512284
VUT	0,750345	GRI	1,640182

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ

Стандартизовані данні для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки

Країна	Право голосу	Ефективність уряду	Верховенство закону	Контроль корупції	ВВП на душу населення
1	2	3	4	5	6
Афганістан	-0,339987	0,06000921	-0,086745465	0,22377925	-0,63097
Албанія	-0,299853	-0,384202568	-0,086748444	-0,6353417	-0,46369
Алгерія	-0,539765	-0,523194065	-0,086748617	-0,4615571	-0,4236
Ангола	-0,45201	-0,403854235	-0,086748498	-0,1705002	-0,4371
Аргентина	0,4059908	-0,480542311	-0,086748004	-0,5897341	-0,27684
Азербайджан	-0,462462	-0,384202568	-0,086748444	-0,6502577	-0,40955
Бахрейн	-0,401939	-0,158454691	-0,086745043	-0,0314017	0,289991
Бангладеш	-0,490776	-0,478267584	-0,086748526	-0,4691596	-0,62263
Барбадос	0,4916989	0,73664848	-0,086737649	0,91890592	-0,04003
Білорусь	-0,309773	-0,184094683	-0,086747503	-0,5457475	-0,36229
Бельгія	-0,044338	-0,189407797	-0,08674473	-0,1948157	1,477651
Беліз	0,0735834	0,13043785	-0,086744654	0,27017269	-0,4573
Бенін	-0,406161	-0,459962337	-0,086748472	-0,4835239	-0,61124
Бермуди	3,7280368	1,335918081	-0,08673016	1,83543708	3,608911
Бутан	-0,308852	0,365741452	-0,086744996	0,53571851	-0,56651
Болівія	-0,473351	-0,449327976	-0,086747868	-0,4766189	-0,56918
Боснія-Герцеговіна	-0,295804	-0,284682637	-0,086747995	-0,6224845	-0,42651
Ботсвана	-0,432016	-0,592343659	-0,086749081	-0,5426132	-0,33688
Бразилія	-0,401870	-0,525758877	-0,086748534	-0,6094375	-0,25872
Бруней	0,3166815	0,43015081	-0,086737217	0,63070707	1,037564
Болгарія	-0,420587	-0,483002174	-0,08674884	-0,8111448	-0,34112
Буркіна Фасо	-0,5301404	-0,592343659	-0,086749081	-0,548722	-0,6239
Бурунді	-0,3050439	-0,428731613	-0,08674841	-0,258387	-0,64063
Камбоджія	-0,4549561	-0,393027034	-0,086748085	-0,565475	-0,61353
Камерун	-0,4467212	-0,565443698	-0,086749081	-0,505345	-0,59027
Канада	-0,2555806	-0,278444401	-0,086745316	-0,451858	1,379286
Колумбія	-0,51091996	-0,525758877	-0,086748534	-0,621595	-0,40247
Коморос	0,00226248	0,163716202	-0,086745621	0,595425	-0,613
Конго	-0,2999295	-0,393978025	-0,086748498	-0,165939	-0,50887
Кіпр	-0,03535928	-0,058804555	-0,086743222	0,14159809	0,793385

ДОДАТКИ

1	2	3	4	5	6
Данія	-0,04432383	-0,189407797	-0,08674473	-0,2162917	2,151761
Уганда	-0,59234659	-0,086749081	-0,56529	-0,56284	-0,6265
Україна	-0,48300214	-0,08674884	-0,64791	-0,81623	-0,47168
ОАЕ	-0,17234615	-0,086745043	-0,07944	-0,02683	1,248923
Великобританія	-0,27844401	-0,086745316	-0,32828	-0,43191	1,301976
США	-0,27844401	-0,086745316	-0,36371	-0,56886	1,46793
Уругвай	-0,32494657	-0,086746852	-0,33656	-0,19739	-0,22616
Узбекистан	-0,19960108	-0,086748069	-0,45435	-0,63409	-0,60123
Росія	0,59690332	-0,086743157	0,439014	0,946969	-0,52496

Додаток 3

Таблиця 3.1

Кореляційні зв'язки між факторами

Показник	Ефективність уряду	Якість законодавства	Контроль корупції	Свобода підприємництва	Доля податків у ВВП	Доля прямих іноземних інвестицій до ВВП
Ефективність уряду	1					
Якість законодавства	0,875850593	1				
Контроль корупції	0,871061755	0,878199266	1			
Свобода	0,594959906	0,568023238	0,54170631	1		
Доля податків у ВВП	0,379632062	0,255036458	0,3006886	0,20029484	1	
Доля прямих іноземних інвестицій у ВВП	-0,01771	-0,01318	-0,08517	0,010635	0,055643	1

Таблиця 3.2

Стандартизація даних

Показник	Значення по рокам				Середнє значення показників за вибіркою	Середнє-квдратичне відхилення	Стандартизовані дані			
	2006	2007	2008	2009			0,3529	-0,353	0,411	-0,41176
Доля податків у ВВП (y5)	17,70	16,50	17,80	16,40	17,10	1,7	0,3529	-0,353	0,411	-0,41176
Доля інвестицій у ВВП (y6)	0,05	0,07	0,06	0,04	0,06	0,00045	-7,146	30,236	10,44	-33,5349
Ефективність уряду (y1)	0,17	0,18	0,18	0,18	0,18	5,88438	-110,24	59,702	25,269	25,26905
Якість законодавства (y2)	0,14	0,14	0,31	0,34	0,23	0,03534	-2,641	-2,6417	2,2084	3,075008
Контроль корупції (y3)	0,13	0,13	0,12	0,13	0,13	7,27834	35,988	35,988	-101,4	29,42787

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): Монографія. – К.: Юридична думка, 2004. – 400 с.
2. Словник іншомовних слів / За редакцією члена-кореспондента АН УРСР О. С. Мельничука. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1974. – 775 с.
3. Ожегов С. И. Словарь русского языка.– М.: Русский язык, 1990. – 921 с.
4. Юридичний словник-довідник. – К.: Феміна, 1996. – 696 с.
5. Абдієв К. М. Поняття корупції та система кримінально-правових способів боротьби з нею (за матеріалами Киргизької Республіки). – М., 1995. – С. 67.
6. Rogozin G. Коррупция как угроза для цивилизованного развития гражданского общества //Relga. Научно-культурологический журнал.– 2006. –№ 21. – С. 43 – 49.
7. Мишин Г. К. О теоретической разработке проблемы коррупции // Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы. / Под ред. В. В. Лунеева. М., 2001. – С. 264.
8. Большая Российская энциклопедия. Том 15. М.: ОАО Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», 2010. – 767 с.
9. Гнатієнко Г., Ледомська Л. Декотрі аспекти явища корупції та її вплив на економіку України // Економічний часопис. – 1997. – №9 – С. 15–31.
10. Основы борьбы с организованной преступностью / Под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 400 с.
11. Советский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1980. – 1599 с.
12. Тихомиров М. Ю. Юридическая энциклопедия. 3-е изд., перераб и доп. – М.: Юринформцентр, 1995. – С. 365.
13. Комиссаров В. С. Уголовно-правовые аспекты борьбы с коррупцией // Вест. Моск. ун-та Сер.11. Право. – 1993. – №1. – С. 26 – 30.
14. Астафьев Л. В. Некоторые вопросы правового воздействия на коррупционное поведение // Проблемы борьбы с организованной преступностью. Мат. науч.-практ. конф. (28-29 ноября 1995 г.). – М.: Моск. ин-т МВД России. – 1996. – С. 88 – 95.

15. Nye J. Corruption and political development: a cost-benefit analysis // *American Political Science*. 1967. № и (61). – P. 417.
16. Аврех Г., Овчинський В. Мздоимство и лихоимство на переходе к рынку // *Наш современник*. – 1992. – №12. – С. 105 – 111.
17. Охотнікова О. М. Посилення кримінальної відповідальності за посадові злочини // *Вісник Запорізького юридичного інституту*. – 1998. – №3. – С. 143–148.
18. Суховарова Е. Л., Нестеров А. В. Трансформация коррупции в условиях перехода к рынку // *Коррупция в России: состояние и проблемы*. – М.: Моск. ин-т МВД России. – 1996. – С. 59 – 63.
19. Кабанов П. А. Коррупция и взяточничество в России. – Нижнекамск: ИПЦ «Гузель», 1995. – 172 с.
20. Сурков К. В. О понятии коррупции и возможностях правового воздействия на неё // *Методологические проблемы воспитательной и кадровой работы в органах внутренних дел внутренних войск*. – СПб., 1991. – С. 33 – 37.
21. Криминология. Учебник для юридических вузов. Под общей редакцией А. И. Долговой. – М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1997. – 784 с.
22. Мишин Г.К. Коррупция: понятие, сущность, меры ограничения: Лекция. – М.: Акад. МВД РФ, 1991. – 34 с.
23. Лаптеакру В. Д. Борьба с коррупцией в республике Молдова (социальные, уголовные и криминологические аспекты): автореф. дис... канд. юр. наук: 12.00.08 / *Междунар. независ. ун-т Респуб. Молдова*. – Кишинэу, 1998. – 22 с.
24. Терещук О. В. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення): автореф. дис.... канд. юр. наук: 12.00.08 / *Одес. нац юрид. акад.* – Одеса, 2000. – 20 с.
25. Невмержицький Е. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: Монографія. – К.: КНТ, 2008. – 368 с.
26. Невмержицький Е. В. Корупція як соціально-політичне явище: особливості проявів і механізми подолання в сучасній Україні: Дис. канд. політ. наук: 23.00.02 / *Ин-т держ. і права НАН України*. – К., 1999. – 19 с.
27. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія і практика: Монографія. – К.: ВПЦ «Київський університет». – 2006. – 239 с.
28. Гальперин И.М. Организованная преступность, коррупция и уголовный закон // *Социалистическая законность*. – 1989. – №4. – С. 37.
29. Гуменюк Л. Й. Теоретико-соціологічний аналіз корупції як загрози національній безпеці України // *Науковий вісник ЛДУВСС. Серія економічна. Збірник наукових праць*. Львів, 2009. – Випуск 2. – С. 100 – 109.

30. Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции // Овчинский В. С. Международно-правовые основы борьбы с коррупцией и отмытием преступных доходов: Сборник документов. – М., 2004.

31. Конвенция Совета Европы о гражданско-правовой ответственности за коррупцию // Овчинский В. С. Международно-правовые основы борьбы с коррупцией и отмытием преступных доходов: Сборник документов. – М., 2004.

32. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

33. Закон Азербайджанської Республіки від 13 січня 2004 р. № 580-III «Про боротьбу з корупцією» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.azeri.ru](http://www.azeri.ru).

34. Закон Республіки Білорусь від 20 липня 2006 р. № 165-3 «Про боротьбу з корупцією» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// mvd.gov.by](http://mvd.gov.by).

35. Закон Республіки Казахстан від 2 липня 1998 р. № 267-1 «Про боротьбу з корупцією» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.mvd.kz](http://www.mvd.kz).

36. Закон Киргизької Республіки від 6 березня 2003 р. № 51 «Про боротьбу з корупцією» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.gov.kg](http://www.gov.kg).

37. Закон Республіки Молдова «Про попередження корупції та боротьби з нею» №90 від 25 квітня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.mai.gov.md](http://www.mai.gov.md).

38. Федеральний закон Російської Федерації від 25 грудня 2008 р. № 273-ФЗ «Про протидію корупції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.scrf.gov.ru](http://www.scrf.gov.ru).

39. Зинченко В. А. Сущность дефиниций конкуренции и модель конкурентной борьбы: Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. – 456 с.

40. Гончаренко Л. П. Экономическая и национальная безопасность: Учебник / Под ред. Л. П. Гончаренко. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. – 543 с.

41. Берлач А. І., Філіпенко Т. В. Основи економічної безпеки України: Навчальний посібник. – Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2007. – 324 с.

42. Андрианов В. Д. Коррупция как глобальная проблема: история и современность / В. Д. Андрианов. – М.: Экономика, 2011. – 304 с.

43. Экономика и право. Теневая экономика: уч. пособие для студентов вузов / под ред. Н. Д. Эриашвили, Н. В. Артемьева. – 3 изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА. 2007. – 448 с.

44. Богомолов В.А. Экономическая безопасность: уч. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности экономики и управления. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 303 С.
45. Cheung SNS A Simplistic General Equilibrium – Theory of Corruption // Contemporary Economic Policy. 1996. V. 14
46. Rose-Ascerman S. The Economics of Corruption // Journal of Political Economy. 1975. №4. Pp. 187 – 203.
47. Cheung SNS A Simplistic General Equilibrium – Theory of Corruption // Contemporary Economic Policy. 1996. V. 14.
48. Tirole JA Theory of Collective Reputations with Applications to the Persistence of Corruption and to Form Quality // The Review of Economic Studies. 1996. №63. Pp. 1 – 22.
49. Гевелинг Л. В. Клептократия. Социально-политическое измерение коррупции и негативной экономики. Борьба африканского государства с деструктивными формами организации власти. М.: Изд-во «Гуманитарий» Академии гуманитарных исследований, 2001. – 590 с.
50. Нуреев Р. М. Теория общественного выбора. Курс лекций: уч. пособие для вузов. М.: Изд.дом ГУ Высшая школа экономики. – 2005. – 536 с.
51. Krueger A. The Political Economy of the Rent-Seeking Society // American Economic Review. 1974. Vol.64. №. 3.
52. Волженкин Б. В. Коррупция. – СПб.: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры РФ, 1998. – 44 с.
53. Альпидовская М. Л. Экономические основы теневой экономики и коррупции бюрократического аппарата // Менеджмент в России и за рубежом. – 2008. – № 1. – С. 138.
54. Быстрова А. С., Сильвестрос М. В. Феномен коррупции: некоторые исследовательские подходы // Журнал социологии и социальной антропологии. 2000, т. 3, вып. 1.
55. Орехов С. А. Организационно-управленческий механизм борьбы с коррупцией как условие обеспечения экономической безопасности страны [Электронный ресурс]: Дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 .– М.: РГБ, 2005 (Из фондов Российской Государственной Библиотеки).
56. Corruption Perceptions Index 2013 [Электронный ресурс] / Transparency International. – Режим доступа: [http:// www.transparency.org/policy_research / surveys_indices/cpi/0](http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/0).

57. Transparency International Global Corruption Barometer 2009 [Електронний ресурс] / Transparency International. – Режим доступу // http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/gcb/2009.

58. Political and Economic Risk Consultancy, Ltd. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.asiarisk.com>.

59. The Worldwide Governance Indicators 2012 [Електронний ресурс] / The World Bank. – Режим доступу: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>

60. Political Instability Index 2011/2012 [Електронний ресурс] / The Economist. – Режим доступу: http://viewswire.eiu.com/site_info.asp?info_name=social_unrest_table&page=noads&rf=0.

61. Index Of State Weakness In The Developing World 2012 [Електронний ресурс] / Brookings Institution. – Режим доступу: http://www.brookings.edu/~media/Files/rc/reports/2008/02_weak_states_index/02_weak_states_index_indicator_scores_pullout.ashx.

62. Failed States Index 2012 [Електронний ресурс] / Foreign Policy. – Режим доступу: http://www.foreignpolicy.com/images/090624_2012_final_data.pdf.

63. Офіційний сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/21885>

64. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009, 2011. Звіт за результатами соціологічних досліджень. – Київ, 2011. – 47с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kiis.com.ua/img/pr_img/20110920_korup/Corruption%20in%20Ukraine_2007-2009_2011_Ukr.pdf.

65. Політична корупція в Україні: суб'єкти, прояви, проблеми протидії (аналітична доповідь Центру Разумкова) // Національна безпека і оборона. – 2009. – №7(111). – С. 2 – 67.

66. Концепція подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» Схвалена Указом Президента України від 11 вересня 2006 року № 742/2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

67. Національна антикорупційна стратегія на 2011-2015 рр. Схвалена Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року №1001/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

68. Распоряжение Президента Азербайджанской Республики «Об утверждении Национальной стратегии по повышению прозрачности и борьбе с коррупцией» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consulting.minimax.az/cgi-bin/users/showdoc?doc=ra_072292.

69. Национальная стратегия борьбы с коррупцией в Кыргызской Республике. Утверждена Указом Президента Кыргызской Республики от 11 марта 2009 года № 155 [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www.adc.kg/index.php?option=com_content&view=article&id=15.

70. Редкоус В. М. Правовое регулирование противодействия коррупции в государствах-участниках СНГ в контексте обеспечения национальной безопасности // Право и государство: теория и практика.– 2008. – № 5 (41). – С. 87 – 93.

71. Оціночний звіт по Україні. Затверджено GRECO на 32-му пленарному засіданні, 19 – 23 березня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.coe.int/GRECO.

72. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 квітня 2008 року «Про заходи щодо реалізації Національної антикорупційної стратегії та інституційного забезпечення цілісної антикорупційної політики» затверджено Указом Президента України №414/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

73. Закон України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» 11 червня 2009 року за № 1507-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

74. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення 11 червня 2009 року за №1508-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

75. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 № 1057 «Питання реалізації державної антикорупційної політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

76. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.07 № 657-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» на період до 2010 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.

77. Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стан протидії корупції» введено в дію Указом Президента № 1101/2008 (1101/2008) від 27.11.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

78. Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011 – 2015 рр. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. № 1240 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

79. Всеукраїнська спеціальна колегія с питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vsk.kiev.ua/index.php?lang=ua>

80. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики» від 14 травня 2013 року № 224-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

81. Положення про Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України, затверджено Указом Президента України від 13 травня 2003 року № 402, Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 208/2005 від 08.02.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

82. Указ Президента України «Про Міжвідомчу робочу групу з питань протидії корупції» 17 квітня 2008 року № 370/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

83. Указ Президента України № 870/2009 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 вересня 2009 року «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

84. Указ Президента України «Про створення Національного антикорупційного комітету» № 275/2010 від 26 лютого 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

85. Закон України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції» від 21 грудня 2010 року за № 2808-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

86. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

87. Закон Латвії «О предотвращении конфликта интересов в деятельности государственных должностных лиц» от 10 мая 2002 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.knab.lv/ru/>.

88. Закон Грузии «О предотвращении конфликта интересов и коррупции на государственной службе» от 27.03.2009. № 1157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.napr.gov.ge/uploads/law/konstit.pdf>.

89. Губарева І.О. Шляхи удосконалення оцінки рівня корупції в країні / І. О. Губарева, П. Й. Бернацький // Бізнес Інформ. – 2009. – №11(2). – С. 27 – 28.

90. Бернацький П. Й. Использование опыта зарубежных стран для снижения коррупции в Украине / П. Й. Бернацький, І. О. Губарева // Бізнес Інформ. – №11. – 2010. – С. 28 – 31.

91. Бернацький П. Й. Система антикорупційного законодавства України // Матеріали за 6-а міжнародна научна практична конференція, «Динаміката на сьвременната наука». – 2010. Том 4. Икономики. София. «Бял ГРАД-БГ» ООД – С. 41 – 44.
92. Экономическая безопасность России: общий курс: Ученик / Под ред. В. К. Сенчагова, – М.: Дело, 2005. – 896 с.
93. Предборський В.А. Детінізація економіки у контексті трансформаційних процесів: Питання теорії і методології. – К., 2005. – 614 с.
94. Ліпкан В. А. Національна безпека України. – Навчальний посібник. – Кондор. – 2008. – 552 с.
95. Пендюра М. М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юр. наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права: історія політичних і правових учень. Київ. – 2006. – 20 с.
96. Чорнодід І. С. Економічна безпека як категорія економічної теорії // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №11. – С. 13 – 20.
97. Толковый словарь. Под ред. С. И. Ожегова, Н. Ю. Шведовой [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// http:// www.ozhegov.ru/mbukva](http://http://www.ozhegov.ru/mbukva).
98. Закон Российской Федерации «О безопасности» от 5 марта 1992 г. № 2446-І [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scrf.gov.ru/documents/sections/parent/.
99. Экономическая и национальная безопасность: Учебник / Под ред. Е. А. Олейникова. – М.: Изд. «Экзамен», 2004. – 768 с.
100. Грунин О. Экономическая безопасность организации / О. Грунин, С. Грунин. – СПб.: Питер, 2002. – 160 с.
101. Ечмаков С. М. Теневая экономика: анализ и моделирование М.: Финансы и статистика, 2004. – 506 с.
102. Дацків Р. Економічна безпека у глобальному вимірі // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №7. – С. 143 – 153.
103. Коженьовські Л. Управління безпекою // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №1. – С.147 – 154.
104. Кунев Ю.Д. Безпека митної служби як складова безпеки держави // Митна справа. – 2007. – №2. – С. 3 –8.
105. Ситник Г. Оцінка небезпек щодо реалізації національних інтересів у процесі державного управління // Вісник НАДУ. – 2005. – №2. – С. 495 – 503.

106. Економічна енциклопедія. У трьох томах. Т3. – К.: «Академія», 2002. – С. 637.

107. Петрів І. Конституційно-правове поняття національної безпеки // Право України. – 2005. – №5. – С. 105 – 107.

108. Максименко Ю. Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юр. наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права: історія політичних і правових учень. Київ – 2007. – 20 с.

109. Богданович В. Метод реагування на виклики, небезпеки та загрози національній безпеці держави // Вісник Національної академії державного управління. – 2006. – №2. – С. 22 – 27.

110. Ліпкан В. Адміністративно-правова природа національної безпеки // Право України. – 2007. – №3. – С. 9 – 12.

111. Дацків Р. М. Економічна безпека держави в умовах глобальної конкуренції / Р. М. Дацків. – Львів: Центр Європи, 2006. – 160 с.

112.3 акон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. за 964-IV зі змінами і доповненнями // www.rada.gov.ua.

113. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України Затверджена Постановою Верховної Ради України від 16.01.1997 р. за № 3/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

114. Хилько О. А. Теоретичні засади визначення загроз національній безпеці України та шляхів її забезпечення: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. – Київ – 2004. – 20 с.

115. Гунський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. – К.: Укрархбудінформ, 2001. – 212 с.

116. Чуйко З.Д. Конституційні основи національної безпеки України: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юр. наук за спеціальністю 12.00.02. – Х. – 2008. – 20 с.

117. Левицька М. Б. Теоретично-правові аспекти забезпечення національної безпеки органами внутрішніх справ України: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юр. наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права: історія політичних і правових учень. – Київ. – 2002. – 20 с.

118. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: Навчальний посібник. – К.: Атака, 2005. – 432 с.

119. Козаченко Г. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: Монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. К.: Лібра, 2003. – 280 с.
120. Пономаренко В. С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование: Монографія / В. С. Пономаренко, Т. С. Клебанова, Н. А. Чернова. – Х.: ИНЖЭК, 2004. – 364 с.
121. Чернявский А. Д. Антикризисное управление: Уч. пособие. – К.: МАУП, 2000. – 206 с.
122. Механизмы управления экономической безопасностью / Под. ред. Ю. Г. Лысенко. – Донецк: ДонНУ, 2002. – 178 с.
123. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство/ Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. та ін.; за ред. Геєця В. М.: Монографія. – ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
124. Шлемко В. І. Економічна безпека України: сутність та напрямки забезпечення / В. І. Шлемко, І. Ф. Бінько. К.: НІСД, 1997. – 120 с.
125. Кузьменко В. В. Держава як інститут економічної безпеки // Наукові праці Дон НТУ. Економіка. – 2004. – №69.– С. 136 – 142.
126. Новікова О. Ф., Покотиленко Р. В. Економічна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення: Монографія / НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2006. – 408 с.
127. Илларионов А. Критерии экономической безопасности // Вопросы экономики. – 1998. – №10. – С. 35 – 58.
128. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Підручник для осіб, що навчаються за фахом «службовець державного управління» / Під ред. проф. Б. Кравченка. – К.: Інститут державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України. – 1994. – 140 с.
129. Жаліло Я. А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку // Стратегічна панорама. – 2004. – №3. – С. 12 – 16.
130. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. – К.: КВІЦ, 1999. – 462 с.
131. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія вимру, стан і стратегія забезпечення. – К.: Укрархбудінформ, 2001. – 121 с.
132. Концепція економічної безпеки України / Інст екон. прогнозування; [Кер. проекту В. М. Геєць. – К.: Логос, 1999. – 112 с.
133. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.

134. Медвідь Ф. Економічна безпека: небезпеки і загрози національним та національно-державним інтересам України // Вісник УАДУ №2, 2003, 129-135.

135. Ипполитов К. Х. Экономическая безопасность: стратегия возрождения России. – М.: РСПБ, 1996. – С. 30.

136. Гончаренко О. М. Пріоритети та засади формування інтегральної стратегії національної безпеки на перспективу: тези доповіді// Матеріали семінару «Стратегія національної безпеки» К. – 2000. – №3. – С. 75 – 99.

137. Ліпкан В. А. Національна безпека і національні інтереси України. – К.: КНТ, 2006. – 68 с.

138. Концепция национальной безопасности Республики Беларусь. Утверждено Указом Президента Республики Беларусь от 17.07.2001 № 390 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.by/webnpa/text.asp?RN=P30100390>.

139. Стратегія національної безпеки України. Затверджено указом Президента України від 12.02.2007 р. № 105/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

140. Закон Республики Казахстан «О национальной безопасности Республики Казахстан» от 26 июня 1998 г. № 233-1 (с изменениями и дополнениями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.kz.

141. Государственная стратегия экономической безопасности РФ (Основные положения). Одобрена Указом Президента РФ от 29 апреля 1996 г. № 608 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scrf.gov.ru/documents/sections/parent/.

142. Концепция национальной безопасности Российской Федерации Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 17 декабря 1997 г. № 1300 в редакции Указа Президента Российской Федерации от 10 января 2000 г. № 24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scrf.gov.ru/documents/sections/parent/.

143. Національна безпека України: теорія і практика: Навчальний посібник. За загальною ред. Г. П. Ситника. – Хмельницький; Київ: Вид «Кондор», 2007. – 616 с.

144. Шнипко О. С. Види і чинники безпеки ієрархічних економічних систем: теоретико-методологічний аспект // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №5. – С. 78 – 85.

145. Похильок В. В. Держава в транзитивній економіці: регулювання економіки, аналіз та стан економічної безпеки. Монографія. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 403 с.

146. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Затверджено наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 за № 60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=3873.

147. Данільян О.Г. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації / О. Г. Данільян, О. П. Дзьобань, М. І. Панов: Навч. посіб. – Х.: Фоліо, 2002. – 285 с.

148. Богданов И. Я. Экономическая безопасность и ее социальные последствия : автореф. дисс. на получение ученой степени д-ра экон. наук, по специальности: 08.00.05, 22.00.03: Москва. – 2000. – 24 с.

149. Стан економічної безпеки України в I півріччі 2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.me.gov.ua.

150. Global Competitiveness Reports [Електронний ресурс] / World Economic Forum. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/PastReports/index.htm>.

151. Report Economic Freedom of the World: 2012 [Електронний ресурс] / Cato Institute. – Режим доступу: <http://www.cato.org/pubs/efw/map/index.php>.

152. Economic Freedom of the World: 2012 Annual Report [Електронний ресурс] / The Fraser Institute. – Режим доступу: <http://www.freetheworld.com/release.html>.

153. Рейтинг кредитоспособности стран 2012 [Електронний ресурс] / Национальное Рейтинговое Агентство. – Режим доступу: <http://www.ra-national.ru/?page=world-raatingsmethodology>.

154. Рейтинг стран по индексу качества государственности [Електронний ресурс] / Инновационный проект «Политический атлас современности». – Режим доступа: http://worldpolities.org/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=308.

155. Quality of Life Index 2012 [Електронний ресурс] / International Living / – Режим доступу : <http://internationalliving.com/2012/02/learn-scores-quality/>.

156. Суслов В. И. Эконометрия / В. И. Суслов, Н. М. Ибрагимов, Л. П. Талышева, А. А. Цыплаков. Учебное пособие. – Новосибирск: «Новосибирский государственный университет», 2005. – 742 с.

157. Клебанова Т. С., Дубровина Н. А., Раевнева Е. В. Эконометрия / Т. С. Клебанова, Н. А. Дубровина, Е. В. Раевнева: Учебное пособие. – 2-е изд., испр. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2005. – 160 с.

158. Кизим Н. А. Программно-целевой подход к государственному управлению социальной напряженностью в регионах страны / Н. А. Кизим, В. В. Узунов/ Монография. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2007. – 204 с.
159. Максимов В. И. Когнитивный анализ и управление развитием ситуации // Мат. 1-й международной конференции // Когнитивный анализ и управление развитием ситуации (CASC'2001) ИПУ РАН. – М., 2001. – Т.2. – С. 10–21.
160. Максимов В. И. Когнитивные технологии для поддержки принятия управленческих решений / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iis.ru/events/19981130/maxi.mov.ru>
161. Силов В. Б. Принятие стратегических решений в нечеткой обстановке. – М.: ИНПРО-РЕС, 1995. – 228 с.
162. Huff A.S. Mapping strategic thought // Mapping strategic thought / Ed. by A. S. Huff. – Chichester: Wiley, 1990. – P. 11 – 49.
163. Kosko B. Fuzzy cognitive maps // International Journal of Man-Machine Studies, 1986. – Vol. 1. – P. 65–75.
164. Structure of Decision. The Cognitive Maps of Political Elites /Ed. by R. Axelrod. – Princeton: Princeton University Press, 1976. – 405 p.
165. Кульбаба В. В., Кононов Д. А., Косяченко С. А., Шубин А. Н. Методы формирования сценариев развития социально-экономических систем. – М.: СИНТЕГ, 2004. – 296 с.
166. Дёрнер Д. Логика неудачи. Стратегическое мышление в сложных ситуациях. – М.: Смысл, 1997. – 243 с.
167. Федулов А. С. Нечеткие реляционные когнитивные карты // Теория и системы управления. – 2005. – №1. – С. 120–132.
168. Робертс Ф. С. Дискретные математические модели с приложениями к социальному, биологическому и экологическому задачам. – М.: Наука, 1986. – 127 с.
169. Горелова Г. В., Захарова Е. Н. О когнитивном моделировании устойчивого развития социально-экономических систем [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ephes.ru/article/content/rtf/8gorelovazaharova.dok>.
170. Компьютерная поддержка сложных организационно-технических систем / Борисов В. В., Бычков И. А., Дементьев А. В. М.: Горячая линия – Телеком, 2002. – 256 с.
171. Кизим Н. А. Экономическая безопасность страны: сущность понятия и оценка / Н. А. Кизим, В. А. Доровской // Макроекономічна політика в Україні: проблеми науки та практики: Монографія. – Х.: ВД «ИНЖЕК», 2007. – С. 29 – 39.

172. Кизим М. О. Конкурентоспроможність України як складова її економічної безпеки / М. О. Кизим, П. Й. Бернацький / Конкурентоспроможність: проблеми науки та практики: Монографія/ Під ред. Пономаренка В. С., Кизима М. О., Тищенко О. М. – Х.: ВД «ИНЖЕК», 2008.– С.7 – 25.

173. Бернацький П. Й. Науково-технічна безпека економіки України / І. А. Райнін, П. Й. Бернацький / Социально-экономическое развитие Украины и ее регионов: Монография- Х: ФЛП Либуркина Л. М., ИД «ИНЖЭК», 2009.– С. 93 – 103.

174. Бернацький П. Й. Шляхи забезпечення економічної безпеки України в умовах кризи / П. Й. Бернацький, І. О. Губарева //Проблеми економіки. – № 4.– 2009.– С. 23 – 27.

175. Бернацький П. Й. Экономическая безопасность в системе национальных интересов Украины // Проблемы економіки.– № 1.– 2010.– С. 24 – 29.

176. Бернацький П. Й. Когнітивний підхід для оцінки впливу корупції на економічну безпеку країни / П. Й. Бернацький, І. О. Губарева // Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки / Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції 3 – 5 червня 2011 р. – Сімферополь: ВіТро-Принт, 2011. – С. 32 – 34.

177. Тінтулов Ю. В. Державне регулювання розвитку виноградарства та виноробства в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / Ю. В. Тінтулов. – Київ, 2004. – 21 с.

178. Ансофф И. Стратегическое управление : [сокр. пер. с англ.]; [научн. ред. и автор предисл. Л. И. Евенко]. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.

179. Макконнелл Кэмпбелл Р., Брю Стенли А. Экономикс: Принципы, проблемы и политика : [учебн. : пер. с англ.]. – 14. изд. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 972 с.

180. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей: Реферат – дайджест / Асоціація українських банків; реф.-уклад. / В. М. Фещенко. – К., 1999. – 189 с.

181. Маршалл Альфред. Основы экономической науки : [пер. с англ. В. И. Бомкин]; [предисл. Дж. М. Кейнс]. – М. : Эксмо, 2007. – 832 с.

182. Мэнкью Н. Грегори. Макроэкономика ; [ред. Р. Г. Емцова, И. М. Адбеговой, Т. Г. Леонова]. – М. : Экономика, 1993. – 320 с.

183. Государственное регулирование в условиях перехода к рынку: опыт России и Узбекистана / Институт экономики РАН; Институт экономики АН Республики Узбекистан / [ред. Л. И. Абалкин]. – М. : ИЭ РАН, 2003. – 531с.

184. Бабич Д. В. Державне регулювання економіки в умовах ринку / Д. В. Бабич. – Х. : Основа, 1997. – 407 с.
185. Моделювання соціально-економічного розвитку регіону в ринкових умовах / Благун І. С., Дмитришин Л. І. [та ін.] // Макроекономічна політика в Україні: проблеми науки та практики : Монографія. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. – С. 255 – 273.
186. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері / В. М. Геєць, О. І. Амоша, Т. І. Приходько, В. П. Александрова, В. В. Близнюк. – НАН України; Інститут економіки та прогнозування / [ред. В. М. Геєць]. – К. : Наукова думка, 2008. – 384 с.
187. Гуревич М. Государственное регулирование в условиях рыночной экономики / М. Гуревич. – Х. : Основа, 1993. – 127 с.
188. Шостак Л. Б. Регулирование экономического роста в условиях природоресурсных ограничений ; [ред. Б. М. Данилишина]. – К. : Техника, 1998. – 227 с.
189. Державне регулювання економіки: [підруч. для студ. екон. спец. вищ. закл. освіти] / І. Р. Михасюк, А. Ф. Мельник, М. І. Крупка, З. М. Залого. – Львів : НВФ «Українські технології», 1999. – 640 с.
190. Мочерний С. В. Економічна теорія: [посіб. для вузів] / С. В. Мочерний. – К. : Наукова думка, – 1999. – 493 с.
191. Гриньова В. М. Державне регулювання економіки: Підручник / Гриньова В. М., Новікова М. М. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 736 с.
192. Стельмашук А. М. Державне регулювання економіки : Навчальний посібник / Стельмашук А. М. – Тернопіль : ТАНГ, 2000. – 315 с.
193. Чистов С. М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / Чистов С. М., Никифоров А. Є., Куценко Т. Ф. та ін. [Вид. 2-ге, доопрац. і допов.]. – К.: КНЕУ, 2004. – 440 с.
194. Морозова Т. Г. Государственное регулирование экономики: Учеб. пособие для вузов / Морозова Т. Г., Дурдыев Ю. М., Тихонов В. Ф. и др.; Под ред. проф. Т. Г. Морозовой. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 255 с.
195. Офіційний сайт Національної бібліотеки ім. Вернадського. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
196. Гуца І.О. Державне регулювання цукробурякового виробництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / І. О. Гуца. – Київ, 2005. – 21 с.
197. Швець О. М. Державне регулювання розвитку промислового виробництва в перехідній економіці України (галузево-територіальні аспекти) : автореф.

дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / О. М. Швець. – Львів, 2005. – 21 с.

198. Полтарак Н. І. Оцінка якості цільових програм державної підтримки розвитку малого бізнесу: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.03 – «Економіка та управління національним господарством» / Н. І. Полтарак. – Х., 2008. – 19 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2008/08pnirmb.zip>.

199. Гайдай Т. Є. Формування механізмів державного регулювання інвестиційними процесами комерційних банків: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Т. Є. Гайдай – Київ, 2007. – 20 с.

200. Починков Д. О. Механізм державного регулювання регіональної економіки в умовах ринкової трансформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Д. О. Починков – Київ, 2008. – 22 с.

201. Концепція Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2010 р. № 1911-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>.

202. Концепція Державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>

203. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / Д. М. Стеченко. – К. : 2007. – 271 с.

204. Национальная стратегия противодействия коррупции. Утверждена Указом Президента РФ от 13 апреля 2010 г. №460 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://президент.рф/документы>.

205. Федеральный закон от 25 декабря 2008 г. №273-ФЗ «О противодействии коррупции» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://президент.рф/документы>.

206. Национальный план противодействия коррупции на 2010-2011 гг. Утвержденный Президентом РФ 31 июля 2008г. № Пр-1568. В редакції Указа Президента РФ от 13 апреля 2010 г. №460 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://президент.рф/документы>.

207. Національна програма боротьби з корупцією. Затверджено Указом Президента України від 10 квітня 1997 року № 319/97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>.

208. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі / М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, О. І. Амоша (кер. авт. кол.). – Т. 4. – К. : НДФІ, 2004. – 368 с.

209. Зубаков В. Д. Програмно-целевое планирование / В. Д. Зубаков, Г. С. Гладков; Под ред. проф. В. Д. Зубакова. – М. : Сов. Радио, 1980. – 48 с.

210. Кисельников А. А. Моделирование структуры и процесса реализации комплексных региональных программ / А. А. Кисельников – Новосибирск : Наука, 1984. – 176 с.

211. Кондратьев В. В. Технологии формирования целевых программ. Структурное описание / Кондратьев В. В., Кузнецов Н. А., Филиппов В. П. – М. : Пре-принт / институт проблем управления, 1988. – 38 с.

212. Мильнер Б. З. Организация программно-целевого управления / Мильнер Б. З. – М. : Наука, 1980. – 370 с.

213. Райзберг Б. А. Програмно-целевое планирование и управление: Учебник / Райзберг Б. А., Лобко А. Г. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 428 с.

214. Закон України «Про державні цільові програми» №1621-IV від 18.03.2004 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

215. Постанова КМУ «Про порядок розроблення та виконання державних цільових програм» від 31.01.2007 №106 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

216. Горбатенко В., Петренко І. Метод «Делфі» та специфіка його застосування у прогнозних розробках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=94&c=2319>.

217. Програма забезпечення общественної безпеки в Автономній Республіці Крим на 2011-2013 роки» (Програма забезпечення громадської безпеки в АРК на 2011-2013) затверджена постановою Верховної Ради Автономної Республіки Крим № 170-6/10 від 28.12.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.crimea.ua>

218. Єдина комплексна правоохоронна програма Вінницької області на 2010 – 2014 роки. Рішення 28 сесії обласної Ради 5 скликання від 2 березня 2010 року № 962. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://razom.znaimo.com.ua/docs/1148/index-31195.html?page=3>

219. Програма запобігання і протидії корупції у Волинській області на 2013 – 2015 роки. Затверджено розпорядженням Волинської обласної державної адміністрації від 13.09.2013 № 351 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-programi-shodo-zapobigannja-i-protidiji-k-doc158924.html>

220. Програма запобігання та протидії корупції у Дніпропетровській області на 2013 – 2015 роки. Погоджена розпорядженням голови ОДА № Р-915/0/3-12 від 11.12.2012 та затверджена Рішенням обласної ради № 424-18/VI від 15.03.2013 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm.dp.ua>

221. Регіональна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015 роки. Затверджено розпорядженням голови Донецької облдержадміністрації від 19.02.2013 № 82. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donoda.gov.ua/index.php?lang=ua&sec=01&iface=Public&cmd=view>

222. Програма щодо запобігання і протидії корупції на 2013-2015 роки. Затверджено рішенням Житомирської обласної ради від 20.12.2012 № 763 VI скликання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [zhitomir-region.gov.ua>doc/korupciya/kor_progr.pdf](http://zhitomir-region.gov.ua/doc/korupciya/kor_progr.pdf)

223. Закарпатська Програма запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015. Схвалено розпорядженням голови державної адміністрації 23.11.2012 № 630. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/en/catalog/item/5482.htm>

224. Програма щодо запобігання і протидії корупції в Запорізькій області на 2013 – 2017 роки» затверджена Рішенням 21ої сесії Запорізької обласної ради №32 від 22.11.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zoda.gov.ua/article/1828/nomativno---pravovi-akti-z-pitan-zapobigannya-i-protidiji-koruptsiji.html>

225. Регіональна цільова програма профілактики злочинності на 2011 – 2015 роки. Затверджена рішенням Івано-Франківської обласної ради від 24.03.2011. № 77-4/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua>

226. Програма щодо запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015 роки у Київській області Схвалено розпорядженням голови Київської обласної державної адміністрації від 27.12.2013 № 499. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://koda.gov.ua/normdoc/manager/document/id/4402_2013-12-27

227. Регіональна комплексна Програма профілактики правопорушень на 2012 – 2015 рр. Затверджено рішенням Луганської обласної ради від 27.04.2012 № 11/13 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-regionalnoyi-kompleksnoyi-programi-profil-doc103265.html>

228. Програма запобігання та протидії корупції у Львівській області на 2013 – 2015 роки. Затверджена рішенням Львівської обласної ради № 730 від 26 квітня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gw1.oblrada.gov.ua>

lviv.ua/rada/rishennialor.nsf/52889c345440ab40c2257b55007e8f51/e013cad2583dca12c2257b73002c9d35?OpenDocument

229. Обласна Програма запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015 роки. Затверджена рішенням Миколаївської обласної ради №9 від 27.06.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mykolayiv-oda.gov.ua/ua/korupt/1369816664/>

230. Про заходи щодо запобігання та протидії корупції на 2013 – 2015 роки. Затверджено розпорядженням в. о. голови ОДА від №1276 від 27.11.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: oda.odessa.gov.ua

231. Комплексна Програма профілактики правопорушень на 2011 – 2015 роки. Затверджено рішенням четвертої сесії Полтавської обласної ради шостого скликання від 30 березня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:// <http://oblrada.pl.ua/index.php/programi-oblasnoyi-radi>

232. Обласна Програма щодо запобігання і протидії корупції на 2012 – 2015 роки. Затверджена рішенням Рівненської обласної ради №583 від 30.04.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblrada.rv.ua/documents/oblprogram/oblprogram.php>

233. Обласна Програма запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015 роки. Затверджена рішенням Сумської обласної ради від 19 квітня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: oblrada.sumy.ua

234. Обласна Програма запобігання і протидії корупції на 2013 – 2014 роки. Схвалено Розпорядженням голови ОДА №981-од від 27.11.2012р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:// <http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/publication/content/7929.htm?lightWords=запобігання%20і%20протидії%20корупції%20на%202013-2014%20роки>

235. Регіональна Програма щодо запобігання і протидії корупції в Харківській області на 2013 – 2015 роки. Затверджена 25 квітня 2013 року рішенням XXI сесії Харківської обласної ради VI скликання. [Електронний ресурс] – Режим доступу:// <http://www.ts.lica.com.ua/?type=1&base=77&menu=369450&id=3930> http://www.oblrada.kharkov.ua/uk/search/index/?qstring=рішення&search=Шукати&date_from=25.04.2013&date_to=&searchNews=0&searchArticles=0&searchAnnounces=0&order=score

236. Програма запобігання і протидії корупції у Херсонській області на 2013 – 2015 роки. Затверджено рішенням Херсонської обласної ради від 20.02.2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: oda.kherson.ua

237. Обласна програма запобігання і протидії корупції на період до 2015 року. Затверджено Рішенням Тернопільської обласної ради від 05 грудня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: № 14-18/2013 <http://oblrada.km.ua/menu/podmenu1/80>

238. Програма профілактики злочинності в області на 2011 – 2015 роки. Затверджено Рішенням Черкаської обласної Ради №5-3/VI від 29.04.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oda.ck.ua>

239. Обласна програма запобігання і протидії корупції на 2013 – 2015 роки. Затверджена Розпорядженням Голови Чернігівської обласної державної адміністрації від № 486 21.12.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cg.gov.ua/index.php?id=26890&tp=0>

240. Комплексна програма профілактики правопорушень в Чернівецькій області на період до 2015 року. Затверджено рішенням обласної ради № 156-13/12 від 16.11.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oblrada.cv.ua/document/regional_program/

241. Регіональна програма протидії корупції в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування Чернівецької області на 2008-2010 роки. Затверджено рішенням 20-ї сесії Чернівецької обласної ради V скликання від 25.06.08 № 170-20/08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oblrada.cv.ua/document/regional_program/

242. Міська цільова програма протидії та запобігання корупції у місті Києві на 2013 – 2016 роки «Свідома громадськість – добросчесна влада». Проект із супровідним листом №007-1412 від 08.07.2013 р. направлено до Київської міської ради для повторного винесення на розгляд сесії Київської міської ради та затвердження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kmr.gov.ua>.

243. Регіональні програми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vsk.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=513:regionalni-programi&catid=2:uncategorised&lang=ua

244. Обласна комплексна Програма профілактики злочинності і правопорушень на 2012 – 2015 роки. Затверджена рішенням Кіровоградської обласної ради № 238 від 28 грудня 2011 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oblrada.kirovograd.ua/npb/?f_session=0&f_convocation=0&f_decision=238&min_date=&max_date=&f_name_npb=&finde=

245. Бернацький П. Й. Определение проблем государственного управления в сфере противодействия коррупции в Украине / П. Й. Бернацький, І. О. Губарева // Бізнес Інформ. – №2. – 2011. – С. 123 – 125.

246. Бернацький П. Й. Механізм державного регулювання протидії корупції в системі забезпечення економічної безпеки Україні / П. Й. Бернацький, І. О. Губарева // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. Збірник наукових праць / Головний редактор Р. І. Тринько. – Львів. – 2011. – Випуск 2(11). – С. 31 – 41.

Наукове видання

КИЗИМ Микола Олександрович
БЕРНАЦЬКИЙ Петро Йосипович
ГУБАРЄВА Ірина Олегівна

Забезпечення економічної безпеки України шляхом зниження рівня корупції

Монографія

Підписано до друку 05.01.2014 р. Формат 70 x 100/16. Папір офсетний.
Гарнітура ArnoPro. Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 12,8.
Обл.-вид. арк. 15,4. Наклад 300 прим. Зам. № 714.

Видавничий Дім «ІНЖЕК»
61001, Харків, пр. Гагаріна, 20. Тел. (057) 7034021, 7034001.
e-mail: vdinzhek@gmail.com; www.inzhek.kharkov.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України суб'єктів
видавничої діяльності ДК № 2265 від 18.08.2005 р.

Монографію присвячено теоретичному та практичному дослідженню забезпечення економічної безпеки країни.

Розроблено організаційний підхід до формування програмних заходів боротьби з корупцією з метою забезпечення економічної безпеки держави, що, на відміну від існуючого, ґрунтується на засадах цільового програмування та дає змогу здійснювати вибір напрямів та форм боротьби з корупцією.

Представлено методичний підхід до прогнозування впливу корупції на рівень економічної безпеки держави, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на когнітивному підході в моделюванні, що дає змогу визначити пріоритети у формуванні програмних заходів. Удосконалено методичне забезпечення до визначення якості регіональних програм боротьби з корупцією, який сполучує методи цільового програмування, експертної оцінки і таксономічного аналізу, що дає змогу комплексно оцінити регіональні програми за критеріями: цілісність, узгодженість за рівнями ієрархії, структурна відповідність, наукова обґрунтованість та практична реалізованість.

Розроблено методичний підхід до оцінки та співставлення рівня економічної безпеки країн світу, який ґрунтується на сполученні міжнародних індексів, які характеризують ефективність державного управління, економічну свободу, конкурентоспроможність та рівень корупції в країні.

Рекомендовано для наукових працівників, викладачів, аспірантів і студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, а також фахівців з питань запобігання та протидії корупції, вивчення проблем економічної безпеки держави

